

XV. ÉVFOLYAM

1925

MÁJUS.

MEGJELENIK
MINDEN HÓ-
KÖZEPÉN.

ULT ES JOVO

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRS-
SÁG ALMI ÉS KRITIKAI FOLYOIRAT.

ALMOK ÉS KÖRÖK TÁRSASÁGÁNAK FOLYOIRATA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN.

SIRKÖVEK

TELEFON: J. 59-61.

מצבה

PFEIFER ÉS HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA-UTCA 7.

UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

Brilliánsokat, gyöngyöket bárki-
nél drágábban vesz

SZÉKELY EMIL, VII., Király-utca 51.

Telefon: 105-35. (Teréz-templommal szemben)

NEU BERTALAN

URI SZABÓ

BUDAPEST, V.,
BÁLVÁNY-UTCA 3.

TAKARITSON VAMPYR PORSZIVÓVAL!

Díjtan bemutatás kérhető

Unió Magyar Villamossági R.-T.

városi üzletében

Budapest, VI., Andrassy-út 15. — Telefon: 40-49

ASTRA MŰVÉSZIEK
KÉLER ÉS NÁDOR TARTÓSAK
OLGSÓK.
FACSILLÁROK.
ÁLLÓ-LÁMPÁK.
FALI-KAROK.
FACSILLÁR MŰHELY 161-85.
NAGYMEZŐ-U. 52. TELEFONKÖZPONT MELLETT.

Munkaalkalom teremtése céljából elhatároztam készáru raktáram nagy készletének leszállított áron való árusítását. Ezen kedvező alkalomra minden úgy helybeli, mint vidéki, venni szándékozó nagybecsű figyelmét felhívom.

Teljes tisztelettel

Telefon: **LÖWY JÓZSEF** sirkőgyári
146-99. raktár
Budán, II., Fő-utca 88. (saját ház).

Legujabb divatu elegáns és egyszerűbb
nőiruhát, kosztümöt, köpenyt

készít és alakít elsőrendű munkával
szolid áron

Reisz Bernhardine
Budapest, VI., Jókai-tér 7.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb árban kaphatók

ADLER J. sirkőraktárában

Budapest, VII., Károly-körut 7. szám

Meinl-kávé

REKLÁMÁRAINK HIRDETÉSÜNKRE VALÓ HIVATKOZÁSSAL:

Ebédlő-csillárok 4+1 lg. ...	900.000 K-tól	Villamos főzőlap ...	125.000 K-tól
Hálószoba-csillárok 3+1 lg. ...	600.000 "	" főzőedény 1 lit. ...	180.000 "
Hálószoba-ampolnák 1 lg. ...	160.000 "	" testmelegítő ...	160.000 "
Éjjeli lámpák bronzból selyemernyővel ...	150.000 K	" szivargyújtó ...	170.000 "
Villamos vasaló ...	130.000 K-tól	" izzólámpák ...	10.000 "

Főzőkészülékeinkre 1 évi garancia. | Selyemernyőket hozott anyagból is készítünk.

ERDŐDI ÉS NEUMANN

TELEFON: 103-82.
BUDAPEST, VI., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 27. SZ.

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA BUDAPEST, VI., RÉVAY-U. 14:

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF. Előfizetési ára egész évre: 300.000.— korona. A kiadóhivatalért felelős: VIRÁG GYULA, igazgató. Megjelenik havonta. Telefonszám 199-55.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

ABEL PANN: MÓZES SIET FÁRAÓHOZ.

MOSES EILT FRÜH MORGENS ZU FARAO.

„És szólott az Úr Mózeshez: Kelj föl és menj reggel hajnalban Fáraóhoz, midőn kimegyen a folyóhoz . . .”

ABEL PANN: AKÉDÁTH JICCHAK.

IZSÁK FELALDOZÁSA.

DIE OPFERUNG ISAAKS.

„És szólott: oh vedd a te fiadat, a te egyetlenedet, akit szeretsz, Izsákot és vidd fel Morijah hegyére áldozatul . . .”

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XV. ÉVFOLYAM, 1925. MÁJUS

UJHOLD HIRDETÉS A SCÓPUS HEGYÉN...

— Dr. KISS ARNOLD-nak a Mult és Jövő kultúr-estélyén tartott megnyitójából. —

Mesével kezdem...

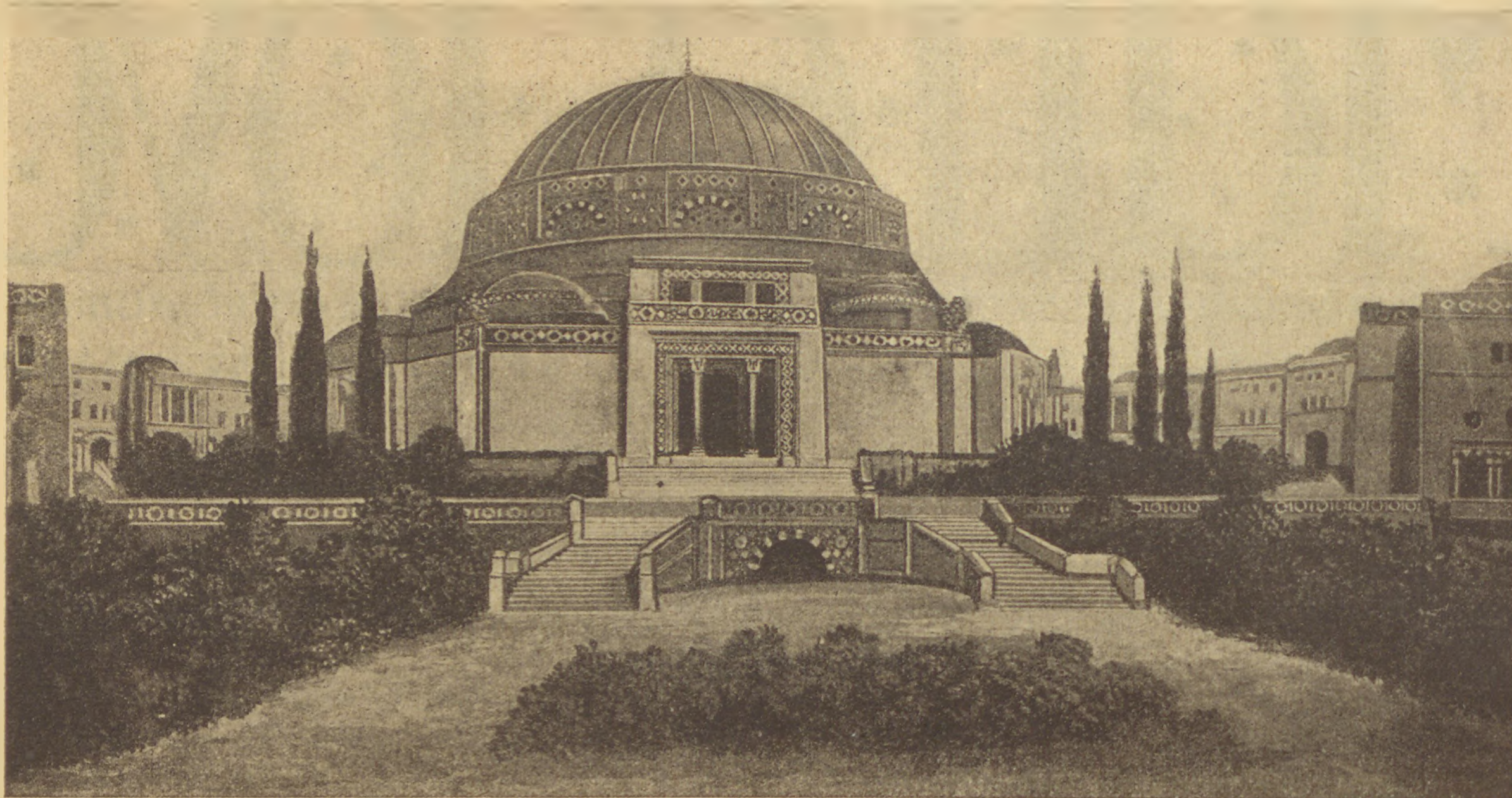
Volt egyszer, hol nem volt — volt, van és örökké lesz — egy koldussá varázsolt királyfi. Sok, sok ezer éven át vándorutakon járt és amerre járt: tavaszi fehér koszorúba borult illatos völgylapályokon, vagy pedig téli förmete- ges, magányos hegyormokon, mindenütt más- más névvel nevezték: bolygó Áchászérusnak meg Kartafilusznak, Hebreus maledictusnak, meg Ebreo errantenek, vagy pedig sokszor, a rövidség kedvéért csak egyszerűen: Hep! hep!-nek.

Birkózott római amphiteátrumok tigriseivel, karcsú tagjainak párducszökellésében gyönyör- ködvé legeltették szemeiket a páholyok patri- ciusai — s fitymálva állapítottak meg, amikor a vére ömlött: karikalába van, a vére is mintha más színű lenne, mint a többi flaviusi gladiátoroké...

Görög misztériumok kitónjába öltözött. A hierofanták gyülekezetében, Kalliópe és Erató nyelvén versenyzett Theokritosz idilljeinek szép- ségével, s amikor csúfondáros szófisták és rhétó- rok rácsudálkoztak anakreóni strófáinak tökéle- tességére, s valami különös, idegen zamatot véltek fölfedezni a Pánfurulyája sipolásában, s az Olympus hegyének tájáról messze kergették: szenvedéseinek keserűségéből szüretelte legmá- morítóbb eszmekincseit... S amikor a mulandó- ság hamupernyéje szállott Róma és Hellasz fölé: ő volt a szikramentő. Vándorútjára magával vitte a régi homeroszi mondákat, Plató és Arisztote- lesz bölcsességét, s Sevilleában és Cordovában, Saragossában és Tortozában madrigálokat pen- getett és spanyol szirventákat énekelt — s az ő könyveit máglyára vitték és elfelejtették, hogy az ő írásainak lapjairól szállott föl új reneszán- szok pillangója... andalusiai erkélyek alatt val- lott lázasütemű szerelmi vallomást kegyetlen donnájának, — de a hidegszívű duenna valami sajátos, szomorú, orientálishan bágyadt ütemet érzett mindig minden szonettjében és minden stancáiban, s Mainzban, Wormsban és Bacha-

rachban irtózva takarta el az arcát, mikor a jól ismert végső strófa szakadt föl a lantján: „Ich Sennora Eu'r Geliebter, bin der Sohn des viel- belobten, grossen schriftgelehrten Rabbi Israel von Saragossa...”

S az elvarázsolt királyfi futott a barettjével, a madrigáljaival, a Platójával, világgá futott, vi- lággá kergették: fűrt és faragott, színeket kevert és márványt alakított, hegedűk húrját sikíttatta a vonójával, gyöngyökkel hímzett és mindenféle ornamensekbe lehelte a lelkét, mindenütt meg- csudálták, de mindig ugyanaz a régi kifogás tá- madt ellene: különös, különös vándor, az ő ke- zében a legédesebb spanyol gitáron is van egy idegen húr, a legművészebb vésőjével is ide- gen szomorúságot önt a márványba, — akár- hogyan híják is az elvarázsolt királyfit: Ga- birólnak vagy Maimuninak, Heinenak vagy Spi- nózának, Izraelsnek vagy Antokolszkynak, Ma- yerbeernek vagy Kiss Józsefnek, — s az idegen- nek átkozott, elvarázsolt királyfi: bolyongó útjá- ban, az álmaival, a vízióival, egyszerre csak egy csodálatos tájakra érkezett, — olyan isme- rősnek, olyan gyermekkorból otthonosnak tetszett előtte ott minden domb, minden völgy, minden fasudár, minden pálma: s egy édes hangot hallott, egy bánatos, sok-sok ezer éves, de mégis ifjú- szemű asszony várt ott reá, — az beszélt hozzá szomorúan: én vagyok a te ösanyád, aki neveltem a te fejedelmi apáidat, innen szakadtál a nagy világba, a hegedűd énekébe, az ecseted színlán- golásába innen, innen szállott az a másoktól idegennek káromolt zengés és lángolás, — éb- redj és dalold a te dalaidat, fessed a te álmai- dat, vessed a te látomásaidat — lelked ős-har- móniája, magára eszmélten olvadjon be minden népek szépségeinek szépségébe és úgy váljék univerzálissá. És az elvarázsolt királyfi magára ismert, — válláról lehullott a koldusdaróc, az ösanyja kezének simításától kisimultak az arca fájdalmas vonásai, a szeme tűzben égett, s min-

A jeruzsálemi héber egyetem. (Geddes prof. tervezete.)

Hauptgebäude der hebräischen Universität.

den országban, ahol volt és van szerelmes mátkája és édesanyja, még jobban szereti mátkáját és édesanyját... Így ébresztette föl álmából a mesében az elvarázsolt királyfit az édesanyja, Ráchel, aki várakozott reá, aki sírt érette, betlehemi sírokból föltámadtan...

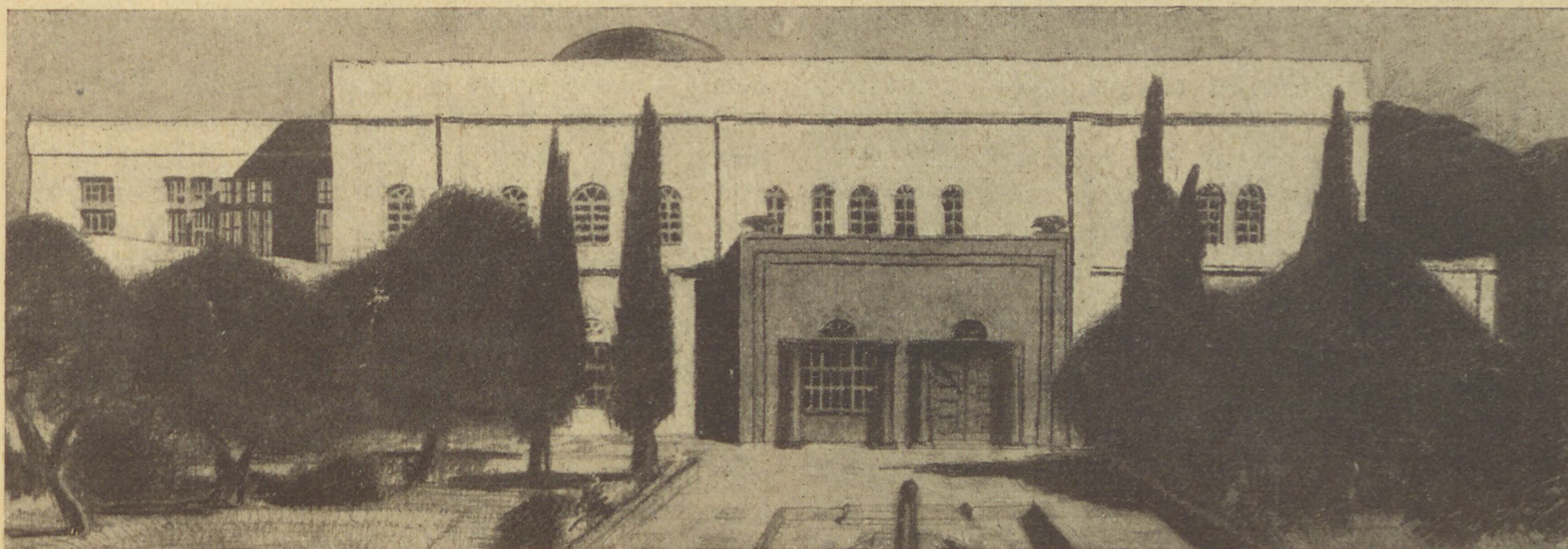
A szent föld, a zsidó mult, a zsidó szellem örök ihletet lehelt a zsidószármazású művészlélekbe. Nemcsak Bialik és Csernichovszky héber melódiáiban ragyog a régi zsidó szent emlékek napfénye, — még a kitért Börne és Heine lantjának muzsikájában is zsoldárütemek csendülnek, s nemcsak Abel Pann festményei szikráztatják föl a jeruzsálemi égbolt melankólikus csillagait, a nagy holland zsidó festők genrealakjainak arcvonásaiból is letörülhetetlennek véli a kritikai megállapítás a zsidó látást, és nemcsak a léviták voltak zsidó muzsikások, de Goldmark kórusaiban is föltámad a zsidó Kinór, a jeruzsálemi Nabal, a básáni tölgy-gyantával húrozott Seminit.

Két vád, egymásnak ellenmondó, hangzik fel a zsidó művészet ellen. Az egyik az, hogy a zsidó poézise, írása, festészete, minden művészi megnyilvánulása: mindig zsidó marad, bármilyen nyelven énekel, muzsikál, fest vagy domborít. A másik, hogy a zsidóság művészi alkotásra képtelen. Az első nem igaz, mert a zsidó lélek, minden jellegzetessége mellett az univerzális művészet gazdagítója. A másik vádat Páris, London múzeumainak zsidó osztályai döntik halomra. Az őskori zsidó művészet emlékeinek tömegét őrzik.

Szabad-e, lehet-e hát i. t. hölgyeim és uraim! közönyösöknek maradnunk a zsidó szellem újjá-

ébredésével szemben? Jeruzsálemben, az ősök földjén zsidó reneszánsz ébred. A szent talajon, a régi és új szent városokban zsidó dal csendül, zsidó munka lendül, zsidó poézis ébred, zsidó muzsika éled, zsidó tudomány támad, zsidó szellem árad, — s minket, akikben zsidó szív lüktet még: visszariaszthatna-e a balga és hazug vád, amely törhetlen és őszinte honszerelmünket akarná kétségbevonni, mert a hervadt jerikói rózsát éltető könnyeinkkel akarjuk új virulásra fakasztani? A zsidó kultúra számunkra nem politikum, s ha Balfour és Rotschild jó angolok a zsidó szenvedés enyhítő emberségével, a zsidó kultúra föltámasztásával: mi a mi hazánk iránti hűségünket nem a zsidó eszmények megtagadásával akarjuk bizonyítani. Jehuda Halévinek csak az volt a tragikum, hogy szaracén lovas patája taposta halálra énekes szívét, amikor dalolva borult a szent föld rögére, de az lett volna a legmélyebb tragédiája, ha zsidó lovas paripapataja gázolt volna a szíve fölébe. Az igaz zsidó lélek minden áltatás nélkül megtalálja a harmóniát hazája iránti legszentebb kötelességei és fájával való együttérzése között.

Jeruzsálemben egykoron, újhold jöttén, tüzet gyújtottak a legmagasabb bérceken, hogy hírül adják a legmesszebb zsidóságnak is: ünnep lesz Jeruzsálemben, készüljetek ünnepre mindenütt Izraelben. S a jeruzsálemi bérceim tüzes hírívését meglátták a judeai ormok... Betlehem hegyormai fölkapják a tűzvillanást, ott is tűz gyullad. Onnan tovább száll a láng: Karmel hegyén ég a lánghasáb. Onnan is rohan tovább: az Amana, a Sznir hegye tűzben áll... száll a láng, egyre tovább... gileádi bércek piros tűzben égnek.

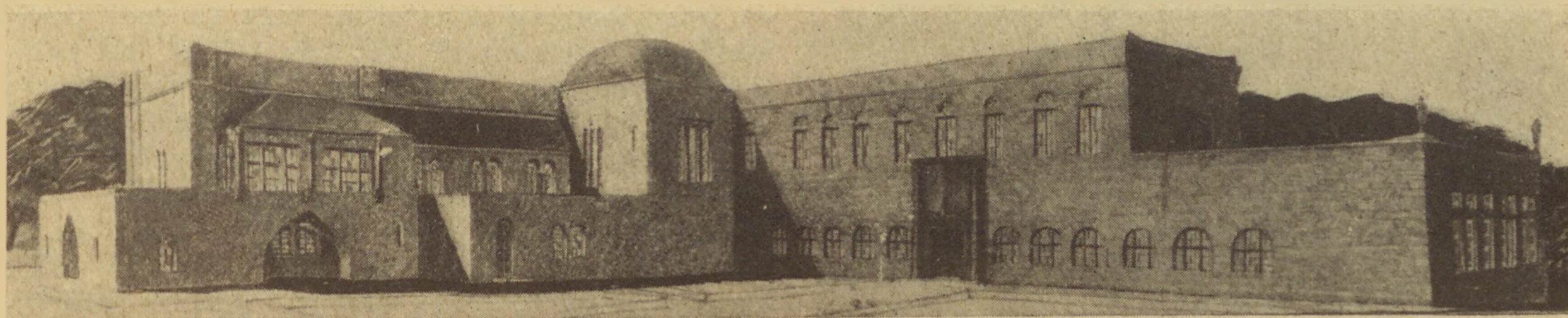
A jeruzsálemi egyetem mikrobiológiai intézete. (Kornberg tervezete.)

Das mikrobiologische Institut der hebräischen Universität.

Siloah gyors szökellésű patakján átal, Izrael tavai fölött, a Kidron völgyén át, a Géhinnon völgykatlanai fölött, a Geririm hegyén ég, lobog már a lángfáklya, a Libanon zúgó cédrusai fölött száll a tűz... át a tengeren, át a Jordánon és Dán városán, a Genezareth taván, éber márványhegyeken, a Szelek kapuján át száll, száll a tűz... a puszta hegyein ég... a Hóreb, a Sináj csupa tűz... babilóniai ormok lángolnak... Egyiptom hegyei tűzölelést küldenek a jeruzsálemi tűznek... szerte mindenütt, ahol zsidók élnek, tűz, tűz lobog hegyeken, bérceken, szívekben, könyvtől lepott, szomorú zsidó szemekben... a tüzek híradást hoznak, minden köznapi zsivajon, minden útszéli lármán, minden bánatalom zokogásán túl ég, ég a zsidó tűz...

A hegy tüze kigyulladt a Scópuson. Ott áll a héber egyetem. Ünnepe van Jeruzsálemben. Kibobbant a láng az ős hegyen... És száll a tűz, tovább, tovább. Zsidó szó, zsidó dal, zsidó munka, zsidó muzsika, zsidó tudomány. És minden messze hegyorom átveszi az ős tüzet. Látjátok-e hogyan lángol? Halljátok-e hogyan zúg? Halljátok-e, mit kiált a tűz? Hogy a szent föld: eddig halottak sírjában halott volt... halottak pihenő vánkosa volt... most életre ébredt, élőknek földje... hogy a zsidó eszmény, a zsidó kultúra nemcsak a múlté, hanem a jelené és a jövőé... hogy ennek a világnak mi nem a kol-

dusai vagyunk, hanem az ajándékozói... szépségeknek, erkölcsöknek, ideáloknak fejedelmien bőkezű gyöngyszorói... héber szótól muzsikás a szent föld, a szent föld gyönyörűt álmott, s megálmotta a próféták s a leviták dűbörgő nyelvét, a zsidó költők hárfazengését, újra aludt ezer éveken át s most föltámadtak az alvó dallamok, s úgy rengetik a gyermekek s az aggastyánok lelkét, mint hosszan szendergő gyermek bölcsőjét anyjának ringató keze... ég, ég a tűz... a régi romokból nagy történet beszél, régi bérceken fölébredt próféták tüzes köpenye száll... ég, ég a tűz... a halottak völgyében csontok zörögnek... hősök, álmottok, halottak föltámadnak... ég a tűz... a jabnei iskola mesterei újra tanítanak, még ég, ég a tűz... Irásunk van, könyvünk, szent törvényeink, irodalmunk, andalítóan bűbajos meséink, legendáink... tűzükön gyúltak más tüzek... Késő századok bércein lobognak, bevilágították a nagy világot... lobog a tűz... halovány, szomorú, megalázott zsidó arcok: gyulladtok hát büszke tűzre... görnyedt, meghajlott zsidó háta, egyenesedjtek hát ki pálmásudárrá... ostorok, zsidó archa suhogók, roskadtok porba a zsidó tűz előtt... nép, amelynek ilyen multja van: örök jövődök vándora. Ezt hirdeti nekünk a Scopus hegynek ünnepi lángja, a föltámadt zsidó tüzeknek örök, nagy ünnepe...

A jeruzsálemi egyetem kémiai intézete (Kornberg tervezete)

Das chemische Institut der hebräischen Universität.

történetet anyám átvette anyjától, az anyja az ő anyjától, nagyanyja az ő nagyanyjától, dédanyja az ő dédanyjától, nemzedék az előbbi nemzedék szájából — és az én anyám hagyományozta énrám ezt a történetet.

Midőn Izrael fiai kivonultak Egyiptomból, volt a kiszabadultak között egy ember a kevert tömegből, sudár termetű, gyönyörű arcú, a neve Pút; mind az asszonyok és a lányok a tábor egyik szélétől a másikig őt nézték egész nap és éjjel, ha nyoszolyájukon heverték, őt látták álmaikban. Abban az időben meglátta őt egy lány Gersom fiai közül, Menassé féltörzsének családjából; a neve Timna; abban a pillanatban lángborult az arca és azután halotthalvánnyá lett — megszerette őt.

Azokban a csodálatos napokban milliószor derültebb és kékebb volt az ég, mint manapság és a föld is milliószor üdébb és zöldelőbb volt, mint manapság, és a szerelem is milliószor erősebb és hevesebb volt, mint manapság.

Az ifjú pedig követte a lányt, ő is tovább vonult a lány sátra után. Midőn a lány elvonult Raamszeszből Szukkóthba, hallgatagon utána vonult, és mikor tovább vonult Szukkóthból Ethámba, hallgatagon ő is utána vonult, midőn

pedig tovább ment a lány Ethámból Pi-Hachiróthig, amely Baal-Cefón mellett fekszik, csöndesen utána ment az ifjú újólág. Miként az árnyék a falon, úgy vonult utána. Pi-Hachiróthban egyszeriben csak egy reggel a lány elébe lépett, éppen, midőn a nap nagyon verőfényesen sütött és egy kis csiszolt aranygyűrűt adott neki és ráhúzta az ujjára; a nap sugarai rátűztek a gyűrűre, mely csak úgy fürdött a fény teljességében, villámokat szórt és egy pillanatra megvilágította az egész környéket. Ebben a percben ráhajtotta az ifjú a fejét a lány arcára és hosszan, mélyen megcsókolta, a lány pedig visszacsókolta őt, nagy, fekete szemei kétszer akkora nyíltak, mint azelőtt.

Pi-Hachiróthból még együtt vonultak Migdólig és Máráig és Elimig és a Vörös-tengerig és Szín pusztájáig. Nappal az ájulásig forrón tűzött le rájuk a nap, de ők nem érezték. Éjjel a sátor bejáratánál, az ajtó küszöbén heverték; balkezét a lány feje alá tette, jobbát a szívére és nem szóltak egy szót sem. Szín pusztájában eltűnt az ifjú hirtelen és nem lehetett többé látni az egész táborban. Sokan azt mondogatták, hogy hirtelen elfordult lelke a lánytól és visszatért Egyiptomba.

De a leány ezt nem hitte el. Reggel fölkelte és a gyűrűt nézegette és nagy fekete szemei kétszeresére nőttek; délben elővette a gyűrűt és nézegette, újból és még jobban, újból és még jobban; és éjjel párnája alá rejtette és álmában is a gyűrűt látta. Akié ez a gyűrű, az nem eshet kétségbe és nem nehezédhet meg szíve és aki egy ilyen gyűrűt adott — sohasem hazudhat az, csak véletlen az egész; bizonynal nemsokára visszatér.

Ámde az ifjú nem tért vissza. Midőn Dofkához érkeztek, a leány után néztek az asszonyok és a lányok az egész táborból, titokzatosan suttogtak róla és szemük telve volt gúnnal és epével. Ámde a leány nem hederített rájuk. Hiszen, ime, ezt a gyűrűt adá öneki. Már pedig ez csak nem fog hazudni. A gyűrű kezdte betölteni egész életét.

És amdiőn Élósba érkeztek, még akkor sem tért vissza az ifjú. Egyetlen éjszaka leforgása alatt hosszú redő jelent meg a leány homlokán és hosszában kettéosztotta, nagy szemeit pedig ködfátyol borította el. Mintegy a föld alól csöndes, szelíd, de súlyos búbanat ült ki az arcán és teljesen körülvette. Az asszonyok, amint meglátták, hirtelen föl hagytak a gúnyolásával és most már lágyan igyekeztek hozzá beszélni; szemekben könny csillogott, mikor hozzászóltak. A leány pedig nem tett semmit, hanem időről időre az ujján levő gyűrűre bámult, egyszer mosolygott, másszor sírt, néha ragyogott a szeme, máskor meg a sátrában magára zárta az ajtót és el-

Abel Pann kiállításából: Jemeni leány.

Yemenitin.

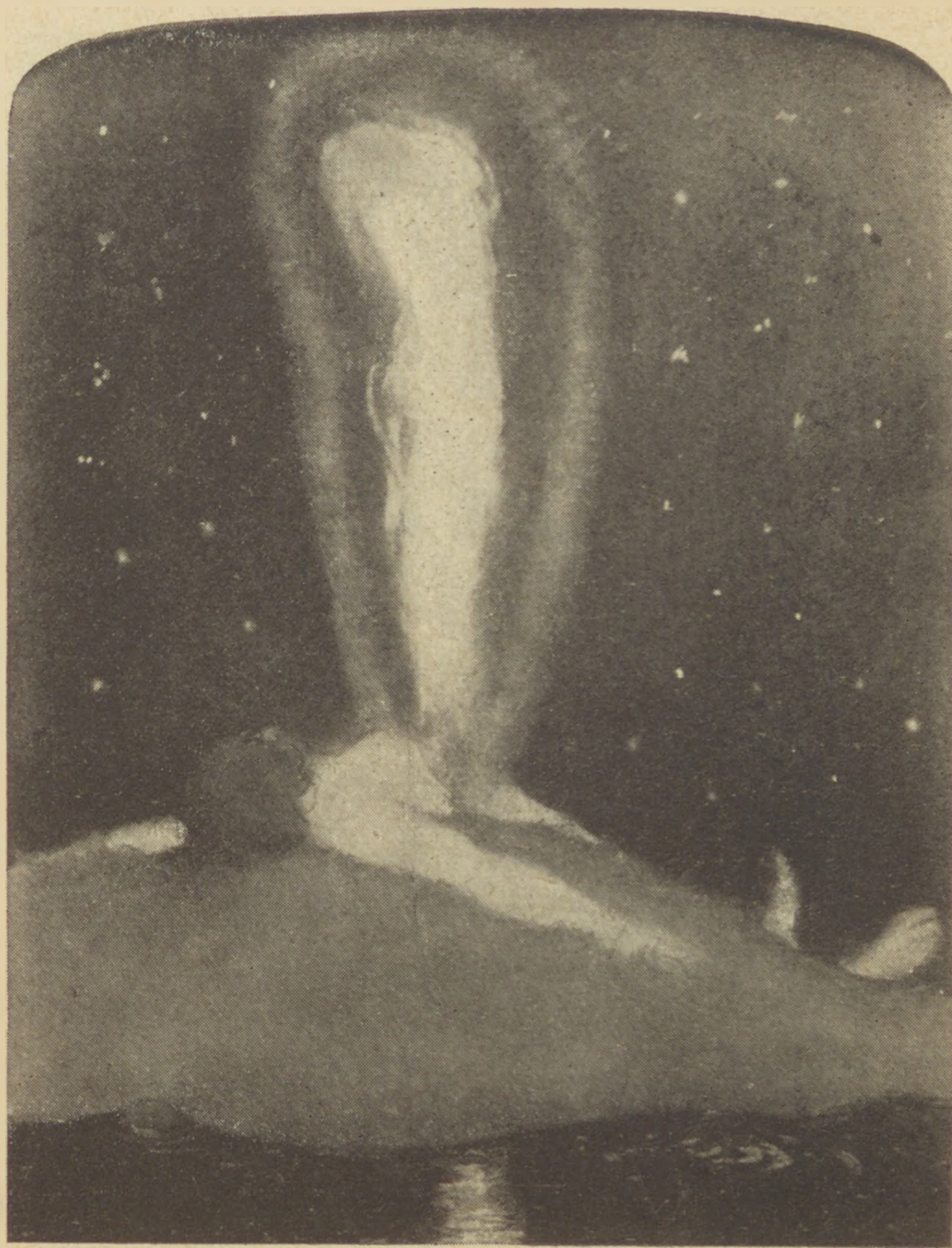
bujt, hogy senkise láthassa, máskor pedig ismét előjött és remélt.

Midőn megjöttek Refidimbe, a nappalok nagyon kietlenek voltak és az éjszakák is nagyon kietlenek, — a lány csak várt és várt. Egy nap reggelén elővette csiszolt rézből készült tükrét és megnézte magát benne; akkor látta, hogy a halántékán egy ősz hajszál jelent meg, — kitépte a hajszálat ujjával. Az asszonyok és a leányok még barátságosabbak lettek hozzá és lelkére beszélték, hogy erősítsék és támogassák, de ő mintha meg se hallotta volna. Csak a gyűrűt szorongatta minden erejével és ráhajlította ujját; néha azt hitte, hogy a gyűrű az, de néha meg úgy hitte, hogy nem is a gyűrű az, hanem az ifjú és őt ölelgeti kezeivel. Némelykor aztán összezavarodtak gondolatai és már nem tudta, hogy a gyűrű hagyta-e őt el és Pút még ott van előtte, avagy Pút hagyta el és a gyűrű van még most is ott az ujján.

Igy érkeztek el Színáj pusztájához. A leány napról-napra jobban szorongatta ujjával a gyűrűt. A gyűrű lehelt életet a lelkébe, arra bízta egész lelkét és mindazt, ami lelkében viharzott. Minden álmát és minden vágyát ebbe a gyűrűbe zárta, a gyűrű lett neki csodaszere, talizmánja és örök mécsese, amely sötétségét megvilágította. Mindazt, ami elvonult fölötte és ami még vár reá, mindazt ebben a gyűrűben vegyítette össze. Mindaddig, míg övé e gyűrű, még minden az övé és még remélhet — és minden baj dacára, amely érte, még remélni akart.

Színáj pusztájában pedig azokban a napokban nagy és csodálatos dolgok történtek, amelyek elvonták az egész nép figyelmét a mindennapos eseményektől és amelyek egész lelkét betöltötték: Isten megajándékozta népét. Három nap, éjjel-nappal, füstölgött az egész Színáj-hegy és a nép körülhatárolva, mindenki otthonában, készült a szentségre; tisztálkodtak, ruháikat kimosták. A sófárok egyre harsogóbban fújták, harsogás, lángok és hatalmas villámok szerkesztét három nap, éjjel-nappal; oly ünnepség volt az, amelyhez hasonló nem volt még soha: megajándékozta Isten a népét. Azokban a csodálatos és félelmes napokban az egész nép köröskörül, még az asszonyok és a gyermekek is, csak Istennel foglalkoztak, akit nem láttak, csak hangját hallották és mind a történetekkel, amik történtek; de a többi kicsinyes dolgokkal, amelyek nap-nap után megesnek, nem törődött senkisémm és nem is emlékezett többé rájuk. Ki emlékezett volna ilyen napokban egy szegény leányra, aki sátra rejtekében üldögélt nyomorúságával és szíve szorongásával?

Néhány nap multán újabb események történtek. Elfáradt a nép várni Istenét a felhőből, hol nem láthatta, azért hát oly istent akart, akinek testet öltött alakja van. Összegyülekeztek a főpap előtt és hangosan kiabálták: „Rajta, csi-

Abel Pann kiállításából: Éva teremtése.

Die Schöpfung Evas.

nálj nekünk istent!" A főpap csitítgatta őket és mondá: „Holnap majd csinállok. Vegye le mindenki karperecét, vagy fülbevalóját, vagy gyűrűjét, vagy azt, amije van, majd csinállok istent ebből az aranyból."

Másnap úgy égett a nap, mint egy tüzes kemence. A főpap sátorának ajtaja előtt egy vadonutú, hatalmas szekér indult el, mely elé két vörös bika volt fogva. A szekér minden szöglete meg volt aranyozva és fényt és ragyogást árasztott, amerre fordult, a szekér elébe fogott bikák szarvai is ragyogó arannyal voltak borítva és bíborvörös szalagok égszínkék virágokkal díszítve voltak szarvaikra kötve, csak úgy repdes-tek a szellőben. A bikák hátán gyönyörű égszínkék takarók. A szekér két oldalán két pap haladt, lenköpenybe burkolódzva, éfóddal és chóssennel (övvel és mellvérttel); kezükben a sófár; az égszínkék gránátalmácskák ruháik szegélyén csilingeltek mentükben. A bikák lassan lépkednek és vonják a szekeret, a papok megfujják a sófárt és a sófárvfuvás hallatára az egész nép előjön sátorából és utánuk megy feleségük, fiaik és leányaik, meg minden, ami az övék. A szekér végiggördül az egész táboron, egyik végétől a másikig és amint elhalad az egyes sátrak ajtaja előtt, ki-ki beledobja aranycsomagját, hogy istent

~Abel Pann kiállításából: „Ráchel széptermetű és széparcu vala“.

készítsenek belőle. Nem volt férfiú vagy asszony az egész határban, az egyik végtől a másikig, akit nem bírt volna rá szíve, hogy odaadja adományát. A férfiak odaadták aranytallérjaikat és láncukat és minden aranyholmijukat, az asszonyok pedig levetették orrgyűrűiket, gyűrűiket, fülbevalóikat, fátylaikat és a kocsiba dobták. A gazdag is, a szegény is adott, mert mindenki részt akart az istenből. Részezség örülete készítette hatalmába az egész gyülekezetet köröskörül, hogy adjon. A sátrak küszöbén, a tetők párkányán és az ablakokban állottak a férfiak és az asszonyok, úgy várták a szekér jöttét, beledobták aranygyertyatartóikat, aranyserpenyőiket és aranytállaikat a szekérbe, serlegeket és aranypálcákat is beledobtak, egy természetes asszony pedig elvette keblén pihenő, beteg gyereketől aranyfurulyáját és a szekérbe dobta. A szekér pedig egyre nehezebb lett a sok aranytól, amely zsúfolásig megtöltötte, hogy alig birt mozdulni, ám a nép még mindig hozott és nem fáradt el. Így érkezett meg a szekér Timna sátrának bejáratához.

Timna pedig sátrának ajtajában állott, ujján gyűrűje. Nem! Mindenét, amiye van, odaadja, csak ezt a gyűrűt nem. Hiszen ebbe a gyűrűbe van elrejtve egész élete, meg mindene, amiye

van és amiye volt, és ki tudja, nincs-e abban elrejtve mindaz, amiye még lesz. Ezt a gyűrűt nem adja oda! Nem adja oda! Nem adja oda! Nem adja oda!

A szekér egyre jobban közeledik és a tetőről és az ablakokból és a párkányokról még mindig ledobálják szomszédnői ki-ki, amiye van. Közvetlenül a szeme előtt hull le egy arany orrgyűrű a párkányról és elmerül és eltemetkezik a sok aranyban, mely a szekéren van; most egy aranyserleg hull alá; most meg egy hatalmas aranytál. Részezség örülete vonult végig a táboron, hatalmába kerített minden férfit és minden asszonyt és ráragadt egyikről a másikra. Ebben a pillanatban érkezett a szekér a sátor bejáratához és a papok harsonáztak, a bikák bögtek, a csengetyűk csilingeltek. Timna a szekér mellett állott. Hirtelen rémület futotta végig, nem tudta, hogy történt. Jobbkeze ujjával lehúzza a gyűrűt balkeze ujjáról, egyre húzza, egyre vonja, mintha simogatná, mintha játszana vele és mielőtt még megértette volna, mit cselekszik, máris lecsúszott a gyűrű ujjáról, a következő pillanatban már eltűnt ama nagy rakás aranyban, mely a szekéren volt fölhalmozva. Ebben a pillanatban úgy érezte, hogy valami megrepedt szívében és hirtelen kettétörött és a szíve üressé vált; a szekér eltűnt, az emberek is eltűntek, a nap egy pillanatra kialudt, sötétség borult a környékre. Ebben a pillanatban hirtelen megértette a leány, hogy soha többé nem tér vissza választottja és hogy meghalt az ő számára időtlen időig.

A szekér pedig tovagördült és felszedte a többi zsákmányt, melyet a nép hozott, így érkezett el a tábor széléig.

Másnap nagy ünnepség volt a táborban. A főpap vette a sok aranyat, melyet a szekér hozott, a tűzbe dobta, fogta a folyó nemesfémeket, mely előjött a tűzből, vésővel és körzővel formálta és isteni borjuvá alakította. Így látta meg a nép istenét szemtől-szembe és nagy üdvírgásba tört ki. A pap oltárt épített, égőáldozatot hozott, békeáldozatokat, melyeket hoztak, nagy lett az öröm. A nép lakomához ült, nagy dáridót csaptak, aztán pedig mulatni kezdtek. Kivonultak az asszonyok és a leányok, eljöttek, a férfiak furulyáztak furulyáikon és a dobot verték, az asszonyok pedig kézenfogták egymást és kéz a kézbe vették körül a borjút, a körtáncot járták.

De egyszerre csak megtorpantak és helyet engedtek: egy lány tűnt fel hirtelen a táncosok között, úgy táncolt, oly csodálatosan, ahogyan még senki azelőtt. Fölemeli lábát és fejét és megíngatja derekát föl-le, előre-hátra, előbb lassan, majd hirtelen gyorsan, hogy megretten a szíve annak, aki látja és megmerevedik a hajaszála. Hiszen ez Timna, ama leány, Gérsóm fiai közül, Menassé féltörzséből.

Most lassan és nagy nyugalommal járja, akárcsak reménykedése első idején, midőn virág

nyílt az egész földön és az ő szívében és amint hátraszegi fejét, ragyog az arca és csillognak szemei: ez volt az első csók.

De hirtelen összekuporodik és tekerődik, akárcsak a kígyó, — ime megjött az első fájdalom, hideg szél fú a virágokra és az ő szívére és hideg és rettegés van mindenütt.

Egy pillanat múlva lassan lépked, lassan lépked: még övé a gyűrű, még övé a gyűrű, még övé a gyűrű; egész élete és lelke, választottjával együtt hiszen ebbe a gyűrűbe vannak rejtve és mindez együtt nemde csak egy gyűrű?!

De még egy pillanat és vonszolja magát nehezen, nehezen, halódik teste minden porcikája és minden arcvonása megkövesült: a remény egyre gyöngül, egyre sorvad. Már csak egy ájult, halk fohász: „Talán, talán, talán.”

Most hirtelen összeszedi minden erejét és fejét erősen fölveti: „Ezt nem adja! Nem adja, bármi történjék!”

Még egy pillanat és hatalmas ugrással a borjú mellett terem, körbe-körbe járja és miként a szélvészajtotta kerék, úgy forog körötte vilámgyorsan: minden vagyona maradékát beléöntötte ebbe az istenbe! Egyetlenét adta oda és az felolvadt benne!

És úgy járja a táncot, miként a vihar és miként a szélvész, lába nem éri a földet, egyik percben közeljár a naphoz, a következő pillanatban eltávolodik tőle: eltűnt minden fájdalom, elolvadt, elsorvadt. Nincs már benne a lélek, hanem csakis választottja, nincs már szíve választottja, hanem csakis a gyűrű, nincs már gyűrű, csakis élet, de most már az élet sincsen, hanem csakis az isten és a lélek és választottja és gyűrűje és élete és az isten hirtelen összekeverednek, összevegyülnek és összeömlenek és eggyé válnak, ő meg már nem is tudja megkülönböztetni őket: megszűnt a lélek őbenne és választottjába költözött, megszűnt választottja és a gyűrűbe költözött, megszűnt a gyűrű és az élete lett, megszűnt az élet és istenné vált.

A tánc pedig egyre erőteljesebb, egyre vadabb lett. Megszűnt a fájdalom egészen és csakis istenné változott. Megszűnt a fájdalom csak az övé lenni és fájdalma lett mind a sok embernek, akik ott állottak, mert elvevé tőle az isten és isten az egész föld istene. A tánc pedig egyre erőteljesebb, egyre vadabb lett, a vihar pedig egyre szédületesebb, egyre szédületesebb lett, az őrjöngés pedig egyre rémesebb, egyre rémesebb lett, — borzasztó rettegés fogta el köröskörül az egész népet, eldobta kiki a dobját és kiki a fúrlóját és mindenki szaladt, amerre jónak látta.

A leány pedig tovább táncolt vég nélkül, cél nélkül, határ nélkül. Ajkain remegett a fehér indulat és az arca mintha elhervadt volna, — hirtelen a földre hullott. Midőn fölemelték a földről, akkor vették észre, hogy meghalt.

Héberből fordította: *Dr. Kiss Lajos*.

Gömöri Manó: Hófehér galambok

*Csillagtalan, felhőterhes
Halottnéma, sötét éjjel,
Mikor lelkek órája üt
Búgás támad szerte-széjjel.*

*Búg keletről, búg nyugatról,
Északról és délvidékről,
Miriád hófehér galamb
Szárnysuhogva jön az égből.*

*Szállnak, szállnak szellőszárnyon
Sötét, borús földünk körül
S hol a nyomor ütött tanyát,
Minden galamb földre röpül.*

*Fájdalmasan csüggedt fejjel
Körbeállnak turbékolva,
Egy-egy panasz tör fel búsan,
Mintha emberhangjuk volna.*

*Majd szomorún tovább repül
A hófehér galambsereg,
Amerre csak útjuk elvisz
Harmatkönnyük le-lepereg.*

*Virradóra visszaszáll az
Ősök lelke fel az égbe
S mindnyájunkért könyörögve
Járulnak az Úr elébe.*

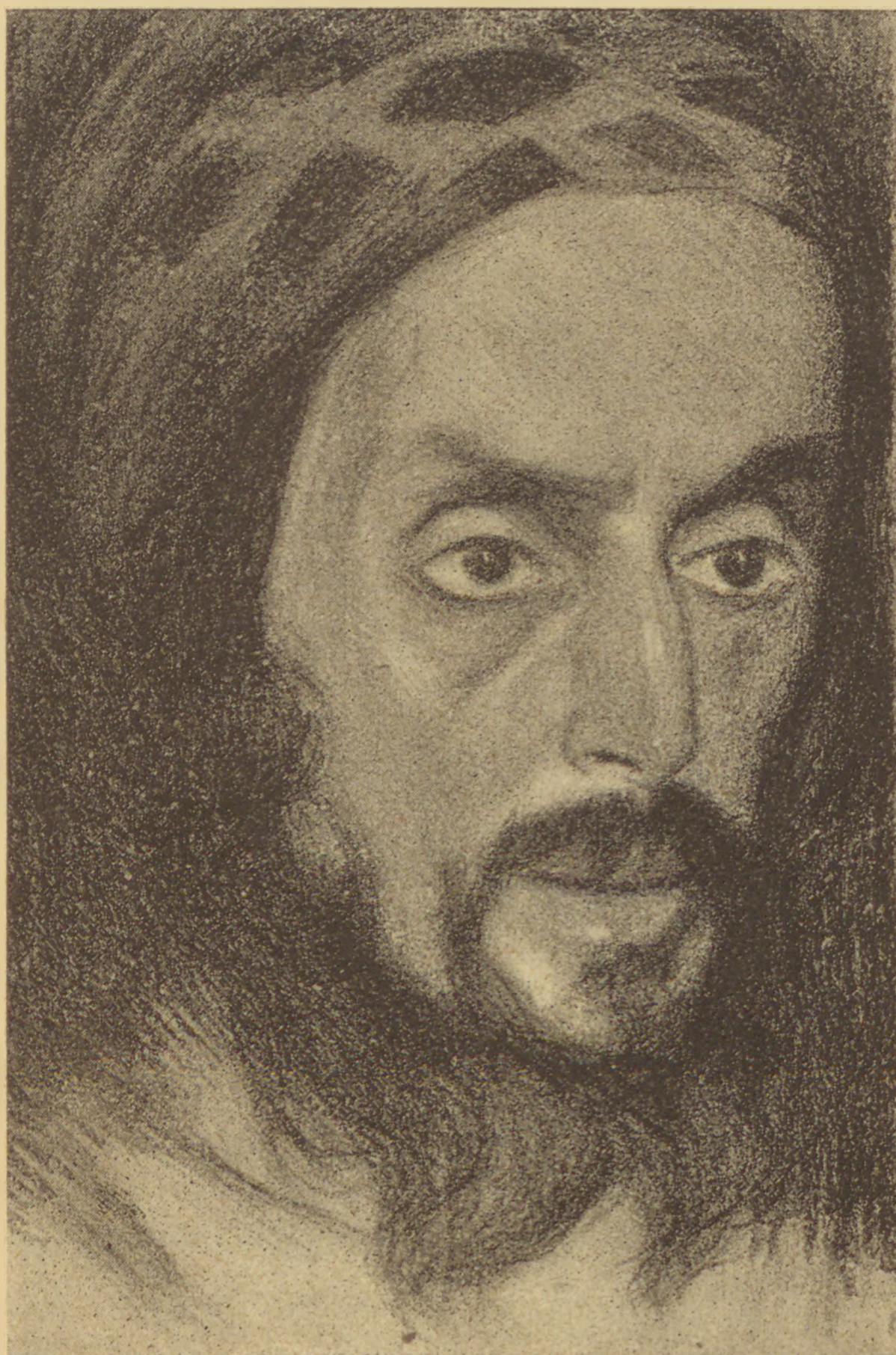
Abel Pann kiállításából: „Lea pedig gyengeszemű vala”.

ABEL PANN LEVELE

Prága, 1925 április 22.

Igen tisztelt Szerkesztő úr! Kedves Barátom!

Kiállítási körutam új állomására érkezve, kedves kötelességemnek tartom, hogy a Mult és Jövő szerkesztőségének és elsősorban persze Önnek Főszerkesztő úr hálás köszönetemet fejezzem ki azért az önzetlen és lelkes munkáért, amellyel bibliai képeimet olyan fényes *külső* és *belső* sikerhez juttatta. Ha Párisból jöttem volna, a „külső sikert” talán egyáltalában nem tartanám fontosnak. De éppen, mert Palesztinából jöttem és bibliai képeket hoztam, nem hagyhatom szó nélkül, mennyire jól esett a tiszteletnek és szeretetreméltóságnak az a megható megnyilatkozása, mellyel budapesti tartózkodásom egész ideje alatt felekezeti különbség nélkül körülvettek. Azt hiszem, ez a sok megindító körülrajongás a bibliának és a Szentföldnek szólt, de talán az újjáéledt, szabad zsidóország szabad zsidájának is. Az én budapesti kiállításom véletlenül egybeesett a jeruzsálemi héber egyetem megnyitásával. És mialatt Jeruzsálemben a világ összes akadémiáinak és egyetemeinek képviselői

Abel Pann kiállításából: Bocharai zsidó.

szemtanui lehettek a palesztinai tudomány nagy fellendülésének, az én szerény szentföldi képeim Budapesten tettek tanuságot Palesztina kultúrájának új életéről.

Különben azt hiszem, nem tévedek, ha úgy vélem, hogy a Mult és Jövő felvilágosító munkájának köszönhető, hogy a magyarul olvasó közönség ma már kellőképpen tájékozva van a szentföldi kultúra felől. És tudják, hogy a Szentföld ma már hétköznapi föld, amelyen verejtékes munka folyik. És ezért Budapesten, sem a sajtó képviselői közt, akik interjúkat kértek, sem a kiállítás sokezer látogatója közt nem akadtak, akik olyan kérdéseket adtak volna fel, mint egyebütt, ahol megesett velem, hogy tréfás feleletekkel kellett a naiv kíváncsiságot kielégítenem. Még Bécsben is megtörtént pár évvel ezelőtt, hogy amikor az ezer útlevel-, vízum- és vámvizsgálatról elcsigázva megérkeztem, reámrohantak a furcsánál furcsább kérdések tömegével, úgy hogy kénytelen voltam hotelem csendes szobájában a kérdések és feleletek listáját összeállítani, amit aztán írásban odaadtam a nyájas érdeklődőknek, akik úgyis mind ugyanazt kérdezték. Talán nem lesz haszontalanul kidobott portóköltés, ha egy példányt mellékelek:

Egy szép úrinő kérdi tőlem: Lehet-e Palesztinában munka nélkül élni?

Felelet: Hogyne? Csak nem nagyon sokáig!

Egy nyájas érdeklődő kérdi: Mit csinálnak „ott”, miután fűtőanyag nincs. A nagy hőség miatt fűteni nem is kell, de mivel sütnék-főznek?

Felelet: Éppen a nagy hőség oldja meg a nehéz kérdést. Aki csirkét akar sütni, egyszerűen kikergeti a csirkét a napra és néhány pillanat múlva peccsenyézhet. (Egész fiatal csirkéket már a holdvilágnál is meg lehet főzni.) De aki ökröt vagy bivalyt akar megsütni, annak persze már legalább egy félóráig kell fárasztania a napot . . . És ha bécsiszeletet akarsz élvezni, nem kell reá órákig várni, mint a bécsi vendéglőkben.

Egy jóéltvágyú fiatalember kérdi: És milyen husokat esznek „ott”?

Felelet: Nálunk egészen más a szokás mint más városokban, ahol ugyanabból a disznóhúsból adnak a vendéglőben beafsteeket, marhasültet, kecskecombot, meg őzpeccsenyét, szóval úgy amint sivatagbéli őseinknél volt, hogy a mannában ki-ki azt az ízt érezte, amit akart. Palesztinában nem ismerik ezeket a fufangokat, ott minden ételnek megvan a maga íze.

Kérdés: Milyen a viselet „abban” a nagy melegben?

Felelet: Csak fügefaleveleket viselnek. A rövidlátóak ezenkívül pápaszemet is viselnek. És a jámborok még neologus kis taliszt a nyakukon.*

Kérdés: Hogyan nő ott a füge?

Felelet: Szárazon, koszorúban, spárgafonalakon.

Kérdés: Megtartják ott a szombatot? És ha valaki megszegi a szombatot, mi a büntetése?

Felelet: Felakasztják egy fára. De miután a fa Palesztinában ritka, nem lehet az összes szinhedrioni halálos ítéleteket rögtön végrehajtani és ezért nagy zavarban vannak. Most szerencsére a cionisták új

erdőket ültetnek és ami a fő, igen gyorsan növe eukaliptus fákat . . .

Contrakérdés: De hiszen úgy tudjuk, hogy a cionisták nagyon vallástalanok?

Contrafelelet: Vagy úgy? Ön azok közé tartozik, akik rosszat akarnak hallani Palesztináról? Szolgálhatok ezzel is. Titokban megsúgom Önnek, hogy a cionisták legújabbán egy egyesületet alapítottak. A címe: „Chevráth möchállelé Sabbath“ „Szombatszegők Egyesülete“. Minden cionista kötelessége, hogy ebbe az egyesületbe lépjen és legalább hetvenszer hetenként megszegje a szombatot a hetven szinhedrion számának megfelelően . . .

Kérdés: Hogyan fogadják ott a chálucokat?

Felelet: Mikor a chálucokat hozó hajó megérkezik, kimegy a kormányzó Sir Herbert Sámuel főmértósága összes kormánytanácsosaival a kikötőhöz. A kormányzó az egyik kezében fehér-kék zsidó zászlót lenget, a másik kezével pedig széles „salóm“ kézszorítással üdvözlí az érkezetteket. A katonai zenekar a „Hatikváh“-ra gyújt, és harsogó „hédad“ kiáltások és zengő trombitahangok között kísérik fel az új jövevényeket Sir Herbert Sámuel palotájába, ahol salamonkirályi dús lakoma vár rájuk. Aztán üdvözlőbeszéd hangzanak el klasszikus héberséggel és prófétai hévvel. Mindenki előtt aranyserlegben karmeli bor. Ussischkin tósztot mond, Bialik új héber ódával köszönti a hazatért testvéreket, Kuk főrabbi miseberach-t csinál minden egyes chálucnak külön-külön, aztán következik a „mezumen“, Isten és király teljes nevével. Utána pedig zene és tánc hajnalig. — A nemeslelkű kormányzóné pedig az egész idő alatt körülkinálja a vendégeket étellel-itallal és a legfinomabb csemegékkal . . .

Kérdés: És milyen a kormányzó viszonya a zsidósághoz, vallásos ő?

Felelet: Hogyne. Palotájában külön rabbit és külön metszőt tart, Londonból, vagy Indiából hozta magával, mert a jeruzsálemiek nem elég vallásosak neki. Minden reggel ima előtt mikvébe megyen összes generálisaival együtt. A kormányzóné pedig az udvarhölgyekkel külön minjant csinálnak és reggeltől estig nagy Korban-Mincha-szidurokból imádkoznak.

Kérdés: Miért nincs a kormányzónak szakálla?

Felelet: Ez politika!

Kérdés: Jár ott a vonat szombaton?

Felelet: Isten ments! Pénteken délután gyertyagyújtás előtt megfújják Jeruzsálemben a nagy sófárt, melynek hangja elhallatszik Danig és Beer-Sebaig és abban a pillanatban megáll minden az egész országban. Míg szombat este meggyújtják az Olajfák hegyén a nagy Havdolat, amely bevilágítja egész Palesztinát és akkor újra megindul minden.

Kérdés: És hogy szoktak ott általában utazni?

Felelet: Azelőtt tévéken meg elefántokon, — a gazdagoknak voltak gyorsfutó fehér elefántjaik, — most ez már kiment a divatból. Mióta az amerikai autógyáros Ford olyan rettenetes antiszemita lett, a zsidók csak Ford-autókon utaznak. Ford a zsidókra utazik, a zsidók meg Ford-autókon utaznak . . .

Egy pesti pótkérdés: Vannak-e Palesztinába is mesümedek?

Felelet: Egyetlenegy sincs! Ez úgy látom, pesti speciálitás. Mióta élek és az egész világon együttvéve nem láttam annyi mesümedet mint Pesten. Dr. Léde-

Abel Pann kiállításából: Sifra és Pua.

rer hitközségi elnök kedves széderjén egyik szomszédom elmondotta, hogy Pesten külön szédert is tartanak a mesümedek egy kaszinó földalatti katakombáiban, mint az inkvizíció idejében a spanyolországi marranosok . . . De ezt nem tudom elhinni . . .

Igen tisztelt Főszerkesztő úr szíves elnézését kérem, hogy az én vékony humorommal traktálom. De ez is tanúsága annak, hogy vidám jókedvben hagytam el Budapestet és a Mult és Jövő szerkesztőjét, akire annyi hálával és szeretettel gondolok vissza. Örülök, hogy közeli láthattam ezt a grandiózus munkát, amelyet Ön a zsidóságért végez. Adjon Isten Önnek továbbra is erőt és kitartást a zsidó kultúráért folytatott lélekemelő harcához.

Baráti kézszorítással tisztelő híve

Abel Pann.

Utóirat. Elutazásom előtt felkeresett a Nemzeti Szalónban egy művész-küldöttség és felháborodásuknak adtak kifejezést azon, hogy valami zsidó felekezeti hetilap (a nevét nem tudtam megjegyezni), állítólag magyar zsidó művészek neveivel visszaélve, sorozatos heves támadásokat intézett ellenem mint „politikus“ ellen, sőt egyes sajtókritikák intencióját meghamisítva, kiszedte a lapokból eredeti összefüggésükből az úgynevezett „kellemetlen“ mondatokat. „A guszthusok különbözök!“ — feleltem mosolyogva és biztosítottam művésztársaimat, hogy mint megbocsátó humanista, nem szoktam az ilyen kis turpisságokért haragudni. Sőt, becsületszavamra kijelentem, ha az illető szerkesztő egyszer Jeruzsálembé jön, nem fogom viszonzásul csokorba kötni mindazt, amit ők nekem róla mondtak . . .

A. P.

PATAI JÓZSEF: NAZARETHBŐL TIBERIÁSBA

Nazarethből Tiberiásba alig kétórányi az út. Mégis, mintha kétezer esztendőn utaznánk keresztül. Fönt a mészköves *Dzsebel es Sichnak* Jizreel völgye felé forduló lejtőjén emelkedik patétikus tornyos templomaival és zárkózott hűvös kolostoraival a keresztény *Nazareth*, amely a legeslegújabb időkig nem tűrt meg falai között zsidót. Lent a Genezáreth forró katlanában, a pálmás parton, szabadon, nyitva, szinte az Úr tenyerén pihenve terül el régi zsinagógaromjaival és vidám, hangos talmud-tanházaival a majdnem teljesen zsidó *Tiberiás*. Nazarethben futnak össze Dél-Galilea útjai. Innen indult el az ember fia a judeai próféták és galileai talmudbölcsek ígéivel, melyeknek varázsa megifjította a bűnökben elaggott világot. Még mutatják a zsinagógát is, amely a gyermek első hitének vára volt. Itt a „*Gábiel-templom*” oltára alatt fakad a forrás, amelynek „*Mária-kútja*”-ban gyűlő vizéből merítenek karcsú korsóikkal asszonyok és leányok, és viszik, küldik a vizet szerteszét a világ minden tájába, hívó lelkek szomjuságának csillapítására. Lent a Genezáreth tavában, Tiberiás ódon templomának oszlopai előtt rejtőzik a hullámok mélyén a csodatévő „*Mirjam kútja*”, amely a legenda szerint végigkísérte Izrael népét sivatagi vándorútján, míg a szent földet el nem érte; a kupolás béth-hamidrasok ablakaiból pedig Sammáj és Hillél vitái, Rabbi Jochanan és Res Lákis disputációi szűrődnek ki, akárcsak kétezer évvel ezelőtt...

Fügefák és szőlőkertek között visz az út Nazarethből fölfelé. Nemsokára szembeötlik jobbról a Táborhegy félgömbje, ahogy a zsoltárok költője látta, mintha kilépne a hegysorból, hogy elsőnek dicsérje az Úr nevét. Balra a Karmel lép bele a Tengerbe, elül a Hermon és a Libanon zengik versenyezve a Teremtés himnuszát. És mintha közvetlenül alattunk feküdne a szinhedrion régi városa, *Sepphoris*, ahol Rabbi Jósze szemtanusága szerint, a fügefákról lecsurgó méz elvegyült a kecskék tőgyéből kicsorduló tejjel, úgy hogy valóban tej és méz folyt mérföldeken át. Most bizony kopár és kietlen a környék itt is. Ritka a fa és a kecskenyáj egyaránt. Elhaladunk *Gáth-Chefer* mellett, pillanatra megállunk *Jóna* próféta (Nebi Junus) sírjánál, aki megjósolta e föld megújhodását. Ó- és újtestamentumi emlékek sorakoznak egymás mellé. Itt az evangéliumi *Kana*, fehér falusi csendjével, ott a Jósua könyvebeli *Rimmon Hammethoar* dús, piros gránátalmafaival, a termékeny Zebuloni-síkság szélén. Két-három ezer esztendő sem törölte el az ősi bibliai neveket. Legfőlebb, hogy a *Rimmonból* *Rumman* lett. De mi lett a földből?...

Jobbra fordulunk és néhány perc múlva a zsidó föld feltámadásának tanuivá válunk. *Szedserába* érünk, a huszonötéves zsidó kolóniába. És a virágzó élet és lüktető munka közepette megállít egy martírnév: „*a mezitlábas Cvi*.” Utiköltség híján hajóra lopózva, lent a sötétben a szénpor között elrejtőzve tette meg az utat étlen-szomjan egy romániai kikötőből Hajfáig. Itt azonban felfedezték a szénportól szerencsenyé vedlett orosz zsidó fiut és nem engedték bárkába szállni. De a következő éjjel, mikor a hajó a jaffai part mellett haladt, Cvi észrevétlenül leugrott a tengerbe, kiúszott a sároni síkságra és nemsokára ott volt a legelső *sómerek* között. Szedsera volt az első kolónia, ahol a sómerek vették át a csendőrszolgálatot a zsaroló arabok helyett és Cvi volt az éjjeli őrködés első áldozata. Orvul lelőtték. De a sómerek megállták a tűzpróbát és véget vetettek annak a megalázó állapotnak, hogy zsidók földjét idegenek őrizzék.

Keresztes hadjáratok és napoleoni háborúk szomorú színterén visz az út. Kopár bazalthegy tövében, a *Karn Hattin* sziklái között kanyargunk. A csodatevések kövei ezek. „*Hadzsaret en Nazara*”, „a keresztények sziklái” — mondják az arabok ma is. — Itt ült a Nazaréti, öt kenyérből osztott ötezer tanítványnak és jóllaktak. De Hattin (Kfár Hattija) talmudistáit nem térítette meg a csoda. Aminthogy nem térítette meg Chorazimot és Kefár-Nachumot sem. „Jaj neked Kapernaum, jaj neked Chorazim, ha Szodoma és Gomorha annyi csodát láttak volna, mint amenynyit ti láttatok, fönnállanának ma is még!” De Kapernaum, Chorazim, Magdala és a „Galileai Tenger” egész partvidéke tele volt csodákkal azelőtt is, azután is.

A legnagyobb csoda pedig maga a Genezáreth.

Mint fátyolos, ígéző álom bontakozik ki előttünk a mélységből ragyogó tündéri szépségében. Galilea csodálatos kék szeme reádnéz és megbüvöl és nem tudod többé leoldani róla a tekintetedet. Vörösen izzó bazaltbércek állanak örséget körülötte, mintha vigyáznának, hogy hűtlenné ne válhasson szenvedő társához, Júdához. „Hét tengert teremtett az Úr és valamennyi közül a Genezárethet választotta magának” — szól a talmudi legenda. Ott ragyog a vizek fölött a Sechina, Istennek glóriája — mondták a kabbalisták. — Itt a Galilban, Tiberiás táján fog megjelenni először a Messiás király — jövendőli a Zohár, — mert Galilea pusztult el először a Szentföldön és elsőnek kell megvigasztalódnia.” A halottak feltámadása is negyven évvel előbb lesz itt! — Hogy szerették ezt a földet és ezt a tavat, hogy annyi becéző szépséggel és ábrándos csodával aranyozták be! Cikcacos úton ereszkedünk le a *Kinereth* katlanába, több mint kétszáz méterrel a tenger színe alá. Buja, trópusi tájba varázsolódnak belé. Óriási kaktuszok, érett, piros gyümölcsökkel, kövér banánok, karcsú tama-

riskok, dús balzsambokrok, vadfügefák, babylóniai fűzek, szodamai almafák, euphratesi nyárfák és piros-fehér virágzuhataggal kérkedő olanderek. Citromok hevernek zöldessárga halomban a zsíros lávaföldön szanaszét.. Nem érdemes felszedni. Szentjánosfák duzzadó gyümölcséből ágaskodó, fekete kecskék lakmároznak. Ilyen ez a Kinereth-Genezareth most, pusztulásában. Milyen lehetett hajdan, virágzásában?! Amikor az etimológusok keresték a tulajdonságai jelzését az elnevezésében? „Miért nevezték *Ginezár*-nak? — Mert itt voltak a fejedelmi kertek (ginné szárim). — És miért nevezték Kinereth-nek? — Mert olyan édesek a gyümölcssei, mint a hárfa (kinor) hangjai!” És meséket meséltek bölcs tanaitákról, akik ezekbe a kertekbe tévedtek és nem tudtak többé elszakadni és annyit élveztek az édes gyümölcsökből, hogy eszüket vesztették.

A Genezareth gyöngyéhez, Tiberiáshoz közeledünk. „Miért nevezték Tiberiásnak? Mert: tóbah r'ijatah, jól esik reánézni.” És még valamiért: „mert a világ köldökén (tabur) fekszik.” Az arabok róla nevezik ma is a Genezareth tavát *Bahr Tabarijának*. De a történelem úgy tudja, hogy Herodes Antipas, Galilea tetrarchája adta az általa újjáépített székvárosnak a Tiberiás nevet, pártfogója *Tiberius* római császár tiszteletére. Azelőtt *Chamath*nak hívták, a mellette levő *meleg gyógyforrások* után. Így emlegeti Jósua könyve is. Mindegy. Így is igaz, hogy „tóbah r'ijatah”, gyönyörűség reánézni. A hotel terraszáról átfogod az egész Galileai tengert 20 kilométer hosszúságában és 8—12 kilométer szélességében. Látod amint északon belétorkollik a Jordán és mint széles zöld sáv húzódik át a kék víz tükrén egész hosszában, míg délen Daganjánál újra kilép a saját medrébe. És olyan jól esik a szemnek az izzó, káprázó verőfényben megpihenni a Hermon havas csúcsán, amely olyan közelnek látszik és olyan kínálkozóan kedvesnek, pedig vagy 80 kilométernyire van innen és több mint 3000 méter magasságban! És az ég is mintha itt egészen nyitva volna és zuhogna belőle a kék fény csodája...

— Jönnek a lakodalmasok! — hallatszik a teremből és mindenki kitódul a terrasra.

A város girbe-görbe utcáinak mélyéből, mintha a tompa kupolák alól jönne, muzsikaszó közeledik egyre erősödve. A csodatevő Rabbi Méir halálának évfordulója, „mennyezői ünnepe” van ma. A falakon plakátok hirdetik:

HALLJAD IZRAEL!

Ma újból összegyűltek városunkban testvéreid a világ minden széléről, hogy ünnepeljék a hagyományos ünnepet:

a csodatevő tanaita Rabbi Méir
mennyezőjét!

שמע ישראל

היום נאספו שוב ובאו לעירנו אחין מכל כנפות הארץ לחג את חג המסדרת
הלילית התנא רבי מאיר בעל הנס וע"א.

החללנו ונחלקנו ששך שנים רבות על ידי אחין מנחג ישראל דין
הוא הדרת חוקה חופפת על המנהג הקדוש הזה—והדרת פני וקו
רוח המסדרת קדשת החגיגה ומצבנו כיום הזה מחויבים את כולנו לתת
לחגיגה זו צורה עברית מסודרת כראוי וביארת לעמנו עם ישראל סבא.
היום נראה דעת כי עם עברי ומסדרת אמתנו בהמינינו ובאלפינו נצא
לכבוד את החגיגה היצין נצא שירים עבריים בפינותינו ובגדי חג נעשה
ובחדר הסדר בשעתו לפני ארון ה' בנעלה ונאמנתו בתרועה ובקול חצוצרה
הקדוש וישור נגן ורקד. נכבד נפשו בלנו מכלי יוצא מן הפרדו
נשתתק בתחילתו הנשיקה של בית רבן חכמים ורבנים חרדים ונאורים
סוחרים ובעלי מלאכה וקנים עם צעירים בלנו איש איש יעדרונו

תנו כבוד לתורה! תנו כבוד לעם!
תנו כבוד למי שהכבוד שלו!

סדר התהלוכה: / חג המנוח /

ע"י המספרה של אבאלעפא תעמוד התומרת של בתי הספר העבריים
ולפניה ספר תורה נשא בחיפה אחריה בתי הארפא השונים ואחריהם
משמר הכבוד של צעירי מבורה המסדרת עד תנות יחיה אדהאן.
קהל החוגים בליות ספרי התורה ובראשם רבני וחכמי מבורה. נכבדי
הדתות ופקידו הממשלה יוצאים בשעה / אחרי הצהרים מבית הכנסת
הגדול דרך המסמאות עד תנות אדהאן הנג ושמ מתחברת התהלוכה אל
משמר הכבוד וע"פ אית המסדרים מתחילה התהלוכה המסודרת ומתקדמת
מחנות אבאלעפא דרך השוק ופונה לרחוב בית החולים יוצאת ע"י
הפוסתה הבנק גן העיר מרחן נוכרמן והראת.

שמואל אהים עד הסדר והשמיני לפקודת הסדרנים!
כבוד החגיגה תרנו בסדר ובמורה בכבודם!

בברכת אהים ובשם התורה

הועדה המסדרת.

אין שום ספק בדבר
על דבר דעות כל אדם יחיד ונפרד את דעותיו

A csodatevő Rabbi Méir mennyegzőjének plakátja.

Ezt a mennyegzőt szentté avatták évek hosszú során testvéreid. Izrael szokása törvény. Az öregség dísz lebeg e szent szokás fölött — tiszteld az öregséget!

A hagyomány szelleme, az ünnep szentsége és mai helyzetünk kötelez mindnyájunkat, hogy ennek az ünnepségnek rendezett zsidó formát adjunk, amint az illő és méltó népünkhöz, Izrael ősi népéhez.

Ma meg kell mutatnunk, hogy rendszerető zsidó nép vagyunk. Tömegeinkkel, ezreinkkel vonulunk ki az ünnep tiszteletére. Sorakozva vonulunk, héber dalokkal ajkainkon, ünnepi ruhát öltve és mint Dávid király hajdanán az Úr frigyládája előtt, úgy megyünk mi is ujjongással, harsonaszóval, énekelve, dalolva, táncolva, muzsikálva mindannyian! *Mindannyian kivétel nélkül* résztveszünk a menetben! Az iskolák gyermekei, tudósok és rabbinusok, konzervatívok és felvilágosodtak, kereskedők és iparosok, öregek és fiatalok. Mindnyájan, senki sem hiányozhat!

Adjatok tiszteletet a Tórának! Adjatok tiszteletet a népnek! Adjatok dicsőséget annak, akié a dicsőség!

A menet rendje:

Az Abulafia borbélyüzlete előtt fog állni a zsidó iskolák zenekara és előtte a Széfer Tóra mennyezet alatt. Utána a különböző iskolák és a tiberiási ifjak díszőrsége, amely Jachja Adhan üzenetével sorakozik.

Az ünneplők gyülekezete a Tórák kíséretében, élükön Tiberiás bölcseivel és rabbijaival, a felekezetek és a hatóságok képviselőivel délután 1 órakor indulnak a nagy zsinagógából az utcákon át Adhan boltjáig, ott csatlakozik a menet a díszőrséghez és a rendezők jeladására indul a menet Abulafia üzenetével a piacon át és befordul a Kórház-utcába, elvonul a posta, a bank, a városi kert, a Gubermann-hotel mellett.

Vigyázzatok testvérek a rendre! Engedelmeskedjétek a rendezők parancsainak! Az ünnepség méltósága függ a rendtől és az ünnep méltósága a ti méltóságotok!

Testvéri áldással és feltámadásunk nevében
A RENDEZŐ-BIZOTTSÁG.

És amint a tömeg előre hullámoz, valóban megelevenedik mindaz, amit a plakát hirdet. Elül földig érő, csíkos selyemtalárokban, ősz szakállas szefárd chachamok és kaftános askenázi rabbik körültáncolják a Tórát a zene ütemére, melyet az Alliance és a cionista szervezet iskoláinak egyensapkás ifjúsága szolgáltat. A menetben chálucok és chászidok, munkások és talmudisták összekarolva éneklnek a folyton ismétlődő zsoltárverset: „*Hinné ma tóv uma naim seveth achim gam jachad.*” Ime, mily szép, ime, mily édes, ha együtt vannak testvérek.” Kis leánykák felkapaszkodnak az alacsony terrasz párkányára és fehér-kék szalagot tűznek mindenkinek a mellére, mialatt erősen megcsörgetik a Keren Kajemeth perselyeit. „*Lechu gam Atem!*” Jertek ti is — kiáltanak föl hozzánk a menetből és néhányan szívesen engedelmeskedünk. A Genezáreth vize visszatükrözi a táncolva-dalolva haladó színes menetnek minden mozdulatát. Szemközt szőnyegekkel és gyöngyökkel feldíszített tevéken karaván jön lengő keleti kendőkkel és monoton szírarab éneke összevegyül Rabbi Méir Bal Nész búcsusainak zsoltárdalával. A két menet köszönti egymást. Ők *Nebi Jithro* sírjához zárandokolnak. A sok száz szekta között azokhoz tartoznak, akik Jiszrót Mózes midjanita apósát tisztelik legnagyobb prófétájuknak. Talán a midjaniták leszármazottjai.

Oszlopos kapu áll őrt Rabbi Méir zsinagógája előtt, amelyben a csodatevő tanított. Az egyik hajó elé épített nagy templomcsarnokban már napok óta tanyát ütöttek a zárandokok, akik messze földről, Bucharából, Babylóniából, Szíriából, Dél-Arábiából jönnek imádkozni a szent sírján és egyúttal gyógyulást keresni itt a forró kényszerforrásnál, amelynek vize, a legenda szerint,

a vízőzön maradványa és a föld mélyében a gye-henna tüzes ajtaja mellett halad el és onnan kapja rettentő forróságát. A templom csarnokában alusznak, főznek, isznak-esznek és nargileht füstölnek, mint akik egészen otthonosan érzik magukat az Úr házában. A hegyoldal (amely nem is hegy, mert hiszen 200 méter emelkedés után még csak a tenger szintjét éri el) tele van kocsikkal, lovakkal, tevékkel, öszvérekkel, omnibuszokkal, zárandoklók és üdülést keresők ezer holmijával. A tiberiási processzió jöttére mindenki az oldalhajóba tolong, ahol ráccsal körülfűzött, égő gyertyákkal teletűzdelt, nagy márványtömb jelzi Rabbi Méir sírját.

אלהא דרבי מאיר ענני
מצבת קבורת התנא האלודי
רבי מאיר בעל הנם זי"ע

Csak ennyit mond a szűkszavú felirat: „*Rabbi Méir Istene, hallgass meg engem. A csodatevő Rabbi Méirnek, az isteni tanaitának sír-emléke. Az ő érdeme oltalmazzon minket. Amen.*”

Ki volt ez a Rabbi Méir, akinek nevét viselő perselyek évezrek után is ott függnek a zsinagógákban és a zsidó házak falain szerte a világon? „Mondd: Méir istene, hallgass meg engem! és megmenekülsz a veszélyből”, — olvassuk a talmudi legendában. És csodát mivel Rabbi Méir botja is, akár csak Mózesé vagy Elijáhu prófétáé. Rabbi Méir ellesi a kígyók beszélgetését, megtudja, kit akarnak megmérgezni és elébük vág és isteni cselekedetekre inti a kiszemelt áldozatot. Rabbi Méir alázatosságot tanít. Egy parasztság, aki sokáig hallgatta péntek esti prédikációját, megkésve érkezett haza, amikor a gyertyák már elaludtak. Felbőszült ura fogadalmat tett, hogy addig nem engedi be a házába, míg Rabbi Méirnek a szeme közé nem köp. A csodatevő értesült erről a szentlélek által és mikor az asszony másnap a zsinagógába jött, odalépett hozzá Rabbi Méir és szólt: Gonosz szem vert meg, olvass reá és köpj a szemem közé. Nem bűn ez a Tóra tisztelete ellen? — kérdezték tanítványai. — Még azt gondolják, hiszel a babonában!... Az Úr — felelt Rabbi Méir — eltörölteti a nevét, hogy békét teremtsen férj és feleség között. Rabbi Méir nőket ment meg a bűn fertőjéből és tisztaságot, bűnbocsánatot hirdet. Rabbi Méir nem riad vissza attól, hogy az erőtektől is tanuljon, „gránátalmát talál, a bensejét élvezi, a héját eldobja.” Rabbi Méirt három napig oroszlanok között hagyták, akárcsak Dánielt és élve maradt. Rabbi Méir *Világítót* jelent, mert glória ragyogott a feje fölött. És égi hang hirdette: „Vigyázzatok Rabbi Méirre és tanítására!” Rabbi Méir úgy szereti a Szentföldet, hogy nyíltan hirdeti: „Aki Erec Jiszraelben lakik, naponként Semát mond és héber nyelven beszél, biztos lehet túlvilági osztályrészében.” Tóráirásból élt, három szela heti keresetéből egyet fel-

használt, egyet félretett ruházatra és egyet szétosztott szegények között. Ázsiában érte utól a halál, ahonnan üzenetet küldtek Tiberiásba: „*Ime a ti messiásotok meghalt.*” És koporsóját a tengerpartra tették, hogy ugyanazok a hullámok csókolják, amelyek a Szentföldet érintik. Aztán csudás módon hazakerült a Genezáreth partjára és eltemették a „hőforrás templomában”, azon a helyen, ahol tanításával „hegyek hegyeit morzsolta szét.”

De Rabbi Méir nem volt az egyetlen csodatevő Tiberiásban. Köröskörül a határ tele van szent sírokkal. Odább a hegyoldal másik részén nyugszik a mártír Rabbi Akiba huszonnégyezer tanítványával. Tizenhárom nagy zsinagóga tükrözött itt a Tiberiás-tó vizében és mindegyikben nagy mesterek tanítottak, akik mind „jártsak voltak a csodákban.” Lelkendezve vitték hírül Rabbi Akibának, hogy Ben Azái tanít és lángoszlopok veszik körül. Talán a teremtés titkait fejtegeti? — kérdezte a mester. — Nem, felelték, csak a Tórát magyarázza és a szavak ujjonganak, égnak és lobognak, mint a színáji kinyilatkoztatáskor. Nem tűzben történt-e az is? Ben Azai nem házasodott. „Mit csináljak, ha a lelkem szerelmes a Tórába?” Itt jött létre a talmudzsidóság első nagy alkotása: a *Misna*. És Rabbi Jehuda a fejedelem, aki szerkesztette, állandóan érintkezett Illés prófétával, aki ezer év után is folytatta csodáit. Tudom, szólta a római Antoninos Rabbi Jehuda Hanászihoz, hogy a legkisebbek közületek is tudnak halottakat feltámasztani. Itt élt egy barlangban Rabbi Chija a gyermekeivel, mikor kijöttek és imádkoztak, e szavaknál: „aki a szelet fuvatja”, szélvihar kerekedett, e szavaknál: „aki az esőt hozza”, megindult a záporosó, mikor pedig ezt akarták mondani „aki feltámasztja a halottakat”, megremegett a világ és a csodatevőknek égi parancsra vissza kellett térniök a barlangjukba. Miért nevezik Tiberiást Rakathnak? Mert benne még a legüresebbek is tele vannak szent cselekedetekkel mint a gránátalma.” Tiberiásban jószágversenyt folytattak mindenkor messiások. Tiberiásban hirdette Hillel a vallás alapkövének a szeretetet. „Ami neked rosszul esik, azt ne tedd a felebarátodnak! Ez az egész tóra, a többi csak magyarázat.” Hozhat-e Tiberiásba csodákat és szeretet-tanítást Nazarethből?

Csoda volt Tiberiás megtisztítása is. A város régi temetői fölött terjedt és sokan a jámborok közül és elsősorban a kohaniták kerültek. Mikor Rabbi Simon ben Jóchái kijött a barlangból és megfürdött a tiberiási melegforrás vizében, így szólt fiához: „Mennyi jót tett ez a hely velünk és nem háláltuk meg semmivel, holott annyi haláchai bizonyítékom van mint a hajam szála, hogy Tiberiás tiszta.” Egy szamaritánus gúnyt akart üzni Rabbi Simonból és halottat rejtett el a tisztának kijelentett föld mélyébe, de a halott csodálatos módon felszínre emelkedett. Akkor így szólt Rabbi Simon: „megparancsolom, hogy az alsó fölkerüljön és a felső lekerüljön.” Ebben a pillanatban a szamaritánus meghalt és a halott feltámadt...

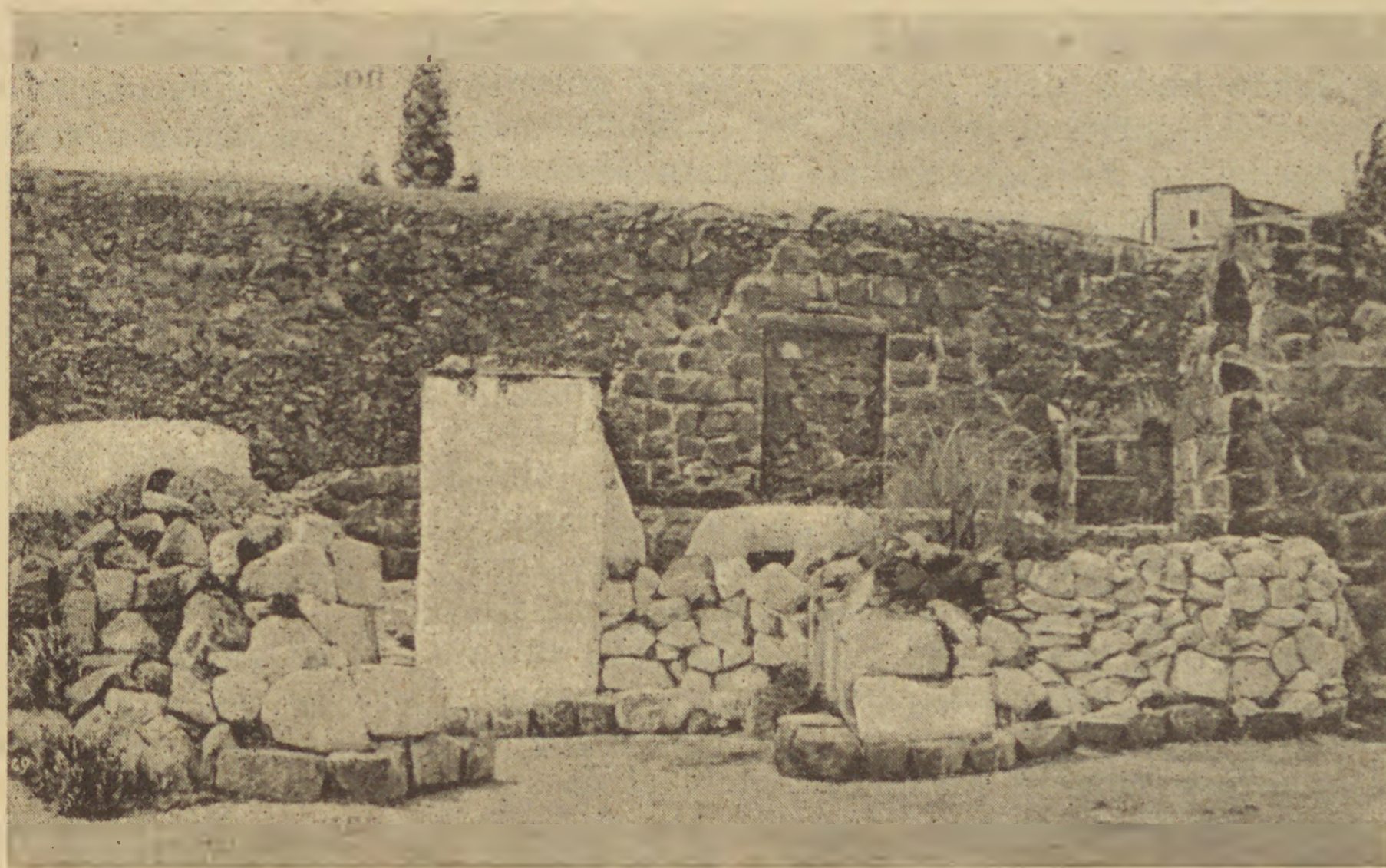
— Voltak már Rambam sírján? kérdi a „malón Guberman” hotelszolgája. Rendeljek autót?

— Nem fogunk sírhoz zárandokolni autón. Inkább megyünk gyalog.

— Szolgálhatok imakönyvvel is, amelyben benne vannak az összes szent sírok fölött mondandó imák? A Rambam mellett van *Rabbi Jochanan ben Zakkai, R. Amé, R. Aszé* sírja is...

— Majd csak imádkozunk szívünk szerint.

— Tetszik tudni, hogyan került a Rambam, vagy ahogy önök mondják, Majmonides, Tiberiásba? Egyiptomban halt meg Kairóban, ahol a szultán orvosa volt. De meghagyta végrendeletében, hogy holttestét vigyék föl a Szentföldre. Így is történt. Útközben azonban rabló beduinok megtámadták a halottas menetet és a koporsó kísérőit megölték. De amikor le akarták venni a koporsót, hogy hazavihessék a kocsit és az öszvéreket, megmerevedett a kezük és az ijedtségtől mind elájultak. Ekkor az öszvérek maguktól megindultak és vitték, vitték a koporsót egyedül, sivatagokon keresztül, míg itt Tiberiás előtt azon a

A Rambam (Maimonides) sirja Tiberiás mellett.

Maimonides' Grab bei Tiberias.

helyen megálltak. És ekkor tudták, hogy ott óhajt pihenni a Rambam a feltámadás napjáig.

— Gyalog eltart az út egy jó félóraig és nagy a hőség. Egy darabig lehet a parton menni. Rendeljek talán csónakot?

A hotelszolgának mindegy, akár autó, akár csónak, csak hogy ő rendelje. De csodás a csónakázás a Genezárethen! Olyan mesészerűen mély itt a kék és oly misztikusan sötét a zöld! Hűvös szellő tompítja a hőséget és gyengéden, lágyan ringatja a kis csónakot. Szemközt a Száfedi csúcs és a Kanaánhegy lejtője. Előttünk egy halászbárka szedi fel a hálóját, amelynek súlyos zsákmánya majdnem a mélységbe húzza a duzzadó izmú halászokat. A ficánkoló halakat ezer színben csillogtatják a játékos sugarak. Jó a Genezáreth és bőséges áldásából ma is táplálja Tiberiást, mint a manna. A városból házak, oszlopok, kötömbök nyulnak be a hullámokba. A régi zsinagóga elé érünk, amely mintha megfürödne a Tiberás-tó tiszta vizében, hogy mindig megújodva küldje fel az imákat a fölötté végtelen kékségben tárva-nyitva váró égboltozat felé... Itt csónakázott Lurja, a titkok mestere, tanítványával, Chájim Vitallal. A száfedi hegyek felől jöttek és a barlangos sziklák között a Galambok Völgyén át ereszkedtek alá... Fehér galambok rajai lebegtek a fejük fölött, mint megváltást váró bolyongó lelkek és csattogó szárnyakkal kísérték a csendesen sikló csónakot... És itt a régi templom oszlopai előtt a Mester lehajolt, telemerítette serlegét a tó vizéből, inni adott a tanítványának és szólt: „Ezentúl fel tudod majd fogni a Kabala mélységeit és rejtelmeit, mert Mirjam kútja volt ez és annak vizéből ittál...”

Mikor visszatértünk a „malón Guberman” terraszára, ott találtam a tiberiási iskola igazgatóját, Cví Ehrlichet, aki, úgy mondják, valahonnan a Szaharából került ide és először valami sivatagi oázison terjesztette a héber szót, itt Tiberiásban pedig nem technikus léteire pompás vízvezetéki műveket tervezett és valósított meg és amellet az ifjúsági zenekart és tornaklubot is ő dirigálja. Az érdekes ezermester mosolyogva hallgatta rajongásomat Tiberiásért és a Genezárethért, aztán szelíden megjegyezte:

— Ön persze költői víziókat lát itt és a Kinereth kabbalisztikus ábrándozásokba ringatja fantáziáját. De nekünk minden képzeletnél fontosabb a valóság! Nekünk fontos, hogy itt fölöttünk már gyönyörűen fejlődik „Kirjáth Semuél”, a Sir Herbert Sámuel nevét viselő nagyszerű kertváros. Látta az új villákat? Itt már van stílus! És fontos, hogy minél előbb befásítsuk ezt a megkopasztott hegyoldalt, hogy nagy pálmapark húzódjék Tiberiástól egészen a hőforrásokig, ahol nagyszabású modern fürdőket, hoteleket és szanatóriumokat kell építeni. Hogy itt, ahol télen is tavasz van, keressenek üdülést a világ minden tájáról és felvegyük a versenyt a zsidók által is

annyira favorizált Egyiptommal! A rómaiak érmeiket verettek a tiberiási hőforrások képével, fel kell eleveníteni ezt a régi hírnevet és modern eszközökkel új diadalra juttatni. A régi Tiberiás cikcakos szűk utcáit ki kell pótolnunk az új városépítés technikájával...

— Mégis — mondom — az, hogy ön, *most és itt és így* beszélhet, az is csoda. Hogy „Kirjáth Semuél” a zsidó kormányzó nevét viselő új kertváros virágzik itt fölöttünk, az is csoda. És higgye el, a régi talmudbeli feltámadás-legendáknál nem kisebb csoda az, hogy a mai „Rabbi-Méir-menyegző” héber plakátján ott ragyoghat az újjászületett zsidó nép új pecsétje: **בשם התחיה** „Feltámadásunk nevében...”

Kiss Arnold: És el fog jönni...

*És el fog jönni az a nap,
A napok utolsója,
S én fekszem némán, csendesen
Két kezem összefonva —
Meglátjátok: én más leszek,
Nem olyan morcos, zordon,
Mint életemben voltam én:
Öreg sas szikla-ormon.*

*Megszépül redős homlokom —
Mult tavasz rózsága
Nagy messzeségből hull le rá:
— Tűnt ifjuságom álma —
És mosoly szunnyad ajkamon,
Látok egy édes titkot,
Szívem csókolják csendesen
Meséket-súgó szirmok.*

*Kik szomorúnak tudtatok,
És keserű-fanyarnak,
Ti nem fogjátok sejteni
Titkát a ravatalnak...
Csak alvó szemem látja meg
Egy angyal lebbenését,
Csak dermedt szívem érezi
Hús szárnya rebbenését —*

*Ki nyugszik künn a sir ölén,
Kit siratok oly régen,
Az édes anyám eljön majd
A ravatalhoz értem...
Lágyan simítja arcomat,
Bölcsődalom susogja,
Úgy hivogat és úgy vezet,
Fiát magához vonva —*

*Szemem hült tükrén ez ragyog
A temetői ágyon,
Mint őszi harmat gyöngyszeme
Az elhervadt virágon —
S ha lelkem hollók fészke volt:
Mig éltem és vívódtam,
Galambok dúca lesz szívem:
Majd egykoron, majd holtan...*

A nap homlokára ült a vén földnek és úgy tündökölt azon, mint az imádságos börszif valamelyik ájtatos zsidó gondoktól barázdált homlokán. A fűszálak harmattól csillogtak és a fák leveleire ezüstös dér nehezedett. Az országút, mint lomhán elnyúló kígyó terült el a fakó mezők között. Az úton két lovas ügetett. Lovuk néha-néha idegesen felhorkant, mintha azt kérdezték volna, messze-e még az út Ujvárig? A két pandur szügyébe csapott a paripáknak és azok új iramba kaptak. Mire a nap az ujvári hegyek fölé kapaszkodott, a két pandur beért a faluba. Az első gyerkőcöt megfogták, vezesse őket a bíró házáig.

A lovakat a kapufélfához kötötték, csizmájukról lerázták a port, megtörölték verejtékező homlokukat és benyitottak a kiskapun. Dühös komondor fogadta őket, de azt egy rúgással elriasztották maguk előtt.

— Ne te, ne! — dühösködött a pandurkáplár, — tán azt hiszed, furulyás zsidó keresi a gazdádát?

A kutyát megfélemlítette az erélyes szó és még erélyesebb mozdulat és vonítva kotródott hátra. A kutyaszűkülésre öblös férfihang hallatszott a tornác felől:

— Ki az a kötnivaló lator, aki úgy tör házamba, mintha zsványok barlangjába lépne?

A pandurkáplár összezsápta bokáját:

— Nemzetes és vitézlő Csehi Nagy Gergely bíró uramat keressük!

A bíró enyhébbre fogja hangját:

— Én volnék az fiaim! Mi szél hozott benneteket erre?

— Tekintetes Sopron vármegye pandurjai vagyunk és hivatalos parancsolattal jöttünk!

— Kerüljete beljebb fiaim! — invitálta őket a bíró.

A két pandur belépett az első szobába. A káplár zubbonyába nyult és elővette a hivatalos írást. A bíró úgy tett, mintha nem vette volna észre az írást és bort hozott az asztalra. A zalai hegyek nedűje gyöngyözve ömlött a pohárba és a bíró koccintásra emelte poharát.

— Aztán mi végből küldött benneteket a vármegye? — kérdezte Csehi Nagy Gergely.

— Néminemő Gyémánt Jakab szakállas zsidó dolgában jöttünk! — felelte a káplár.

— Helyes nyomon vagytok fiaim! — bölintgatott a bíró. — Nevezett zsidó helyiségünkben lakik Ferenc császár különös kegyelméből...

— És Eszterházy gróf ökegyelmessége különös gráciájaképpen, — jegyezte meg a pandur.

— Nevezett zsidó az éránt fordult a tekin-

tetes megyei diétához, engedtessek meg néki, hogy ezen helységben lakozhassék és foglalkozását, nevezetesen a bőr és gabna vásárlását zavartalanul űzhesse...

— A vármegye aligha illetéktelenül avatkozott bele az Eszterházy grófok legbelsőbb ügyeibe! — jegyezte meg a bíró. — Az itt-lakásba beleszólhat a vármegye, de a foglalkozást a kegyelmes gróf írja elő... Mert a zsidók foglalkozása attól tétetik függővé, milyen a termés? Ha bő áldást adott az Úr búzában, akkor a zsidóknak gabnával kell kereskedniök... Ha sok lábasjóság hull el, akkor a bőrt vásárolják össze. A gróf úr ökegyelmessége kárpótlásképpen azért is engedte meg csak három zsidónak és hitvestársának a letelepedést, hogy zsidai megélhessenek... Ezek névszerint Gyémánt Jakab, Mayer Szarvas és Gescheit Farkas... Ha tehát-lan azért jöttetek fiaim, hogy az írásos engedelmet átadjátok, jöjjetek velem fiaim! Más dolog miatt hiába fáradoztatok volna...

— A Gyémánt Jakab dolgában jöttünk bátyám! — szolt a káplár. — Ő és hitvese továbbra is itt lakhatnak a faluban...

A bíró magára öltötte palástját, kezébe vette ezüstfejű botját és megindultak.

Mély árok választotta el a sikátort, amelyben a zsidók laktak, a nagy utcától. A három viskó egymás mellett állt, mintha csupa félelemből egymás mellé simultak volna. Az ablakok befelé néztek, szemérmetes ildomosságból.

A keskenyen felnyúló zsindelytető ránehezedett a sárga falakra, mint a hegyes süveg a sárga palástban görnyedő zsidókra. A pandurlovak áthajoltak az alacsony kerítésen, a bíró pedig megkopogtatta ezüstfejű botjával a kiskaput:

— Hé, Gyémánt Jakab, nyiss ajtót! A vármegye pecsétes írását hozzuk! — kiáltotta.

Belülről ijedt sikoly, izgatott futkározás, lázas készülődés hallatszott ki az utcára. A nap már fenn ragyogott fejük felett. Az árokból színes kakukfüvek és gyógyítóerejű utilapuk ágaskodtak fel kíváncsian. Gyémánt Jakab alázatos hangon intette türelemre a várakozókat:

— Nyitom már nemzetes uraim, nyitom már!

A tolózarat elhúzta és a zsandárok előtt ott állt Gyémánt Jakab, a keresett zsidó. Sápadt, vézna kis emberke volt Gyémánt Jakab, alacsony és keskeny, akiben alig fért el a sok alázat. Hegyesre szabdalt gyér szakállá megremegett az ijedtségtől. Ajkai mormoltak tán valamit, de szó nem hallatszott. Csak a vörösbe játszó hajsálak, melyek gyér szakállából lázadozva félrecsapzódtak, táncoltak fel s alá ideges remegéssel.

*) Az elbeszélés hősének nevét dr. Bernstein Béla: „A vasmegyei zsidók története“ c. könyvéből vettem.

— Ne reszkess zsidó! Nem a bőrödért jöttünk! — mosolygott a káplár.

— Most rosszkor is jöttek volna a pandururak — alázatoskodott Jakab. — Csak nyúlbert tartogatok a padláson...

Gyémánt Jakab beeregette maga előtt vendégeit. A padkás konyhában megálltak. A káplár elővette tarsolyából az írást és átadta a zsidónak. Gyémánt Jakab remegő kézzel bontotta fel a vármegye pecsétetes levelét.

„...Kérelmező Gyémánt Jakab szakállas zsidónak megengedtetik, hogy ő és felesége Kleinplatz Lea, Újvár községben letelepedhesenek és a mindenkori földesurak által előírt foglalkozást űzhessék. Nevezettekkel az Újvárbán letelepedésre engedélyezett hat zsidó létszáma betelven, újabb kérelmező elutasítandó...”

Eddig jutott Gyémánt Jakab az olvasással, amikor vékony, süvítő hang tört keresztül a csöndön. Gyémánt Jakab megremegett. Arca fakó színt öltött, szemei lecsukódtak, mint aki készen várja a halálos dőfést.

— Mi az zsidó? — kérdezte a bíró. — Tán malacot nyúztok ott benn?

— Gyereksírás az bíró uram! — jegyezte

meg a káplár. — Alighanem megjött a hetedik zsidó... Mi, Jakab?

— A fiam! — nyögte Gyémánt Jakab. — Gyémánt Mordche, kéthetes fiam...

— Ebből baj lesz Jakab! — szólt a bíró. — Az engedély csak hat zsidóra szól... Eggyel többen vagytok... Ebből baj lesz!...

— Ebből baj lesz! — motyogta Gyémánt Jakab remegő zsidó és végigvágódott a padlón.

— Alighanem csak hatan maradnak! — mosolygott a káplár.

Az írást az ajtóra szegezték, aztán a három ember elhagyta a házat.

*

Gyémánt Jakab pedig másnap nyakába szedte lábait és patronust keresett. Az Eszterházy gróf őkegyelmessége elkergette nemesi portájáról.

— A vármegye hat zsidónak megengedte, hogy a faluban lakják. Próbáld meg, tán a hetediknek is megengedi! — mondta gúnyosan...

Ő nem engedte meg. Nem gonoszságból, sem gyűlölségből, csak daczból. Ha a vármegye beleavatkozik az ő zsidóinak dolgába, tegyen most is igazságot. Vegyék oda a hetedik zsidót is, — ha ő megengedi. Ő nem engedi meg.

És Gyémánt Jakab szakállas zsidó ment, megkeresni azt a hatalmas erejű nagy urat, aki megengedné, hogy Gyémánt Mordche, az újvári hetedik zsidó ott lakják falujában. Igaz, hogy ez a hetedik zsidó még csak kéthetes pöttömnyi kis jószág volt, aki apró lábaival nagyokat rugdalt a levegőbe, de sem adót fizetni, sem marhabőrt vásárolni még nem tudott. De új lélek volt, lihegő, ijedt nézésű kis ember-vakarcs, amelyet számontartottak, megjegyeztek, mint ahogy a lábajószágot tartó zsellér megjegyzi, mikor kölyke született a görénynek.

De Gyémánt Jakab szakállas zsidó hiába járt ajtóról-ajtóra, hiába szorongatta félő remegéssel egyik kilincset a másik után, hogy megtalálja ezt a hatalmas pártfogót, ki megszerzi számára a nyugalmat és békét. Ilyen kegyes lélek nem akadt. A vármegyeházán már annyira ismerős volt, hogy pandurokat a zsinórok száma szerint is meg tudta jegyezni. A pandurok, csupa tréfából, egyik ajtóról a másikra küldözgették. Kora hajnaltól késő délutánig ott lebzelt a folyosókon. A kopott lócákon üldögélt naphosszat és félve vállalai közé húzta fejét, valahányszor nyílt az ajtó. De még csak odáig sem vitte, hogy egy kegyes lélek előtt kiönthette volna szíve keserűségét.

A megyeházát szomorú, de nem kétségbeesett szívvel hagyta el. Nem is ment vissza falujába, annál sokkal dacosabb és büszkébb lélek volt. Tovább bandukolt, fel Budára, a nádorhoz. Cipőjéből kibujt a lábfeje, mire Budára ért. Vé-

Abel Pann kiállításából: Jakab.

gigvászorgott az egymás fölé ágaskodó kis tabáni házak között, fel a nádori palotáig.

Az első napokban csak ott settenkedett a büszke palota körül és felbámult a néma, gögös ablakokra. Gyémánt Jakab mindennap megtoldta imáját egy újabb fohással. Könörgött már a nádorért, az országbíróért, a kancellárért, az utolsó őrnekért és az első ajtónálló életéért, csak őt engedték be a palotába. És mintha jámbor zsolozsmáinak fogantja lett volna: beengedték. Nem egészen a nádor elé, csak valamelyik jámbor irodaszolga előtt önthette ki szíve keserűségét. Elsírta fájalmát és az öregedő, jámbor pandur végighallgatta Gyémánt Jakab szakállas zsidónak hányatott élettörténetét... Esztendeje nősült Lakompakról, elvette az odavaló samesz istenfélő, viruló leányát... Ők ketten a harmadik pár, kiknek megengedte a tekintetes vármegye, hogy Ujvárbán lakozhassanak... És most itt a baj... megjött a hetedik zsidó... az ő kéthetes kis fia, szívéből sarjadt magzata, aki még párnák között gügyög ugyan, de gügyögésében is több az értelem, mint az egész megyeházán, ahol nem akarták az ő keserűségét megérteni...

A pandur türelmesen végighallgatta, aztán csak ennyit mondott:

— Édes öcsém, hiába rostokolsz itt napestig és hiába reménykedel... Ha a kegyelmes gróf is ellened van, semmit sem tehetünk... Egyet mondok, ha akarod, megfogadhatod tanácsomat!... Eredj fel a császárhoz, csak ő tud rajtad segíteni...

Gyémánt Jakab a homlokára ütött.

— Hogy ő nem gondolt erre?... Világos, mint a tavaszi napfény... Minek menjen ő lábhoz, mikor a fejhez is mehet... Igen, fel fog menni Bécsbe, a császárhoz, az fog néki igazságot szerezni...

*

A falukban, melyeken keresztül bandukolt, úgy fogadták, mint a hontalan kéregetőt szokás. Egyik-másik helyen megvendégelték, nadrág is jutott vékony lábszáraira és foszladozó cipőit is kicserélték. Amikor az országúton bandukolt a különböző helyekről összekoldult holmikban, olyan volt, mintha valamelyik mezőről megindult volna a tárt-karú madárijesztő. Csak szíve volt a madárijesztőnek, vérző és fájdalommal telt emberi szíve, amelyet magával hurcolt Ujvártól a végtelen országutakon keresztül Bécsig.

Amikor a négy garas zsidóadót lefizette a vámnál, megkérdezték tőle, mi végből tett ily messzi utat?

— A felséges császárhoz jöttem! — jelentette ki Gyémánt Jakab határozottan.

A zsandárok hangos kacajra fakadtak.

— Éppen jókor jöttél! — röhögtek szeme közé. — Az udvari vendégek együtt vannak...

Abel Pann kiállításából: Ifju tudós.

Itt a szász választó is, meg az angol király öfelsége... Nagyon örülnek majd néked...

Gyémánt Jakab vállai közé húzta fejét és tovább bandukolt.

Az ég peremét piros felhők szegélyezték, mintha máglyát gyújtottak volna a világ négy sarkán. A szennyos külváros kopott házai aranyos palástot öltöttek magukra Gyémánt Jakab tiszteletére. A zsidónegyed felé tartott. Előbb szállást keresett. Szerencséje volt. A második kerület zsidó fertályában talált egy üres ágyat. Lakóját két nappal előbb szállították el minden földi szenvedés utolsó stációjára: a hullaházba. Az első éjszakán összeismerkedett a szoba nyomorultjaival. Az egyik Ungból jött, a másik Beregből, a harmadik Tarnopolból, a negyedik Kremsierből. A tündöklő városban csak még jobban került napfényre nyomorúságuk, amely ráült fáradt arcukra, ijedt tekintetükre és görnyedt hátukra. A tarnopoli zsidó mellett volt Gyémánt Jakab fekvőhelye, egy zsup szalmán, a földre terítve. A szomszéd az álmatlan éjszakán megfizethetetlen tanácsokat pazarolt Gyémánt Jakabra.

— Ostoba ember vagy te, Gyémánt Jakab! — súgta néki a füledt csöndben. — Hát azt hi-

szed, hogy az ujbári bíró, vagy a budai nádor, akár a felséges császár igazat fog neked szolgáltatni... Először is jegyezd meg magadnak, hogy nincs igazad... Nincs igazad, mert zsidó vagy, aztán, mert a kegyelmes gróffal szemben keresed az igazadat... A legjobb esetben be sem engednek...

— Miért? — dadogta rémulten Gyémánt Jakab.

— Miért? — dühösködött a tarnopoli szomszéd. — Azért, mert te vagy a hesszeni fejedelmek hűbérura... Azért, mert Gyémánt Jakab vagy, az ujbári házalózsidó... Még ha Mayer Hirsch szomszédoddal szemben keresnéd az igazadat, szóbaállnának veled... De értsd meg, a gróf ellen, a vármegye ellen, a nádor ellen keresed az igazadat... Ostoba ember vagy te, szegény Gyémánt Jakab...

— Hát mit tegyek? — siránkozott Gyémánt Jakab.

A szomszéd nem válaszolt, hanem ezt kérdezte:

— Mondd csak, mennyi pénzed van néked?

— Nékem?... Nem tudom... De van vagy nyolc pengő forint körül...

— No, ha tíz forintod lesz, szóljál!

A tarnopoli szomszéd erre megfordult és elaludt. Gyémánt Jakab pedig elővette inge alól a keblére rejtett zacskót és megszámlálta pénzét. Nyolc forint negyven krajcárja volt. A pénzt visszacsusztatta, aztán ő is elaludt.

Harmadnapra összekoldulta a hiányzó pénzt és kerek tíz pengő forintot átadott a tarnopoli szomszédnak. Azt sem kérdezte, mire kell a temérdek pénz?

Negyednapra pedig írást hozott néki a szomszédja.

— Ide nézz, te ostoba! — szólt hozzá mosolyogva.

— Amit a kegyelmes nádor nem tud megcsinálni Budán, azt egy kis irnok megcsinálta itt Bécsben... Fogd, vidd és utazz haza.

Gyémánt Jakab megnézte az írást. Majdnem hanyattesett ijedtében. A halottaslevele volt. A második kerület hitelesen bizonyította, hogy Gyémánt Jakab folyó hó 24-én Bécsben elhunyt és a zsidótemetőben helyeztetett örök nyugalomra...

Gyémánt Jakab boldogan felkacagott, aztán elrohant. Nekivágott a hosszú útnak, haza, Ujbárra, Gyémánt Jakab, a halott zsidó...

*

A kegyelmes gróf jót nevetett a tréfán, amikor megmutatta a halottaslevelet. Volt érzéke a humor iránt és még meg is dicsérte Gyémánt Jakabot, hogy fiáért ekkora áldozatot hozott.

— Csak hadd éljen a gyerek — mosolygott Gyémánt Jakab, — majd a halott apa gondoskodik róla...

A törvényen hiba nem esett, hat eleven és egy halott zsidó lakott a faluban. Már pedig azt

Abel Pann kiállításából: Pogrom után.

senki meg nem tilthatja, hogy a halott zsidók ne Ujváron lakozzanak.

Nem is volt baj egy hétig, két hétig. A harmadik héten aztán megtörtént a baj.

Tikkasztó augusztusi nap volt. A levegőben napsugarak táncoltak. A virágok lankadtan eresztették alá fejüket és menedéket kerestek a forróság elől. Gyémánt Jakab a falukat járta, mert most volt az ideje, hogy összevásárolja az áldást, amit az Úr búzában adott. Nem is volt odahaza, amikor a gróf sürgősen hívatta, jöjjön fel a kastélyba, bőröket akar néki átadni eladás végett. Gyémántné asszony visszahökölt:

— Bőröket eladni ilyen kánikula időben? ... Hát mit gondol a kegyelmes gróf, varázsló az én uram?

De a hajdú nem volt kíváncsi az érvelésre, sarkonfordult és visszament a kastélyba.

Estére megmondta Lea asszony hites urának, mit akar a gróf. Bőröket adjon el augusztusban.

— E' schwác Jór av'n! — volt Gyémánt Jakab válasza. — Vegyen ő augusztusban nyúl-bőrt! — És nem ment fel a kastélyba. Másnap ismét keresték, harmadnap megint. Negyedik nap szombat volt, otthon találták Gyémánt Jakabot.

— A kegyelmes gróf hivat! Azonnal gyere fel a kastélyba! — mondta a hajdú.

— Mondd meg a kegyelmes grófnak, hogy én meghaltam... Itt az írás róla... Már pedig, aki meghalt, az nem adhat el bőröket...

A hajdú a fejét csóválta:

— Baj lesz ebből Jakab!

De többet nem szólt és elment. A nap már az ég pereme felé sietett, amikor négy fegyveres poroszló igyekezett Gyémánt Jakab háza felé. Kopogtattak és beszéltek a kiskapun:

— Gyere ki, Gyémánt Jakab! ... A kegyelmes gróf akar veled beszélni...

Gyémánt Jakab keblébe csusztatta a bécsi írást és elment a poroszlókkal. Egyenesen a gróf elé vitték. Gyémánt Jakab szíve megremegett ugyan, amikor a kastély udvarán várakoznia kellett, míg a gróf elé vezetik. Már meg is bánta ostobaságát, de hát mért kíván lehetlent a kegyelmes gróf? Hisz ő engedelmes szolgája volt egész világeletében, de amit nem lehet, nem lehet. Ki hallotta már augusztusban nyúl-bőröket eladni?

A gróf mosolyogva fogadta. Gyémánt Jakab szívébe új bátorság ömlött. A gróf is mosolyog a tréfán, bizonyára tetszik néki az üzenet...

— Gyémánt Jakab — kezdte a gróf, — nemde, te meghaltál Bécsben?

— Igen, kegyelmes uram! — felelte Gyémánt Jakab mosolyogva.

— Nos, ha te Bécsben meghaltál, én majd Ujváron eltemettetek... Holnapra készen lesz a koporsód... Üzentem már a nagyfalusi sakternek, hétfőre jöjjön át, zsidótemetés lesz...

Gyémánt Jakab körül forogni kezdett a kegyelmes gróf, a négy pandur, meg a szoba. Dogni akart valamit, de már nem volt ideje. Levitték egy kamrába, ahol az éjszakát töltötte. Másnap koporsóba tették. Sápítozott, jajveszékelt, imára kulcsolta kezeit, rimánkodott, de nem volt kegyelem. A koporsót leszögezték, csak egy keskeny léket hagytak rajta, hogy meg ne fulladjon a holnapi temetésig. Mert hajnalra átjön a nagyfalusi kántor és őt eltemetik, anélkül, hogy keblére ölelhetné feleségét, megcsókolhatná kicsiny fiát.

A gyásznép már ott állt az udvaron. A koporsót kihozták és Gyémánt Jakab megismerte felesége megcsukló hangját, kétségbeesett zokogását. Fel akarta emelni a koporsó fedelét, de nem volt ereje hozzá. A kántor a gyász-zsoltosmákba fogott és Gyémánt Jakab megrettenve ismert rá a temetési énekekre. Homlokát verejtek lepte el és szíve, mintha megszűnt volna dobogni. Kiáltani akart, de hang nem jött ki torlán. Az ima befejeződött és a gróf intett négy embernek. Azok vállukra kapták a koporsót és elindultak a kastély belső udvara felé, ahová a gyásznép nem követhette a koporsót. Csak Lea asszony őrzöngő sikoltása tört át a falakon.

Az udvaron letették a koporsót a földre és a gróf intett az embereknek. Azok négy széket raktak a koporsó köré, felálltak rá és a magasból göröngyöket és földet kezdték hullatni a koporsóra. A koporsó födele félelmetesen dübörgött a hulló göröngyök alatt. Aztán intett a gróf az embereknek:

— Elég volt a tréfából! Vegyétek le a födelet... Azt hiszem, most már hajlandó lesz eladni az augusztusi bőröket...

A födelet felfeszítették és a gróf kíváncsian várta, mint fog talpraugorni a megrettent Gyémánt Jakab.

De Gyémánt Jakab nem mozdult. Ott feküdt némán, hosszan elnyúlva a koporsóban, szemei nyitva voltak és úgy meredtek a grófra. Kezében halottas-levelét szorongatta, amelyre immár nem volt többé szüksége... Gyémánt Jakab szakállas zsidó nem bírta el a tréfát és az első göröngyhullásra lelke is elköltözött...

Patai József: Te szép tavaszi dal te

A Mult és Jövő kultúrestjén énekelte:

Nosti Elza operaénekesnő.

<i>Te szép tavaszi dal te,</i>	<i>Te szép tavaszi dal te,</i>
<i>Élet szimfóniája,</i>	<i>Élet szimfóniája,</i>
<i>Tavaszi életet szórsz</i>	<i>Hódolva zeng a lelkem,</i>
<i>Az őszi bús világba.</i>	<i>Az életet imádvá.</i>

baúj-Torna vármegyében, Kassától nem messze, fekszik Nagy-Ida helysége. Valamikor vár volt és — úgy mondják — sok cigány lakott ott, zsidó azonban — tudomásom szerint — egyáltalában nem, vagy csak nagyon gyér számban. A zsidó krónikások a nevét sem ismerik, a héber irodalomban egyetlen egyszer sem fordul elő.

Félreesik a nagyvilág országútjától és egész Európában kevés hely van, mely alkalmatlanabb lenne arra, hogy Európa és Ázsia zsidósága ott gyülekezzen. Ki is mondhatjuk mindjárt előljáróban, hogy ez a nagyidai zsidógyűlés, melyről a külföldön már évszázadok óta beszélnek s melyet az utolsó száz évben már itthon is emlegetnek, — nem történt meg soha.

Hát hogy keletkezett ez a monda? Kik és mik hozták létre? Kinek állott érdekében ennek hírét terjeszteni?

Nem nehéz megállapítani, hogy ezen zsidógyűlésről legelőször *Brett Sámuel* angol író beszél, mert az összes későbbi krónikások, kik erről szólnak, kivétel nélkül mind rája hivatkoznak.

Brett Sámuel — saját állítása szerint — egy tengerihajó kapitánya volt — amiben ugyan kételkedem, — de az bizonyos, hogy misszionárius volt, a puritánizmusnak rajongó híve, a pápának és a katolicizmusnak elkeseredett ellensége. Kis műve, mely erről szól, 1650-ben jelent meg Londonban: „A Narrative of the Proceedings of a great concil of Jews on the plain of Ageda in Hungary” cím alatt a következő tartalommal.

Előbb vázlatosan leírja úti élményeit a Földközi-tengeren és annak szigetein. Egyiptomban, Rómában, hol sok gáncsolni valót talál a kath. egyház pompakifejtésében, impozáns procesz-szióiban és túlhajtott pápa-kultuszában. Aztán így folytatja: Csupán egy fontos dolgot akarok még elmondani és pedig ama nagy zsidó zsinat lefolyását, mely az agedai síkon, Magyarországon, 30 tengeri mérföldre Budától egybegyűlt azon célból, hogy a szentírást a messiás eljövetelének kérdésében megvizsgálja, 1650 október 12-én. Körülbelül 300 rabbi gyűlt itt egybe e cél érdekében. Egy nagy tábor közepén ülések voltak készítve számukra, egy korlát pedig elzárta őket a sátor többi részétől, hol azok voltak, kiket a tanácskozásban való részvételhez nem engedtek be. Lehetett a korláton túl vagy 3000 ember, kik között legtöbb volt a német, alemann, dalmát, magyar, valamint néhány görög. Olasz kevés volt, *angol pedig kivülem egyetlen egy sem.* Értesítettek afelől, hogy Ferdinánd magyar király a puritán egyházat nem szereti és egyetlen protestáns egyházat sem szólított fel, hogy oda lelkészeket küldjön, azt azonban megengedte,

hogy a pápa Rómából néhányat kiküldjön, kiknek eljövetele azonban megbénította a zsinat működését.

Nyolc egymásutáni napon üléseztek (tehát *szombaton is*). A rabbik közül *farizeus* pártiak nagy hévvel vitatták, hogy a nazaréti Jézus nem lehetett a messiás és erre több bizonyítékot hoztak föl; még kiméletlenebbül támadták őt a *sadukeusok*, kik ördögi varázslónak nevezték és azt is felhozták ellene, hogy a halottak feltámadását tanította, *pedig ez a zsidó vallással ellenkezik.* De azért ez úgy tűnt fel nekem, mintha többen akkép vélekednének közülük, hogy a messiás már megjött és hogy talán mégis a nazaréti Jézus volt az. Már afölött folyt a vita, hogy milyen szabályokat rendelt Krisztus az ő egyháza részére. Ekkor bebocsájtattak hatan a pápa küldöttei közül és pedig két jezsuita, két augustinus és két franciskánus. Ezek a gyülekezet előtt kifejtették az ő egyházuk tanait és szabályait, azt állítván, hogy ezek Krisztus tanai, a pápa az ő helytartója, Szt. Péter utódja és más efféléket. Mikor a gyülekezet meghallotta szavaikat, általános zúgás-zajongás tört ki és azt kiabálták: „Semmi Krisztus, sem asszonyisten, sem szentek közbenjárása, semmi képimádás, sem fohász a szűz Máriához!” Sokan felháborodásukban és fájdalomukban megszaggatták ruháikat, fejükre hamut hintettek és kiáltottak: „Istenkáromlás, Istenkáromlás!” És ezzel megszakadt a tanácskozás folyama. A nyolcadik napon azonban ismét összegyűltek és megállapodtak abban, hogy 3 év múlva Szíriában újabb gyűlést fognak tartani. Ha Isten alkalmat ad rá, örömmel nézek ezen zsinat elé.

Eddig tart Brett elbeszélése.

Valóban szükségtelen a kritika bonckése alá venni e művecskét. Nem is kell külön rámutatni a sok balgaságra, anachronizmusra, tévedésre és valószínűtlenségre, mellyel tele van ezen elbeszélés. A legnagyobb képtelenségek és ferdítések halmaza az egész. Aki zsidó dolgokban csak némileg is járatos, első elolvasásra tisztában van vele, hogy az egész *jámbor koholmány.*

„Eleinte — jegyzi meg még Brett — csak barátaimmal akartam közölni ezen zsidó koncilium hírét, de aztán rábeszéltettem magamat, hogy szélesebb körrel is közöljem, mert hát ezen esemény *a zsidók megtérésének örvendetes előjele és előkészítése s így boldog hír a keresztény egyház számára is.*”

Úgy látszik azonban mégsem volt bátorsága ahhoz, hogy szélesebb körrel közölje hamisítványát, mert kinyomatta ugyan könyvét, de oly kevés számban, hogy az alig volt ismeretes, a nyilvános könyvtárakban ma egyetlen példány sem található ezen eredeti kiadásból és bizonyára feledésbe ment volna, ha 1707-ben újra le nem

nyomatja a „The Phoenix” angol folyóirat, majd ennek alapján németre fordítja Schwindel Theofil 1753-ban. Ezen fordítás tette a művet közismertté, azóta kezdik a dolgot közelebbről tárgyalni.

Kováts M. Márton fiatal magyar tudós a mult század elején Németországban járt, ott jutott kezébe a furcsa kis könyv Schwindel fordításában és azt változatlanul, minden előszó és magyarázat nélkül lenyomatta: „Fragmenta literaria rerum Hungarorum” című gyűjteményében Jenában 1809. Így került a könyv Kármán József kezébe, aki „Uránia” c. folyóiratában 1810-ben arról bő ismertetést közöl és így e mesét először ismertette meg a magyar olvasókörzönsséggel. Természetesen az Uránia nem ismert Magyarországon Ageda nevű helységet. Nem tudta, mi lehet az. Nem sokat gondolkozott hát rajta, hanem ráfogta, hogy ez Nagyida. Igaz, hogy ott nem zsidó, hanem valami cigánygyűlést tartottak, de úgy gondolta, hogy az körülbelül egyre megy.

Az Uránia közleménye útján lett a Brett meséje itthon ismeretes. Van ugyan még egy tudósításunk, mely szerint arról az akkori Magyarországon már előbb is tudtak, de ez annyira elszigetelt és megbízhatatlan, hogy alig érdemel figyelmet.

Az történt ugyanis, hogy L. Vrimvet nevű holland tudósnek is kezébe került Brett könyve a Phoenix útján. Az egészet nagyon gyanusnak találta és meggyőződést akart szerezni arról, vajon tudnak-e az egészről abban az országban, hol a dolog állítólag megtörtént. Egyik tanítványa, Sárkány Dávid, hírneves professzor volt a sárospataki kollégiumban. Ehhez fordult hát felvilágosítás végett. Sárkány Dávid, — amint azt Vrimvet a „Miscellanea Groumgana”-ban 1744-ben közzéteszi, — azt feleli neki, hogy ő bizony az egészről nem hallott semmit, de van egy jó barátja, Patay János csepelszentmiklósi lelkész, ki emlékszik rá, hogy az ő nagyapja, volt dunántúli superintendens, beszélt neki egy conciliumról, mely Szent Agata helységben, Budától délre 6 mérföldnyire fekszik.

A világért sem akarok a néhai jó nagytiszteletű úr jóhiszeműségében kételkedni, de emlékezőtehetségében csak akkor tudnék megbízni, ha legalább még egy adat támogatná állítását. Már pedig tudomásom szerint itthon sohasem beszéltek a szent-ágotai zsidógyűlésről, a nagyidairól is csak azóta, mióta az Uránia közleménye megjelent.

Hol fekszik hát az az Ageda? És ami még fontosabb, mi volt a célja Brett Sámuelnek e mű megírásával s miért helyezte az általa koholt gyűlés színterét éppen Magyarországra?

Angliában azidőtájt a puritánok állandóan a szentírást, főleg annak ú. n. ótestamentumi könyveit bujták. Azok szelleme töltötte be egész

Abel Pann kiállításából: Lót és leányainak menekülése.

lelkivilágukat, sőt azok szerint igyekeztek berendezni egész életüket. A szentírás olvasása, a biblia ma élő népe, a zsidóság felé fordította figyelmüket. Hatalmas irodalom keletkezett ez időben latin, holland és német nyelven a zsidókérdés körül, melynek központjában Menasse ben Izrael amsterdami rabbi állott, ki irodalmi munkáival Cromvell Olivert és az angol parlamentet megnyerni igyekezett annak, hogy a zsidóknak az Angliába való letelepedést megengedjék. Menasse rabbi nagyon szép sikert ért el. A vallásos angol nép kezdett rokonszenvezni a zsidókkal, csak abban nem tudtak megnyugodni, hogy a zsidók még mindig nem akarják a Krisztust messiásnak elismerni. Ez pedig nagy baj volt, mert amíg a zsidók ezt el nem ismerik, addig a messiás újra meg nem jelenhet, ami után pedig az angol puritánok nagyon sovárogtak ezidőtájt. Menasse rabbi „Izrael Reménye” című és az angol parlamenthez intézett művében ki is használja a puritánok ezen sovárgását és azzal biztatja őket, hogy csak engedjék be a zsidókat Angliába, ez nagyban fogja siettetni a messiás eljövételét.

De nemcsak a puritánok várták nagyon a messiás megérkezését, hanem még náluk is sokkal jobban az ezidőtájt szörnyen elnyomott zsidók. A keresztény misztikusok János Jelenései

alapján az 1666-ik évre várták, a zsidó kabbalisták pedig a Zoharnak egyik mondására (Beresit 139.) hivatkozva, az 1648. évet tűzték ki a messiás megérkezésére. Annyira epekedtek utána és oly biztosra várták, hogy az csakugyan megérkezett. Hívták pedig *Sabbatai Cevi*-nek. Rajongó fantazta volt-e, vagy inkább világcsaló? Azt itt nem fogjuk eldönteni. Az bizonyos, hogy volt benne mindakettőből elég. Láttá, hogy a zsidók milyen türelmetlenséggel várják a messiást, arról is volt tudomása egyik legjobb barátja útján, ki Moreában egy angol nagykereskedelmi cég megbízottja volt, hogy a puritánok is várva várnak erre és ő elhitette magával, vagy talán inkább el akarta hitetni a világgal, hogy őt küldte Isten a zsidó nép és az egész világ megváltására. A fellépés idejét nagyon jól választotta meg, csak a helyét rosszul. Smyrnában nyilatkozott meg először, de ez a város nem volt a misztikus rajongásnak és a messiásvárásnak a helye, hanem komoly rabbik és nagyhírű talmudtudósok otthona, kik rögtön felismerték eme szédelő fellépésből eredhető végzetes következményeket s a legnagyobb eréllyel léptek föl ellene és híveivel együtt kiűzték a városból. De ez Sabbatait egy pillanatra se csüggesztette el. Ment oda, hol a messiásvárás epesztette a lelkeket, Salonikibe, Konstantinápolyba, hol mindenütt újabb és újabb híveket szerzett. Lassan, de biztosan terjedt a mozgalom, de Európában ekkor még semmit sem tudtak a dologról, Buda várát kivéve. *Buda* volt akkor a török császárság végvára nyugat felé, az ottani zsidóság legnagyobb és legelőkelőbb része törökországi származású volt, anyanyelve is a török volt. Ide már eljutott a smyrnai messiás híre és erősen kezdtek nyugtalankodni a lelkek. Az egész török zsidóság kíváncsian leste, mi lesz a véleménye budai hitfeleiknek a smyrnai messiásról, mert nagy volt ezen hitközség tekintélye, de főleg az ottani rabbicsaládé az egész birodalom zsidói előtt. Midőn — mintegy 30 év múlva — Buda fölszabadult a török uralom alól és a rabbicsaládnak onnan menekülnie kellett, az egész török császárság területén, hova menekültek, a legnagyobb tisztelettel fogadták és többeket közülök mindjárt rabbijuknak tették meg.

A főrabbi Kohen Efraim, világhírű talmudtudós és korának e téren a legnagyobb tekintélye, hallani sem akart az új messiásról, de a főrabbi mellett működött veje Cevi Askenázi, ki rajongó kabbalista volt. Ez a férfiú és az ő köre határozottan vallotta, hogy a Zohár jövendölése beteljesült és a smyrnai Sabbatai a megjövendőlt messiás. Aki ebben kételkedni mer, az felségsértést követ el Dávid háza ellen. (Lásd Büchler: A zsidók története Budán, 155. l.) Sokat vitatkoztak hát efölött Budán. A többi európai zsidóság nem igen hallott egyelőre felőle, kivéve Menasse rabbit Amsterdamban, kinek mindenfelé voltak összeköttetései s korának legműveltebbjei

közé tartozott, *tíz nyelven* folytatott levelezést. Sabbatai Ceviről ő se igen hallott, a nevét sem ismerte soha, mert mire a Sabbatai mozgalom híre Európába hatolt, akkor ő már nem élt. Az ő értesülései — úgylátszik — csak annyira terjedtek, hogy Budán vitatkoznak a rabbik afölött, megérkezett-e vajjon a messiás, vagy nem a várt időre, 1648. évre. Természetesen sietett értesüléseit puritán barátaival közölni, mert tudta, hogy azokat ez nagyon érdekli, de még inkább azért, mert ezzel is előmozdítani vélte nagy célját, a zsidóknak Angliába való bebocsájtását.

„Azokat a csodajeleket — így ír egyik barátjának, — melyekből azt következtetjük, hogy a mi napunk is rövid időn belül kisüt és Izrael dicsősége feléled, azokat én is észrevettem. *Ilyen örömdetes és vigasztaló híreket Magyarországból is kaptam.* (L. Egyenlőség XXXVII. évf. 18. szám.)

Ennyi lehetett az egész, amit Brett Sámuel Menasse rabbitól hallott és ez elegendő impulzust adott neki fentismertetett műve megírására, amelyben a nyert értesüléseket, melyeket ő „a zsidók megtérésének örömdetes előjelének” nevez és teljesen az ő misszionárius célzatainak megfelelően megírt fantáziájának korlátlan csapongásával, melyet legföljebb az önkéntelen humor enyhít, amit zsidó ügyekben való ignoranciájával előidéz.

Dehát hogy került művébe az Ageda helynév? Brett úgy tudta, hogy Magyarország fővárosa *Ofen*, a török zsidó körökben azonban a Budin vagy *Buda* név dívott magán- és hivatalos használatban egyaránt és így Menasse rabbi is ezt használta. A Buda vagy Óbuda nevet Brett tévesen *Agedá*-nak olvashatta és úgy írja; a gyűlés Ageda síkságán tartatott, mely Ofentől 30 mérföldnyire esik. Annyi kétségtelen, hogy a budai rabbitanácskozások képezik Brett művének egyetlen komoly alapját.

Igy lett Buda vagy Óbudából Ageda, Agedából pedig itthon Nagyida. Az egész pedig nagyon érdekes példája annak, hogy keletkeznek a tudományban is — a mende-mondák.

Hoffmann Imre: Soha többé — mindörökké

Várni, várni —
halálíg várni csordult szívvél
nótát sem ejtve
s meghalni, mint egy semmiházi;
messze törni,
de megsüppedni, megrekedni,
csak élni: lenni,
mint annyi senki, szürke többi;
soha többé!
Inkább a nótát sutra vágom! ...
És mégis, mégis
megtérek újra — mindörökké.

DR. PATAI JÓZSEF: JERUZSÁLEMTŐL BUDAPESTIG

Bevezető az Abel Pann kiállítás katalógusához.

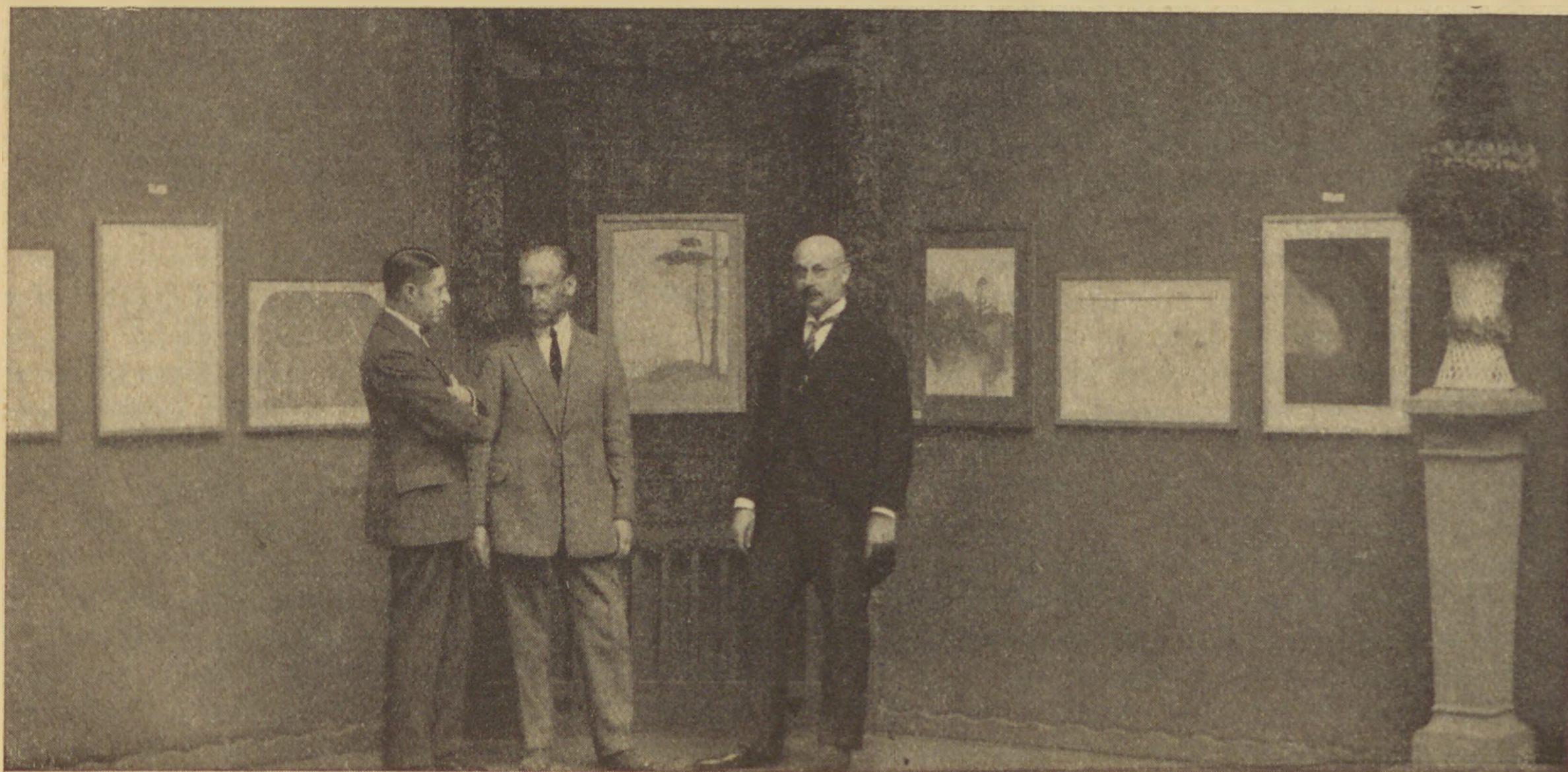

Abel Pann tizennyolcéves korában otthagyta a litvániai gettót és kiment Párisba. Harminc éves korában otthagyta Páriszt és kiment Jeruzsálembe. Életének ez a három főállomása, Litvánia, Páris és Palesztina nyomta rá a bélyegét Abel Pann művészi egyéniségére. A gettó összeforrasztotta a lelkét a bibliával, a hagyományokkal, a sötét elnyomatás és megalázottság a szabadság és testvériség világának álmodozójává avatta. Párisban rászakadt a színzuhatag és az egyéni és művészi szabadságtól megmámorosodva haladt egyre újabb meg újabb sikerek felé, föl az állami aranyérmekig és a Luxemburg Múzeumig. De a hazai hangok, a régi melódiák egyre kísértének. És a „Liberté, égalité, fraternité” városában gettó- és pogromképek sorozatai támadnak, miket nem engednek kiállítani, mert a franciák az orosz szövetségesnek presztizsét fél-
tőlük. Aztán kikerül Jeruzsálembe, ahol együtt találja a színeket és a gettót, az ősrégi romokat és a föltámadó életet, a sok ezer éves Szentírást és az ekéhez visszatért új zsidó nemzedéket. Ma Abel Pann negyven éves és itt áll előttünk, mint a biblia és a Kelet világszerte ünnepe-
pelt festője, akiről a chicagói szépművészeti múzeum igazgatója G. W. Eggers azt írta amerikai kiállításai alkalmából, hogy „Mr. Panns exhibition has made a very great impression upon us all, as well as upon the general public and I am sure, most of the pictures in the exhibition

would be desirable acquisitions to any museum.” (Pann kiállítása valóban mély benyomást tett mindnyájunkra, miként a közönségre általában és meggyőződésem, hogy kiállításának legtöbb képe kívánatos szerzemény volna a múzeumok számára.)

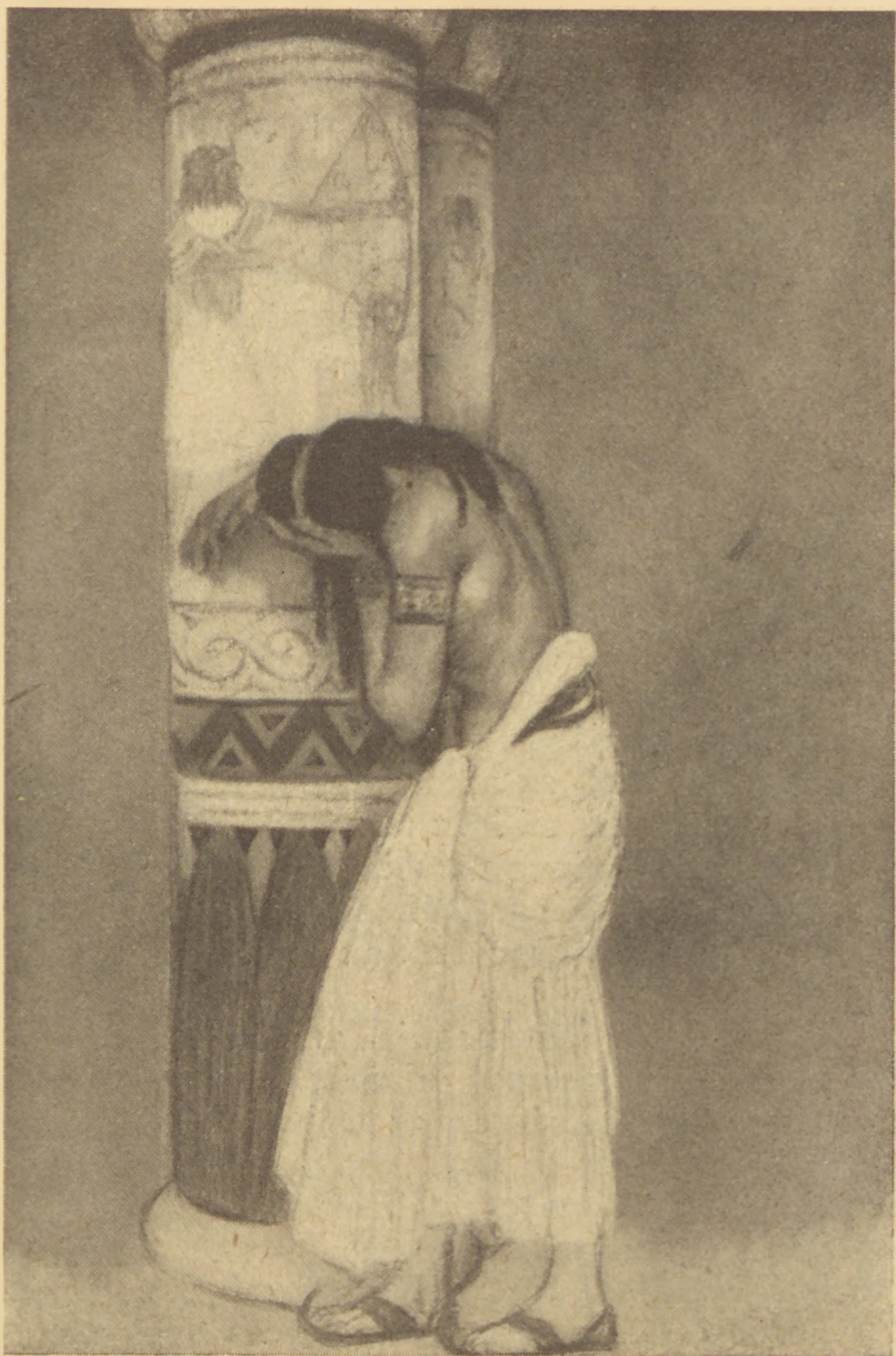
Miben rejlik Abel Pann nagy sikereinek titka? Azt hiszem, éppen az említett három állomásban. Ha Abel Pann egyenesen Litvániából került volna ki Palesztinába, talán érthető faji elfogultság vezette volna ecsetjét, mikor ősei földjén, ősei könyvéből, a bibliából merít inspirációt. Tíz-tizenkét esztendő a párisi művészélet olvasztókemencéjében éppen elegendő, hogy egyetemessé izzék az alkotó erő és általános emberivé tisztuljon a mi igaz művészi érték. És Abel Pann megalkotta az ő képbibliáját Jeruzsálem-
ben, ahol a biblia prófétái, a világbéke első álmodói is univerzálisan szóltak az egész emberiséghez.

Abel Pann kép-bibliája az egyetemes ember bibliája. A történet, a mese, a legenda csak alkalom az emberi érzés, az emberi tragikum kifejezésére. „Ádám és Éva” két, szenvedélybe korbácsolt szomorú ember. Kiüzetésüknél nem látni se Istent, se angyalt, se villogó kardot, se lebegő kerubot, csak kutájuk kullog halkán a bolyongó bús boldogtalanok után. Az Istenségnek teljes testtelensége és láthatatlansága, a régi olasz és német mesterek antropomorphismusával szemben, a gyermekkorban magába szívott hagyományos felfogás mélyében gyökeredzik. „Az Úr

Pillanatfelvétel az Abel Pann kiállításból.

A középben Abel Pann, balra Déry Béla, a Nemzeti Szalon igazgatója, jobbra dr. Patai József.

Abel Pann kiállításából: „És József bevonula termébe es sirt”

Ádám orrába leheli az élet lelkét” — de csak a fényt, az égből aláömlő világosságot látjuk és az egész nem csodának, hanem inkább az ifjú erő sugaras öntudatraébredésének hat. „Éva terem-tése” — Ádám oldalából, a sóvárgó férfi szívé-ből fölszálló tüzes vízió. „Kain” a földet turó ember, aki mégis a teremtés büszke középpont-jának érzi magát. A patriarchák a reneszánsz egyházi pózainak fenséges pátoszából kivetközve, mint hús- és vérből való emberek jelennek meg, akik feleséget, gyermeket becéznek és siratnak és oly közel állanak hozzánk, mintha csak ma lát-nók őket Mamré ligetében vagy a filiszteusok földjén. Ábrahám nem lengeti kését a germán mesterek hősi gesztusával, hanem mint kétségbe-esett apa csókolja az oltáron fekvő Izsákot. „Abel temetése”, az emberi halandóság első gyászín-dulója, „Dinah” a bukott nő szívbemarkoló tra-gédiája és „Jubal” az első lantos, a holdas éj örök szépségének muzsikáló himnusza.

És mert Abel Pann biblikus alkotásai Litvá-niában fogantak meg, Párisban alakultak ki és Jeruzsálemben öltöttek formát, csodálatos har-móniába olvad bennök az elmélyült tartalom az átfinomult kifejezéssel. A szláv melancholia,

francia életöröm és keleti színpompa megkapó keveréke csendül felénk a képekből. És kétség-telenül valami sajátos megejtő varázsa van a milliónek is. A föld a biblia földje, az ég a biblia ege, a levegő a biblia levegője és a külső életfor-mák a biblia embereinek és korának életformái. És ez a keleti pompájú föld, ég és levegő volt az, ami Abel Pannt a színek poétájává ihlette. A Teremtés és a Paradicsom a legszebb lapjai és a titokzatos arcok az orientális kendők és fátyolok mögött mintha elsősorban festői színstudiumok volnának a Kelet játékos káprázatában. Sokszor úgy érezzük, hogy szinte fölfedezte Palesztina színeit, mint ahogy magyar mestereink fölfedez-ték a mi Balatonunk színmisztikumát.

De Abel Pann pályája a Papile nevű lett városkából Palesztináig nemcsak a Biblia ösvé-nyeinek keresztül vezetett. Otthon portrékkal és orosz-zsidó zsánerképekkel tűnt fel, Párisban mint Bougueraux és Toudouz tanítványa, szláv parasztnőjével nyert díjat, a Luxemburg Múzeum megvásárolta „La paysane russe”-jét, a francia kormány megszerezte „La tête d'armée”, „Sous le cnout des cosacs” és „L'exode” című képeit. A legelőkelőbb párisi műkiadó, a nagy francia és angol mesterek: Brangwin, Domergue, Delatre, Lenoir, Poulbot, Steinlen, Truchet, Jean Veber műveivel együtt adta ki Abel Pann grafikáit, köz-tük számos humoros lap a derűs napokból és a megrázóan tragikus „L'histoire d'un crime, 50 planches sur les atrocités commises en Pologne”, melyeknek eredetijeit egy amerikai mecénás megszerezte a jeruzsálemi múzeum számára. A háború vége felé az Amerikai Egyesült-Államok Múzeumainak Szövetsége meghívta kiállítási körútra és ez alkalomból képeinek egész soro-zatai mentek át az amerikai múzeumok birto-kába. De Abel Pann megszakította diadalmas turnéját. Otthon akart lenni minél előbb, a jeru-zsálemi talpijohégyi műtermében, ahonnan gyö-nyörű kilátás nyílik a Jordán völgyére, a Holt-tengerre és Moáb hegyeire. Visszavágyott bibliai vízióinak színhelyére, ahol Shakespeare Hamlet-jét, Goethe Faustját és Madách Ember tragédiá-ját a biblia nyelvén játsszák és Verdi, Puccini és Halévi operáit a biblia nyelvén éneklék.

Mikor néhány hónappal ezelőtt ott állottam Abel Pann jeruzsálemi műtermében és néztem a háromszáz litográfiai követ, amelyeket a mester maga szedett össze Jeruzsálem szétszórt kövei-ből, hogy a biblia képeinek színszimfóniáit sok-szor új formában, új ihlettel rekonstruálja rajtuk, valahogyan úgy tűnt nekem, mintha régi judeai prófétát látnék, aki bazaltba vési az Úr ígét örök időkre. Ezek a körrajzok elviszik Abel Pann bib-liai képeit a világ minden tájára. Mégis sze-rencse, hogy a bibliatisztelő angol királynő ki-vánságára most Londonba viszik az eredetieket és útjában meg lehetett állítani a gyűjteményt né-hány napra Budapesten is.

DR. PFEIFER-PAP IZSÁK: DÉLAFRIKA DRÁMAIRÓ FŐRABBIIJA

L'fánim ó l'achór. („Előre vagy hátra?”)

Az új héber irodalom, akárcsak az ősi, túlságosan szegény drámákban. A bibliai irodalomban is bizonyára valamely külső ok (nem a zsidó lélek ilyen irányú determináltsága) akadályozta meg annak kifejlődését, hiszen a templomi akciók (118. stb. zsoltárok), a népi játékok (Énekek éneke) elégséges alapot adtak, hogy belőlük a cselekvényes irodalmi műfaj kinőjjön és Jób, ez az első könyv-dráma, oly soknak ösképe, elég bizonyosság, hogy a történetek akciós elgondolása és kifejezése nem volt idegen a zsidó lélektől.

Talán csak a megjátszás akaratának kibomlását előzték meg olyan külső körülmények, melyek egyben szárnyát szegték az ó-héber irodalom további alakulásának is, mert a talmudi kor zsidóságát sem irodalmi-elvi szempontok tartják távol a theatrumok és cirkuszoktól, de drámai irodalom csak ott fejlődhet ki, ahol azt megelevenítő színpad van. Héber színjátszás hiánya okozza, hogy máig sincsen igazi héber drámairodalmunk, míg minden más műfaj hatalmasan nekilendült. Lám a jiddis dráma, mely a szintén megjátszott József és púrimi Spielken túl a színpaddal kezdte, (mert az am-háárec tömegre építhetett) alig 40 év alatt Goldfadentől Pinskiig és Salom Aschig fejlődött, nem egy nagy reménysége van és a drámaírás világproblémáit ostromolja. Mert van színpada. Talán a héber drámának is meghozza az idejét az éppen most Tel-Avivban megnyílt első héber színház, amelyet bizonyára követni fognak másutt is.

A költő azért ír, hogy lelkét világgá kiáltsa, ha ezt nem teheti, elfonnyad, kialszik, mint a sötétségbe dobott virág, vagy a légüres térbe állított lámpás, a felfigyelő lelkek az ő világossága és levegője; a drámának a színpadi megjátszás a világgá hirdetője, enélkül csak sorvadtt hajtásokat csiráztat, vagy a színpadot úgyis szétvető könyvdrámákat érlel.

A jövődő héber drámájának egyik kitűnő úttörője J. Landau, Johannesburg és Délafrika fő-rabbija. Egy sorozat történeti színmű (Herodes, Abarbanel) után, most zsidó társadalmi drámával („L'fánim ó l'achór“, „Előre vagy hátra?“, Haszólél kiad. Jeruzsálem) gyarapította irodalmunkat.

A gólusz zsidó-életének egyik legfájóbb sebet vérezi fel, hogy jajdulások vonaglásain át reánkriassza önmagunk beteg társadalmi életét. A konzervatív, meggyőződéses zsidó pap, dr. Michel áll a cselekvény középpontjában, ellen-

Dr. Landau, Délafrika fő-rabbija.

lábasa a nemesített pénz-zsidó Steinbach, ki némi anyagi érdekek kielégítésével a különböző frakciókat (orthodoxok, cionisták, neologok) egyesíti, vezérük lesz, a hitetlen, mindenre ámenező és cinikus neológ rabbit teszi meg fő-rabbivá s mindezt csak azért, hogy a kormánynak a választásokra „szállítsa” a zsidókat, mert különben maga típusa a gyermekeit megkeresztelő (majdnem azt kell mondanom: magyar) zsidónak. Közben összetöri dr. Michel fiába szerelmes leányának életét és a megalkudni nem tudó, gerinces papot elűzi állásából.

A cselekvény helye: egy zsidó kehilla, ideje: ma. S valóban szinte *típus-dráma*, kiélezett és kiegyénesített, de karakterisztikus keresztmetszete a zsidó hitközségek életének szerte a góluszban. Amit látunk, tudunk, amitől nap-nap után sajgunk, itt véresen, arcunkba verően belénk dobban — és nincs kifejlés, katharsisos megtisztulás, az élet ridegen, hidegen, minden szépet, jót befagyasztó süvöltéssel örvöng felettünk, győz a rossz és buknak a jók. Csak messze, valahol a lelkek mélyén él még valami élet, jövődő, hites akarat, a pap-fiú új harcokra kész szerelmében és a pap-apa meg nem rokkant zsidóságában, Istenében hívő, Szentföldre induló új életvágyában — és a pap-feleség-anyja meg nem csorbult kitartásában, mely férjnek, fiunak örök energiaforrás. Csodálatos erővel, elevenséggel meglátott, rajzolt arcok, lelkek, amilyeneket

csak az élet teremti és a költő, aki a való égi és pokoli mását költészetté gyúrja, drámába sűríti. És a zsidó szív heroizmusa az egészen, a bukásban, mártírságban megdicsőültek és hitükben új életrekelők néma, mert szavakba nem foglalhatóan nagyszerű diadaléneke.

A költő tükröt tartott elénk, mi magunkra ismertünk, megriadtunk — lesz-e föleszmélés, büntudat és megtérés? Ha a dráma cselekvő történésé formált prédikáció, úgy ez bizonyára az a színpad, amelyen szót és mozgalmasságot nyer, végtelen szószékké tágl a gólusz lélek-beteg zsidósága felé, hogy hallják, lássák, értsék, megtisztuljanak a bűnös pásztorok és bűnös gazdáik, hogy magukban, Istenükben, zsidóságukban erősek legyenek és minden elbukásban is lélekkel diadalmaskodjanak a tiszták.

ZSIDÓ HUMOR

SE NEM TÖBBET, SE NEM KEVESEBBET.

„Laj szajszifu, velaj szigrou“ int a Szentírás a parancsolatok megtartásában. Se nem többet, se nem kevesebbet. Ez utóbbi érthető az első hallásra, míg az első tételt szinte kétkedve fogadjuk. Egy elmés pap erre a következő magyarázatot adta. Két testvér élt egy faluban, az egyik telve minden földi jóval, de talán még több fukarsággal, a másik viszont szegény volt. Egy alkalommal vagy 10 kg zsírt kért kölcsön a bátyjától és amikor visszajuttatta, 11 kg-ot küldött. Fivére csudálkozva tudakozódott az okot illetőleg, öccse azt a felvilágosítást adta, hogy a zsír bizonyosan megszaporodott. Nemsokára ezután lakodalomra készült az ifjabbik, a leányának egybekelési ünnepélyére. Kölcsönkérte a hétágú ezüst gyertyatartót. Zsugori barátunk szívesen adta, gondolván, hogy egy ággal talán ez is meg fog szaporodni. Vár egy-két hélig, a gyertyatartót csak nem küldik. Megkérdezi hát fivérét, mikor látja viszont értékes tulajdonát? „Nagy baj történt, a gyertyatartó meghalt.“ „Meghalt“, hökken fel Harpagon utódja, „hát hogy halhat meg egy gyertyatartó?“ „Ugy ahogy a zsír megszaporodhat“, hangzik a válasz. Így van ez a parancsolatokkal is. Ha valaki többet tartana meg, akkor új parancsolatok születnének. És ha parancsolatok születhetnek, könnyen, sőt még könnyebben megtörténik, hogy meg is halhat közülök egy pár.

A VILAGTALAN PAPGYERMEK.

Reb Herschl fiának nem tartozott a legkelleme-sebb feladatai közé a tanulás. Ravaszat gondolt egy alkalommal. A szemével valami mesterkedést csinált és azt mondta az apjának, hogy ő nem lát. Szimulálta is vagy 2 hétig a világtalant. Egy ízben, midőn a szobában ültek, önkéntelenül felkiált: „Ni, hogy görnyed az a szegény ember a vállán levő farakástól ott a tulsó oldalon!“ „Te betyár, te gézengúz, azt meglátod és a betűket nem?“ szól reá mérgesen az apja. — „Ha az alef és a pontozása is olyan nagy volna, mint a gaj meg a fája, akkor azokat is meglátnám“ — felelé félénken a fiú.

FÖLÖSLEGES HARAG.

Egy jobbmódú „bálbosz“ házitanítót vett magának, hogy gyermekeit a héber tudományokra oktassa. Amidőn egyizben az ablak alatt sétál, hallja, hogy a tanító a „kadis“ imára tanítja a fiukat. Mérgesen ront be a tanszobába: „Maga csirkefogó, én még alig vagyok negyven éves és maga már a kadisra tanítja a gyermekeimet. Én még élni szeretnék vagy harminc-negyven évig.“ — „Ettől nagyon könnyen élélhet addig — feleli nyugodtan a melamed — mert míg ezek a fiuk megtanulják a kadist, addig megöregszünk mind a ketten.“

NEM VART VALASZ.

Egy „maggid“ magyarázza egy városkában a tóra igéit. Szavainak meghallgatására sok nép gyűl egybe. A maggid frenetikus hatást ér el. Másnap mikor átveszi a honoráriumot, kérdi a maggid a roshakóltól: „Nos, hogy tetszeti a beszédem?“ „Egész éjjel nem tudtam utána aludni“ — volt a felelet. „Eszerint bőséges anyagot talált benne, ami gondolkozásra ösztönözte“ — kérdezte a túlboldog szónok. „Oh nem azért — mondta az elnök — hanem olyan rossz természetem van, hogyha nappal alszom, egész éjjel nem tudok utána aludni.“

A TULVILAGI MINJEN.

Egy öreg ember, aki a hittudományokban nem volt nagyon járatos, „mréne“ szeretett volna lenni. Elmegy a paphoz, ki meghallgatja kérését és tudását, de nem hajlandó kívánságát teljesíteni. „Ha megkapod e címet, nem lesz minjened a másvilágon. A tanult emberek azt fogják mondani, hogy tudatlan vagy, a vallást nem tartók viszont, hogy nem vagy közéjük való.“ Bánatosan távozik az öreg, bosszantotta az elutasítás. Egy barátja azt a tanácsot adta, hogy lesse meg mikor a rabbi tanul, vigyen egy százkoronást (még békeidőben történt) és csuszta a talmud foliánsai közé. Meg is fogadta a tanácsot és a pap, legnagyobb ámulatára kiállítja az oklevelet. „Rebe — kérdezi barátunk — hogy lesz most minjened a másvilágon?“ — „Tudod mit — feleli a pap — küldj még kilenc ilyen magadfajta embert s akkor lesz külön minjened, ahol te még előimádkozó is lehetsz.“

A HOSSZÚ „ECHOD“.

A híres Rabbi Jákov Orensteinről mesélik, hogy az egyik dájon-ja, rabbiülnöke, aki polgári pörökben is szokott itélteni, abba a hírbe keveredett, hogy megvesztegethető. A dájon ott imádkozott a főrabbi bészhamidrásában és szokása volt, hogy a Semá Jiszrólnál az *Echod* („Egyetlen“) szót nagyon el szokta nyújtani. Az ima után a rabbi odament hozzá és megkérdezte tőle, miért nyújtja oly hosszúvá az *Echodot*? A dájon zavarba jött és nem tudott felelni semmit. „Én megmagyarázom neked — felelt most a főrabbi. — A Talmud azt mondja: Az a dájon, aki igazságosan itél, olyan mintha társává válna az Ur Istennek a teremtésben. Már most, ha a dájon megvesztegethető és nem igazságosan itél, akkor nincs az Urnak társa és Egyetlenegy volta tökéletes. Ezért hangsúlyozod úgy az *Echodot*, hogy te semmiben sem akarsz társa lenni.“

A dájon a szívére vette a dolgot és ezentúl ő is megvesztegethetetlen volt.

Kaufmann Vilmos közlése.

REGÉNY

SASS IRÉN: ÉNEKEK ÉNEKE

5.

KOPOGTAT A PÁSZTOR AZ AJTÓN.

*Alszik minden, de éber a szívem,
Kopogtat a pásztorom az ajtón:
„Nyisd ki hugom, úgy tüzel az arcom
Nyissál ajtót galambom, szelidem.”*

Sulamit mélyen aludt a fűszeres bortól és különös, forró álmai voltak. Vörös és sárga karikák gurultak a szeme előtt, egymásba kapcsolódva, lángolva forogtak, nagyobbodtak, kisebbedtek s minden karika közepén a pásztor arca volt. Ezer, tízezer arc nézett Sulamitra hidegen, közönyösen.

Azután az egyik karikából, mint egy kapun keresztül kilépett Dániel. Az alvó leány mellé állott és kampós botját az arcához érintette:

— Alszol, Sulamit?

— Nem, nem alszom szerelmem — suttogta a lány mosolyogva. — Szemeim kápráznak, azért hűnyom le. Ó, hogy tűndökölsz te, biborban, fehérben! A Libánon legkarcsúbb cédrusánál is szebb a te alakod.

A pásztor mereven nézett rá:

— Nincs szívök a kédesbeli lányoknak?

— Ó, nekem van szívem, pásztorom. Van egy beteg és szerelmes szívem, aki miattad beteg, az utánad való vágyódástól vérzik. Szeretlek Dániel...

A pásztor fejét ingatta:

— Nem szerethetsz, mert nincs szíved.

Sulamit kitárta karját:

— Ó, ha látnád a szívemet! Tüske sebezte véresre, bánat szívta sápadtra. Hígyj nekem kedvesem, szeretlek!

A pásztor hátralépett:

— Ha nincs szíved, hogyan szerethetnél?!

Sulamit felzokogott:

— Ne mondd, hogy nincs szívem! Meghalok a vágytól utánad!

A pásztor kitárt karokkal egészen a falig hátrált. Mintegy átlátszón függött ott a homályos sarokban:

— Nem, nem hihetem Sulamit...

— Dániel, szeretlek! — sikoltotta a lány.

De a pásztor alakja lassan beleszívódott a falba. Már nem hallatszott a hangja, csak fejét ingatta hidegen, elutasítón:

— Nem, nem hihetem...

Azután elmosódott az egyhangú fehérségben.

*

Egyszerre vakító világossággal kisütött a nap. Végtelen szőlőhegy zöldje virított az

aranyló fényben és Sulamitot átkarolva vitte kedvese a préház felé.

Pirosló szőlőlevelek függtek alá az ajtón, mint egy biboros függöny.

Bent hűvös és homályos volt. Csupán egy agyagkorsó kékllett a sötét asztalon és néhány alma világított fényes, piros képével.

Mikor az ajtón beléptek, egy-egy szőlőágacska esett a hajukra és megkoszorúzta Sulamit és Dániel fejét.

Egymásra néztek, összemosolyogtak.

Dániel felemelte a korsót és Sulamit felé nyújtotta:

— Mazsolabor... Igyál szerelmem.

És ittak és egymásra mosolyogtak.

Azután Sulamit egy almát nyújtott a pásztor felé:

— Zamatos és édes, mint a csókod. Egyed szerelmem.

És ették és egymásra mosolyogtak.

Mindig, mindig mosolyogtak s mintha mosolyuktól sütné a nap, egyre aranylóbb, egyre ragyogóbb lett minden.

Leheveredtek a hűvös padozatra. Dániel balkarját szerelmese feje alá fektette, jobbkarjával átölelte őt. Orcáik kigyúltak, mint a hajnali rózsák. Rózsák! rózsák! szép, piros virágok!

A préház körül darazsak duruzsoltak, a kék ég felől pacsirta ereszkedett le szerelmi himnuszán.

Sulamit ajkát megérlelték a csókok és nyári pompában csattant ki rajta a szerelmi ének:

Kedvesemé vagyok mindörökké

S én utánam eped ő szünetlen.

Úgy bolyongunk künn a kertben ketten,

El nem válunk mi már soha többé...

Csendesen zenélt Sulamit hangja:

Ott ahol a mámor tüze éled,

Ott ahol a mandulák virulnak,

Ott ahol a mustbogyók pirulnak,

Szerelmemet ott adom tenéked...

Dániel nesztelenül aludt a karjaiban. Sulamit édesen érezte magán kedvese karjának súlyát. S egyszerre fogyott ez a súly, lassan kihűlt és megkönnyebbedett, mit a toll. Sulamit ijedten szorította karjaiba Dániel fejét, de kisiklott és elszállt, mint a füst.

*

Sikoltva felugrott fekhelyén.

Egyedül volt, egészen egyedül a magányos kamrában.

Nagy fájdalom lüktetett halántékában, tagjai, mint az ólom.

Erőtlenül visszahanyatlott.

Érezte a láz egyenletes, apró harapásait, amint végigsiklott kigyulladt testén. Sírt, patakzott a könnye.

Ekkor... — talán madár csapódott oda?
— megzördült az ajtó.

A gyöngéd zaj szétfoszlott az éjszakában.

Ismét halk kopogás.

Sulamit feszülten figyelt.

Megint kopogtattak:

— Hajam nedves az éjszakai harmattól...
Sulamit.

A szerelmes suttogás úgy bűgött, mint vadgalamb hangja a sötét erdő magányában.

— Gerlicém... futottam érted a mezőn keresztül... Farkasok villogó szeme volt a kísé-
rőm és tüske tépte fel a lábam... Miattad csor-
dul a vérem...

Sulamit aléltan hallgatta az esdeklést. Is-
merte a drága hangot s alig tudta elhinni mégis,
hogyan Dániel beszélt be odakünn az ajtó előtt.
Nem merte elhinni, hogy a pásztor hozta el
kicsorduló szívét az éjszakában, hogy Sulamit
lábaához tegye.

Abel Pann kiállításából: Noé

Pedig igen, a pásztor állott odakint remegve
és összetörve szerelme s a bizonytalanság kettős
súlya alatt. Nyugtalan, gyötrelmes délutánt élt
át, a leány hirtelen megjelenése és különös be-
szélgetésük a vágyak és indulatok egész tömegét
zavarta fel benne. Makacsul hitte, hogy szive
hozta el a lányt s szinte beletemetkezett ebbe a
boldog elképzelésbe. De azután ránevettek a
messzi hideg csillagok; nem hozzád jött, nem
miattad jött, társnőit kísérte csupán a kúthoz...

Fiatal, ártatlan szive gyászos fájdalmakat
állott ki.

Egész remegő valója e szerelem körül rep-
kedett, mint egy raj megszédült éjjeli pille a
rözséláng körül.

Miért gondolta volna, hogy nem neki virul
a lány, mikor afölött sem gondolkozott, ami ben-
sejében lázongott és tombolt?

Honnan tudta volna, hogy kiszabott útjai
vannak az életnek, mikor nem tudta azt sem,
hogyan mi az élet?

Szerelmes volt, szive nehéz, nemes gyümöl-
csöket izlelt s ő futott a gyümölcsökkel, hogy
letehesse Sulamit küszöbére.

Az ártatlanság láza volt ez, valami szüzi
örület.

Ritka és csodálatos bódulat, mely az életet
s a halált egyképen magában hordta.

Égő fejét az ajtó hűvös fájának támasz-
totta:

— Nyiss ajtót Sulamit... látni akarlak...
nyiss ajtót, mielőtt itt a virradat s én küszö-
bődön halok meg...

Epedő, panaszos, könnyes sikongása beszi-
várgott az ajtó résein.

Sulamit szédülve kelt föl fekhelyéről. Ruhái
után tapogatózott.

— Jövök — suttogta száraz torokkal s azt
hitte, hogy hangja eljut a pásztorig. — Jövök
szerelmem.

Úgy érezte, hogy köntöse lobogó láng s ő
mint egy eleven fáklya megy kedvese elé.

Ekkor lándzsa koppanása hallatszott a kö-
vezeten. Rögtön utána egy borízú, érdes hang:

— Hé, öcsém!... Mit ólálkodsz Marianne
háza előtt?

Sulamit megdermedve állott kamrája köze-
pén. Az őrs észrevette Dánielt.

Sárga fény csapódott el az ablak előtt, egy
megvillanó sisak s a mécses gyenge világa, amint
Dániel arcába világított.

— Mi a neved, pásztor?

— Dániel.

— Ki a gazdád?

— Juda ben Szirach...

— Úgy?! Hiszen akkor elvétetted a házat.
Gazdád háza följebb van, amott a téren, látod-e?
Melyik kapun jöttél be?

— A keletin — felelte bizonytalanul Dá-
niel. — Hogyan is merte volna megvallani, hogy

átmászott a falakon s kitette magát a legnagyobb veszedelemnek? Mert ha az örök megláták volna a falon, mint egy menekülő tolvajt, vagy gyilkost?! Ó, nem gondolt erre, mikor jött. A szerelmes szív vak, süket és örült. Megy, megy a végtelenben. De mit is mondhatott volna, ha kérdezik az örök: mért jött éjszakának idején Kedesbe? Mit is mondhatott volna?!

Ó, látni akarta szerelmesét s csak éjszaka szökhett hozzá!

És éjszaka szökött hozzá, át a mezőn, át a falakon, veszélyen s talán a halálon is át, — mert látni akarta!

Az ör gyöngéden megtaszította Dániel vállát:

— No, eredj csak tovább öcsém... Júda háza előtt ég a mécses... Úgy, úgy, gazdád nem fukarkodik az olajjal... No eredj csak... zörgezz az istállóajtón, Jószi majd beenged...

Dániel bátortalanul könnyörgött:

— Nem tölthetném-e itt az éjszakát?

— Itt, a kövön? Eredj golyhó! Ennél már jobb nyoszolya a puha széna...

— Itt szeretnék maradni, testvér...

— Nem engedi a rend, öcsém... De mit is keresel éppen ez előtt a ház előtt? Nem tudod, hogy Júda szemet vetett Marianne lányára? Azt beszélnek, hogy feleségül veszi...

Dániel elsápadt. Nagy kinnal és nehézkesen tudta egybefűzni a rövid kérdést:

— Ki mondta?

— Egész Kedes tudja... No, tovább csak, tovább öcsém! Ne kezdj ki a gazdáddal... Gondold meg, ha valaki meglát itt? Még rádfognák, hogy el akarod szédíteni Júda menyasszonyát...

— Ó, hát már a menyasszonya?

— Nem sok hiányzik hozzá...

Dániel lehajtotta fejét:

— Igen, igen, akkor hát értem...

— Mit mondsz?

— Azt mondom, hogy akkor hát... megyek...

— Eredj, eredj öcsém. Hopp!... Mi az?! Nem jól mégy! Arra már a kapu van...

— Tudom, testvér... megyek vissza a nyájamhoz... majd reggel...

Töredezve hangzott a szó, mintha könnyek áztatták volna szét.

— Ejnye te! Mért nem zörgetsz be?!

— Haragban vagyok Jószeval... — hallatszott halványan.

— Kivel vagy haragban? — kiáltotta az ör, aki már alig hallott valamit.

— Az egész világgal! — csattant fel most, mint egy zokogás elkeseredve, sötéten és fájdalmasan. — Az egész élettel!...

Félig öntudatlanul hallgatta ezt a párbeszédet Sulamit s ez a végső kiáltás felrázta. Szilajul nekivetette magát az ajtónak. Nem gondolt most

Abel Pann kiállításából: Narancsárus leány.

semmire; ami az imént még visszatartotta, jó hírnevének nőies féltése, most eloszlott, mint a füst. Tudta, hogy Dániel elment s ha így megy el, hogy Sulamit fel nem világosítja, ha nem beszélhet vele, nem vallhatja be neki remegő érzelmeit és nem kacag vele az ostoba pletykák fölött, — érezte Sulamit, hogy örökre, mindörökre elmegy a pásztor.

Egyet érzett még: Dániel szereti őt.

S ez magában elég volt neki, hogy a világ végéig elfusson utána.

Mezítláb futott ki a néptelen utcára. Kön-töse sötéten lobogott utána, mint egy szomorú zászló. Belekiáltotta az éjszakába:

— Dániel! Szerelmem!

A hang végigfutott az utcákon és magányosan, elszíntelenedve tért vissza hozzá.

— Hol vagy?! Merre vagy?! — kiáltozta Sulamit, mert izgalmaiban s a sötét miatt nem tudott tájékozódni. Azt hitte a kapu felé fut, de éppen ellenkezőleg, mindjobban közeledett Júda háza felé.

A kaputól sietve jött előre az ör, aki figyel-

messé lett a kiáltozásra. Megragadta Sulamit karját:

— Mért vered fel az éjszakát?

Sulamit zokogva felelte:

— A kedvesemet keresem...

Az ör a lány arcába világított:

— Ejnye, te vagy az Sulamit? Mért kóborolsz ilyenkor az éjszakában, mint valami kóbor leányzó? Menj vissza anyád házába s ha dolgoz van, várd meg a reggelt.

— Nem, nem! Azonnal beszélnem kell vele! Meg kell mondanom, hogy szeretem őt! Meg kell neki mondanom!

Kitépte magát az ör kezéből és futott tovább Júda háza felé.

— Meg kell mondanom neki, hogy szeretem! — kiáltozta egyre és nem tudta, hogy Júda ablaka alatt áll. Reszketett és zokogott.

Az özvegyet felverte álmából ez a zokogó, kétségbeesett, szerelmes hang. Csupán az utolsó szavakat hallotta: „Meg kell mondanom neki, hogy szeretem őt”. Mintha Sulamit hangjára ismert volna! Szívdobogva hajolt ki az ablakon:

— Ki áll ott lenn?

— Én uram, Sulamit...

Júda szinte fuldoklott izgalmban:

— Mért sírsz gyermekem?

Sulamit ráemelte könnyes arcát, amelyet gyengén világított meg a kapu fölött függő mécses:

— Szerelmem kiűzött kamrámból, de kedvesem nem hallja hangomat!...

Jól esett szenvedő szívének panaszát Júdának elsírni. Júda oly jó volt hozzá és annyira gyöngéd tud lenni. Valami csodálatos makacs-

sággal hirtelen egy gondolat lépett előtérbe feldőlt agyában: Júda segíteni fog. Megragadta az özvegy kezét és elárasztotta könnyes csókjaival:

— Uram, te oly jó vagy... ó, hallgass meg és segíts rajtam! Ha látnád a szívemet! Lüktet és vérzik a szerelemtől... Nincs nyugtom kamráim falai között... Futnom kell a kedvesem után s az ör nem enged... elém áll, megfog, visszakerget! Parancsold meg neki, hogy ne nyúljon hozzám! Nem akarok semmi rosszat, csak látni, látni a kedvesemet, csupán csak látni őt...

Izgalmában, remegve szorongatta Júda kezét és többször rányomta forró száját. Az ápolt, puha, nagy férfikéz remegett kemény kis tenyerében. De Sulamit nem érezte. Ó, honnét is sejtette volna, hogy Júda félreértette őt?

Az örök fényes sisakja ismét megcsillant az utcán.

Most már ketten voltak.

Ütemesen közeledtek Júda háza felé.

A lány egészen a falhoz simult és Júda ki nyújtott karjába kapaszkodott:

— Jönnék! Jönnék! Ó, ne engedj visszakergetni engem!

Júda mosolygott. Sápadt arca megnyúlt és áttetsző lett ettől a mosolytól. Az öszülő férfi úgy vélte, hogy ezen a különös éjszakán megsiratott ifjúsága ismét visszatért ablaka alá. A szerelem háza előtt várakozik. Remeg és sír. Júda le fogja győzni az öregséget, Júda megállítja útján a halált.

Júda magához láncolja a boldogságot.

Karjáról egy ékszer kapcsolt le. Különös ékszerdarab volt. Vastag, nagyszemű aranylánc, olyan, mint a bilincs. De aranyból készült. És csillogott.

Lágy mozdulattal a lány nyakára kapcsolta. Az aranybilincs éppen körülfogta a karcsú nyakat.

S mikor az örök odaértek, méltóságteljes, nyugodt hangon, mely egyszerre természetessé tette a szokatlan jelenetet, így szólt hozzájuk:

— Tanui vagytok, hogy e láncsal én eljegyzem magamnak Sulamitot, Marianne leányát.

Az örök tiszteletteljesen bólongattak.

— S most kíséritek vissza arámat, anyja házába.

Homlokon csókolta a leányt.

Sulamit elkapta fejét, mintha parázs hullott volna rá.

S mielőtt még a férfiak felocsudtak, nekiiramodott az utcának:

— Ó, Júda, Júda, mit tettél?! — hozta vissza hangját a szél, de oly elmosódva, hogy az a kétségbeesés és öröm kiáltása egyképen lehetett.

Júda mosolygott és bólintott.

Azután eltűnt az ablakból.

(Folytatjuk.)

Abel Pann kiállításából: Bilha és Zilpa.

A NEMZETI SZALON LEVELE A MULT ÉS JÖVŐHÖZ

Igen tisztelt Főszerkesztő Ur!

Az Abel Pann-kiállítás diadalmas lefolyása után szükségét érzem, hogy a Nemzeti Szalon köszönetét tolmácsoljam a Mult és Jövőnek azért a baráti segítségért, amelyet ennek a páratlan művészi eseménynek előkészítéséhez nyújtott. Hála és elismerés illeti az egész magyar sajtót azért a lelkes fogadtatásért, amelyben a külföldi nagy művészvendéget részesítette. Ilyen gyönyörű sajtósiker után nem maradhatott el az eredmény és minden tulzás nélkül mondhatom, hogy hasonló sikere művészi kiállításnak még alig volt Magyarországon. Csak egy ilyen sikerre emlékszem, amikor hazahozták és kiállították Munkácsy-nak „Krisztus Pilátus előtt” című halhatatlan festményét, amelyhez az egész város elzarándokolt. Az Abel Pann bibliai képeihez való zarándoklás azonban még ennél is nagyobb arányú volt. Pontosan 87.864 látogatója volt a nagy jeruzsálemi mester kiállításának! Felekezet és rangkülönbség nélkül jöttek gyönyörködni ezekben a keleti alkotásokban. Miniszterek, nagykövetek, főhercegek, főpapok, tábornokok, egyetemi professzorok, tudósok, művészek, műgyűjtők mindennapi vendégei voltak a kiállításnak és sokan nyolcszor-tízszer is eljöttek és nem tudtak Abel Pann művészetével betelni. Andrássy Gyula gróf is, az európai hírnévű műgyűjtő és műértő nem annyira mint a Nemzeti Szalon elnöke örvendett az Abel Pann-kiállítás diadalának, hanem a művész iránt való lelkesedésből, amely urrá lett az egész fővároson. Gyönyörűség volt nézni, hogyan tud a mi ifjúságunk rajongani. S megható volt, amint öregek, betegek és bénák is mankókon támaszkodva jöttek, sőt sokan felvitették magukat a lépcsőkön, hogy láthassák a bibliai képeket és boldogok voltak, ha egy pillantást vethettek a Szentföldről jött művészre. Sürgönyök özöne árasztotta el a Nemzeti Szalont a vidékről és a külföldről, folyton kérdezősködtek, nem késtek-e már le? nyitva van-e még a kiállítás? Egyik ajánlotta a másiknak, tömegek a tömegeknek, városok városoknak és a bezárás többszörös elhalasztása után az utolsó napon is késő éjfélig tolongtak a kiállításba, amelyet ily szokatlan órában kellett bezárni.

De ennél is fontosabbnak tartom Abel Pann osztatlan sikerét a magyar művészeknél, amint ezt Róna József nagy mesterünk a Pann tiszteletére rendezett Fészek-vacsorán elmondott meleg elnöki felköszöntőjében külön is kiemelte. A kiállításon pedig többi nagy mestereink lelkes elragadtatással nyilatkoztak róla és nem győzték dicsérni szentföldi kollégájuk nagy festői kvalitásait. Őszinte zászlóhajtás volt ez, nem az Abel Pann világhíre előtt, amely Amerikából, Párizsból és Londonból ide kísért, hanem nobiles kollégiais elismerés, amit igazi nagy művész sohasem tagadhat meg igaz nagy művész társától, akár hazulról, akár külföldről jelentkezik.

Az Abel Pann-kiállítás azonban, amint többek közt a Pester Lloyd helyesen kiemelte, nemcsak művészi, hanem társadalmi esemény is volt. A legkülönbözőbb társadalmi rétegek párt- és valláskülönbség nélkül egyesültek a művészet előtt való hódolatban és talán igazuk van azoknak, akik a kultúrában keresik a mai társadalmi betegségek bűvös gyógyszerét és

Abel Pann kiállításából: Tejhordó Jeruzsálem előtt.

elsősorban a művészetben, amely csúfságok helyett szépségeket, romboló széthúzás helyett alkotó harmóniát keres!

Az Abel Pann-kiállítás nagyobb szolgálatot tett a társadalmi békének, mint ezer politikai beszéd. És amikor igen tisztelt Főszerkesztő Ur szentföldi útján reábirta a jeruzsálemi mestert, hogy a többi európai városokat megelőzve, Budapestre hozza a műveit, megbecsülhetetlen hazafias szolgálatot tett mindnyájuknak. Ez az érzés jutott kifejezésre abban a hálában és tiszteletben, amellyel a művészt és Főszerkesztő Urat a kiállítás látogatói körülvették és amelyet sokszor mélyen megilletődve szemléltem.

Ezek után pedig azt hiszem, az egész fővárosi közönség óhaját tolmácsolom, amikor arra kérem Főszerkesztő Urat, hogy a megbeszélte cserekiállítás útján tegyék lehetővé, hogy minél előbb szentföldi művészek kollektív kiállításában gyönyörködhessünk Budapesten és ugyanakkor kitűnő magyar művészeink reprezentatív kiállításában gyönyörködhessenek a turista világ középpontjában, Jeruzsálemben!

Fogadja igaz tiszteletem és nagyrabecsülésem kifejezését, amellyel vagyok készséges híve

DÉRY BÉLA

a Nemzeti Szalon igazgatója.

A MAKKABEA ünnepélyes Abel Pann-bankettjén dr. Kahan Nison, dr. Ostern Lipót és dr. Schönfeld József, Rottmann Mozart és Lakos Alfréd üdvözölték a jeruzsálemi művész-vendéget, Bisseliches mérnök a vendéglátó Patai-házat köszöntötte, Patai József pedig a magyar művészeket, akik valláskülönbség nélkül annyi szeretettel fogadták jeruzsálemi művész-társukat.

PILLANATFELVÉTELEK AZ ABEL PANN-KIÁLLÍTÁSBÓL.

Március 29-ikén délelőtt 10 órára volt kitűzve a kiállítás ünnepélyes megnyitása, de már reggel 8 óra előtt megkezdődött a várakozás a Nemzeti Szalón palotája előtt, 9 óra tájban pedig már autók sorai álltak el az utat, úgy hogy valóságos életveszélyes tolongás támadt a bálvány-utcai bejárat előtt, bent a kiállítási termekben pedig már nem lehetett mozdulni. Képnézésről persze így szó sem lehetett. A tömeg ki-be hullámszik. „Majd jövünk mégegyszer“ — mondják lelkesen és rezignáltan. De még kitartással várják a minisztert. Fél-tizenegy óra van. A Szalón szolgálja kétségbeesetten tolakodik át a tömegben. Az igazgató urat keresi, akinek lihegve jelenti:

— *Lent van a miniszter úr ő excellenciája és nem tud bejutni a terembe!*

*

József Ferenc főherceg és ifjú hitvese Pia Monica főhercegnő számára is csak negynehezen lehetett „utat törni“ és helyet csinálni. A tömeg a hátuk mögött lesi a véleményüket. „Gyönyörű! Elragadó! Entzückend!“ — hallatszik. A főherceg megkérdi Abel Pann: „Orosz illetőségű a Mester?“ — Nem. Palesztinai vagyok — hangzik a felelet. — „Tehát arab?“ — „Nem. Zsidó“ — szól az egyszerű válasz és Pann megmagyarázza a főhercegi párnak francia nyelven, hogy ő nem csak zsidó vallású, hanem zsidó állampolgár is, ami csak néhány év óta és Palesztinában vált lehetségessé. A főherceg nagy érdeklődéssel hallgatja a felvilágosítást, amely egyáltalában nem hűtötte le a művész iránti lelkesedését. Sőt meghívta Pannt, hogy rajzoljon bele egy emléklapot az albumába. „El fogom küldeni az apámat is“ (József főherceget) „És az én apámat is“ (a szász királyt) — teszi hozzá a főhercegnő „és mi is eljövünk újra.“ És harmadnapra harmadszor jelent meg a főhercegi pár, hogy még két órát töltsenek a képek között. A „*Dathan és Abiram*“ című két feldult fejnél a főherceg meg-

jegyzi: „Micsoda jellemző forradalmi alakok!“ „Két bibliai bolsevik!“ — mondja Patai. — „Csakhogy ezek a bibliai bolsevikok — rögtönzi a főherceg — a Korach nemzetségéhez tartoztak, akik a kellő pillanatban a föld alá tudtak süllyedni!“ — „Fenséged nagyszerűen ismeri a bibliát“ — csodálkozik Patai. — „Ez csak természetes, ezt mindenkinek kell ismernie“ — vág közbe a főhercegnő. Mégis mikor ahhoz a képhez értek, amelynek a címe: „*És lőn reggel és ime Leah az*“, kiderült, hogy egyes sikamlós fejezeteket mégis kihagytak annak idején a főhercegi biblia-oktatásból. És a főhercegnő mosolyogva hallgatta Patai magyarázatából a bibliai novellát Jákóbról, aki hét évig szolgálta a csalárd Lábánt fiatalabbik leányáért, a szép Ráchelért és mikor úgy vélte, hogy célhoz ért „lőn reggel és ime Leah az.“

*

Április 1-én cikk jelent meg az „Esti Kurir“-ban: „*Hová lett Abel Pann képe a Nemzeti Szalón kiállítási terméből?*“ A cikk reklamálja a 208-as számú képet, amely azt a sokat vitatott kérdést tárgyalja, hogy „*ki bűnös a háborúért?*“ Egymás mellett állanak La France, Vilmos császár, Ferenc József, az angol, a török, a cár, a kis lengyel. Mindegyik a másikára mutat, amivel a probléma egyáltalában nem lenne megoldva, ha a díszes sor végén nem állana *egy kaftános zsidó, akit az orosz cár mint a háború okozóját mutat be.* Egész Budapest erről a képről beszélt — írja az Esti Kurir — de a kiállítás szenzációja hirtelen eltűnt, mert *egy magas vendég* látogatása előtt az igazgatói irodába vitték. „Jó lesz ezután a kiállítás megtekintése előtt érdeklődni, hogy lesz-e aznap előkelő vendége?“ A *Nemzeti Ujság* erre másnap megtámadta a „liberális estilapot“, a „*Magyarország*“ közölte a körülvitatott kép reprodukcióját, a közönség pedig ezentul elsősorban a 208-as számú képet akarta látni. Habent sua fata picturae.

*

A vernissageon ott voltak teljes számban a budapesti művészek, az összes művészeti egyesületek vezetői, a Szépművészeti Múzeum igazgatói, a Képzőművészeti Főiskola rektorai, a Főváros kormánybiztosa és polgármesterei, a kaszinók és klubok elnökei, a diplomáciai kar teljes számmal. És természetesen a fővárosi zsidóság, a Mult és Jövő olvasóinak ezrei, orthodox és neológok, sőt sapkás és szakállas chászidok is, akik egyébként nem nagyon szokták a Nemzeti Szalón kiállításait látogatni. Egy jókedvű művész megjegyzi: „Itt legalább nincs 5%-os numerus clausus! Nézz csak körül, 50%-os arány: egy mágán, egy zsidó, — egy nagykövet, egy zsidó, — egy miniszter, egy zsidó, — egy gróf, egy zsidó, — egy államtitkár, egy zsidó, — sőt egy rektor, egy zsidó!“ — Az irodakisasszony jelenti: a minisztériumból telefonáltak, hogy *a mai operai előadásra tiszteletbeli páholy áll rendelkezésre a jeruzsálemi művész úrnak.* Valaki meghallja és mosolyogva megjegyzi: „*De jó volna, ha nemcsak a külföldi, de az itthoni zsidókhoz is ilyen udvariasak volnának!*“

*

Gróf Andrássy Gyula nem tudom hányadszor nézi meg a kiállítást. Déry Béla igazgatóval beszélgetve mennek körül. Egy kis pajeszes talmudista tipeg a hátuk mögött és hallgatja a diskurzust, sok-

Abel Pann kiállításából: Dathan és Abiram.

Abel Pann kiállításából: Ki a bűnös a háborúért?

szor a fejét csóválva, mint aki nincs megelégedve a bibliai képek magyarázatával, de türtőzteti magát. Mikor az „*Ákédath Jicchák*“ című kép elé érnek, a kis talmudista egy darabig neszel, aztán hirtelen gróf Andrássy Gyula előtt terem: „*Kérem ez nem így volt! Mi tanultuk a Talmudban!*“ És kissé éneklő talmudi taglejtéssel mondja el Izsák feláldozásának egyik szép legendáját, ahogy a chéderben hallotta. Andrássy Gyula gróf pedig megsimogatja göndör fejét: „Csak tanuló fiacskám tovább is szorgalmasan!“

*

Az egyik teremben Baracs Károly udvari tanácsos, a budai hitközség művészlelkű elnöke gyönyörködik a bibliai kompozícióban. Mellette Róna József, a nagy szobrász áll és magyaráz. Ő márványba vési a bibliát és a téma rokonsága is lelkéhez szól. Katona Nándor, a nagy festő, megáll az egyik fej előtt és rajongva mondja: „Ezért az egy fejért odaadnám tíz képemet!“ Egy másik kép előtt Zádor István és Hermann Lipót beszélgetnek Abel Pannal, akivel kölcsönösen egy-egy grafikát cserélnek emlékül. De odajön Beck Zsuzsa bárónő és vallatja Pann egy francia revü interjuja számára: „Hány éves?“ — „Negyven.“ — „Nős?“ — „Nagyon!“ Az „*Eva teremtése*“ előtt Tachy tábornok, Kohlbach ezredes és gróf Hallerné, dr. Pollák Illés udvari tanácsos, a nagynevű jogász és esztétikus áll és rajong: „Ez az ember nagy poéta! Óriási poéta! Amit írtak róla, az mind kevés! Milyen dicsőséget hoz ez a zsidóságra! Büszkék lehetünk reá!“ De nemsokára humorba csap át: „Ahá! Tudja ez a művész mit csinál! Évát a jobb oldali bordából teremtetni, persze, nem is a baloldaliból, ahol a szív van! . . . Tűzzel teremtetni. Tűz az van, de szív? . . .“

*

A kiállítás nyolcadik napján szombaton megjelent a Nemzeti Szalónban dr. Lederer Sándor, a pesti hitk. elnöke és meghívta Abel Pann Pataival együtt a széderre. Dr. Patai saját szederjére való tekintettel nem fogadhatta el a meghívást, de a művészt átengedte az első széderre a hitközség elnökének, aki szeretettel és melegséggel fogadta a jeruzsálemi vendéget: „Beszélje el Jeruzsálemben, — mondotta — hogy Magyarországon is van zsidóság, amely lelkesedni tud zsidó művészetért, zsidó kultúráért!“ A kiállításon volt egy Abel Pann bibliai album superluxus kiadása, szentföldi kék gazella bőrkötésben. Ebből a kiadásból

csak néhány példány jelent meg, az első számú Sir Herbert Samuel kormányzó tulajdona, a második az angol királynőé, a harmadik Sir Alfréd Mond miniszteré, a negyedik Rothschild lordé, az ötödik a jeruzsálemi muzeumé, a hatodik példányt magával hozta a művész a kiállításra. Dr. Lederer kérte, tegyék félre a hitközségi könyvtár számára. A kiállítás utolsó napján megjelent gróf Andrássy Dénes, a híres műgyűjtő leányával *Lichtenstein hercegnővel*, meglátták a bibliát és elragadtatva mondták: „Ez a mienk lesz!“ A műtáros kissé habozott. „*Tárgyalás alatt van*“ stb. A hercegnő azonban a hóna alá kapta a hatalmas bibliát: „*Ma zárul a kiállítás és ha eddig nem vitték el, nincs tárgyalás, magammal viszem!*“ Kifizették az árát, a hat milliót és boldogan távoztak.

„Beteljesedett hát, — mondja egy hitközségi előljáró — amit Ehrlich G. Gusztáv Arányi Ignác kir. tanácsosnak mult szombaton a dohányutcai templomból kijövet mondott: „*A zsidóknak sietniök kell vásárolni, különben mindent megvesznek a keresztények!*“

*

Siettek is a zsidók. És vettek olyan arányban, hogy valóban megható volt. A drága 30—40 millió bibliai pastelleknek is akadtak gazdáik. Szegény hivatalnokok és B-listások pedig igyekeztek legalább egy-egy 200.000 koronás színes bibliai körrajzot megszerezni emlékül. A „*Megvették*“ cédulák egyre sűrűbben fehérlettek a képek fölött és mire a negyedik, ötödik meghosszabbítás után végre mégis bezárták a kiállítást, sokan joggal kérdezték: „Mit visz majd Abel Pann Prágába és Londonba?“ Barta Ernő, a kitűnő grafikus pedig megjegyezte: „Ha ez így megy tovább odakünn is, akkor Abel Pann Londonból már saját hajóján fog visszatérni Palesztinába.“

*

Csak éjfélkor zárulhatott a kiállítás. Déry Béla igazgató meleg szavakban tolmácsolta a Nemzeti Szalón köszönetét a művésznek, Patai József a Mult és Jövő nevében üdvözölte, Jászai Mari, a nagy tragika pedig a fővárosi közönség háláját fejezte ki megindító mondatokban: „*Ön, drága Mester fényt hozott a városunkba a Keletről, a Szentföldről. És most hogy eltávozik, úgy érezzük, hogy a fény távozik el tőlünk. Tartson meg a távolban is szeretetében, ahogy mi is szívünkbe zártuk Abel Pann mester nevét!*“

Dr. Kenéz Kurländer Ede.

ABEL PANN ÉS A SAJTÓ.

Talán sohasem foglalkoztatta még egy kiállítás annyira a sajtót, mint az Abel Panné. A budapesti lapok majdnem kivétel nélkül *mint nagy művészi eseményt* méltatták a Mult és Jövő Abel Pann kiállítását. Akadtak egyesek, akik meg akarták mutatni, hogy ők „*nem elfogultak*“ a jeruzsálemi művész javára és szordinot tettek a dicséreték áradatára, de ezek sem tudták megtagadni az elismerést, amely Abel Pann az egész világon kíséri. A legtöbben azonban fenntartás nélkül a legbensőbb hódolat hangján írtak róla.

A *Népszava* egyenesen le is szögezte, hogy Abel Pannak nincs szüksége arra, hogy művészetének jeruzsálemi nacionáléjával adjanak különös hangsúlyt, *ő minden vonatkozás nélkül is nagyon kiváló és nagyon jelentős művész*, a Nemzeti Szalónban bemutatott gazdag anyaga egy általános értelemben vett nagyértékű művészt reprezentál. A finomságoknak, a könnyed játékosságnak szinte ördögös virtuóza. Komor és zord, ahol a biblikus téma is az, és csapongó fantasztá, amikor valami meseszerűség hangulatát akarja éreztetni. Poétikus és a lírai érzelmesség hárfáját ép úgy tudja pöngetni, mint egy régi drámai hangszer húrjait. Mindent tud, ami a művészi készség határain belül adódhat és nincs nehézség a számára. A legnagyobb illusztrátorok egyikének tartjuk. (Iványi.)

A Budapesti Hírlap-ban Ybl Ervin külön cikket szentel Abel Pann művészetének. *Eszményien finom pasztell-technika, meglepően artistikus hatások jellemzik . . . Örülünk, hogy ezzel az európai készültségű és inyenceknek való mesterrel megismerkedtünk. Kiválóan kidolgozott technikája, biztos művészi érzéke, rendkívüli izlése jó példával szolgálhat az itthoni művészeknek, különösen az összhangot, a befejezettséget megvető szertelenkedőknek. Abel Pann 250 illusztrációját mint a Nyugat érett gyümölcsét kell üdvözlönnünk és tisztelnünk.*

„Az Est“ az Abel Pann-kiállítást mint úttörő kísérletet méltatja, hogy végre újra bekapcsolódjunk a külföldi érdeklődés láncolatába. *Keleti szinmpompa jellemzi Abel Pann bibliai kollekcióját. A Szentföldön mintha átszellemült volna. „Valami utólréhetetlen misztikus keleti kód fekszi meg a pasztelljeit.“*

A „Magyarország“ közölte a mester arcképét, két művének reprodukcióját, továbbá Tóth Aladár tárcáját Abel Pann művészetéről. „*Képbibliája valóságos kéjútazás az ótestamentumnak a művész bámulatosan gazdag képzeletében tükröző tájain. A csillagos, zafirkék egyiptomi éjszakák, a világteremtés fantasztikus ábrándjai, a szinpompa, vagy egységes exotikus hangulatúnusokba foglalt jelenetek mint édes kéjes nargilé bódítják a szemlélőt . . . Mintaképeinek, az angol grafikus illusztrátoroknak valamennyi eszközét kezében tartja és az izlés csillogatatlanságával használja. Azonban míg egyrészt az izlés finoman korlátozza a fantáziáját, addig másrészt mondhatnánk, magában az izlésben is rendkívüli fantázia lakozik. Abel Pann szédületes technikája és ragyogó fantáziája a festészet hedonista barátainak igazi művelőzetet tartogat és a jeruzsálemi festőiskola mestere Budapesten is számos hívót szerez finom, gazdag művészetének.*“

A „Pesti Napló“ mindjárt Abel Pann megérkezése után háromhasábos interjuban foglalkozott a mesterrel, aki részletes felvilágosítást adott a jeruzsálemi és szentföldi viszonyokról. „*Testvérem minden művész, aki munkájába beleönti a szívét . . .*“ Abel

Pannak ezt a szép mondását iktatta Ráskay László cikke az interjú fejére. A vernissage alkalmából közölték a művész arcképét is, a következő héten *műmellékletben közölte Abel Pannak hat biblikus képét.*

Ugyancsak háromhasábos érdekes megleghangú interjút közölt a „Világ“ is Boross Elemér tollából. A művészetét pedig Bálint Lajos méltatta, aki Abel Pann francia és angol iskoláját emeli ki. „*Komoly elmélyedéssel és komoly studiummal járt oda. Akklimatizálódott az ő előadásukban és angolabb, franciább, inkább mint jellegzetesen orientális festő. Ez természetesen nem azt mondja, hogy indokolatlan az a népszerűség és siker, amely ennek a kitűnő képzeletű és ötletes-ségű grafikusnak az egész világon kijutott. Abel Pannban megvan mindaz a minőség, amely jóízűségű publikumban erős hatásokat válthat ki. Valóban nagy képzeletkészséggel nyúl hozzá akár a bibliai legenda jelenéseire, amelyek kivirágzanak a keze alatt, akár a genrehez, mikor a Kelet és a hebreusvilág érdekes típusait veti papírra. Kétségtelen, hogy jóízűségben, az izlés előkelőségében kevés diszkrétebb és nobilisabb grafikust ismerünk. Minden dolga teljesen átitatódott a nyugat egész művészi kultúrájával, amelyet elvitt és átültetett a maga keleti világába. A kiállításnak e kellemes és értékes tulajdonságainál fogva nyilván nagy sikere lesz Budapesten.*“

A „8 órai Ujság“ kiemeli annak jelentőségét, hogy végre odáig jutottunk, hogy külföldi mestereket láthatunk vendégül. „*Örömmel látjuk Abel Pann palesztinai festőművész kollekcióját. Pann ismert nevű művész nemcsak új hazájában, hanem Párizstól Amerikáig mindenütt is erre a népszerűségre és megbecsülésre nemcsak témáinak, miliójának és életének exotikumával szolgált rá. Abel Pann kétségtelenül jeles művész, vérbeli grafikus, még pontosabban igazi illusztrátor, aki ehhez a műfajhoz szükséges bő fantáziával és ami mindennél fontosabb, nagyon választékos izléssel adja elő a maga biblikus és keleti témáit. Abel Pann nagyon szimpatikus művész és sikereinek nyilván itt a titka. Művészi és tetszetős, izléses és ötletes.*“

A „Pesti Hírlap“-ban Kézdi Kovács László háromhasábos cikkben méltatja Abel Pann modern bibliai képeit. Szintén mint új külföldi kapcsolatot fogja fel a kiállítás jelentőségét és így folytatja: „*Abel Pann biblikus kollekciója most Budapesten, Prágán és Párizson át Londonban kerül kiállításra, Amerikában azt írták róla, hogy a legtöbb képe kíváncsi szerzemény volna a múzeumok számára. Semmi kétség, hogy ez az állítás nem túlzott. Mert Pann mesterben a nagy poéta és az abszolút rajztudású mester a színek olyan csodálatosan finom muzsikájával párosul, hogy minden egyes műve lebilincseli a nézőt . . . Amit ő mond, az mind mesészerű színálmokban tolmácsolt költői elgondolás, melynek finomságát fokozza az, hogy mindent pasztellbe fest. Előttünk az egész biblia, amely a földi világ születésével kezdődik. Szébbnél-szebb álmok a biblia lapjaiból. Csodás finom bujaságban merülnek fel álmokképek a Paradicsomból. Közben remek zsidó típusok a Szentföldről. A biblia alakjai a ma környezetéből feltámasztva!*“

A „Pesti Hírlap“-ban ezenkívül Abel Pann elutazása előtt gyönyörű tárcát jelent meg „*Zsidó művész*“ címen Kosztolányi Dezsőnek, a nagy költőnek tollából. „*Rám is mélységesen hatottak Abel Pannak, a jeruzsálemi művésznek bibliai képei*“ — ezekkel a szavakkal kezdi, aztán leírja a művésszel való rendkívül poétikus beszélgetését.

Az „*Esti Kurir*“-ban Lyka Károly tárcájában kiemeli Abel Pann művészetében „*a jellem megragadásának erejét*”. Ott a legerősebb, ahol az élet valóságába mélyed. Lyrai kedélyű művész, aki meleg érzéssel tud szenvedő, resignált, hajótörött, bánatba törött karaktereket megérteni és azokat velük együtt érezve minden formaságtól mentesen közvetlenül lejegyezni.” Az „*Esti Kurir*” közölte a mester önarcképét, néhány rajzát és külön méltatásában Boross Mihály szerkesztő többek között a következőket írja: „E gyűjtemény minden egyes lapja hangsúlyozza, hogy a hit és a művészet összhangban van Abel Pann lelkében. Olyan tökélyét adja a modern természetlátásnak, ami feltétlenül díszes helyet biztosít számára a mai festőművészet magaslatán. A könnyedség, az elegancia, a fantázia színes hangsúlyozása a lelkünkben élő bibliai események képszerűsítésén egyedülállóságot adnak Abel Pann művészetének; éppen ezért elismerés illeti meg a Nemzeti Szalón vezetőségét, Déry Béla igazgatót, aki Patai József dr. segítségével ezt a ritka érdekességű gyűjteményt a Wembley-i kiállítás felé vivő útjában Budapesten megállította.”

A „*Magyar Hirlap*” kritikusa, Sebestyén Ede kiemeli Abel Pann jellegzetes zsidó alakjainak rajzbeli finomságát és színeinek különlegességét. Beállítása némelykor szédületesen bravuros. A legegyszerűbb eszközökkel éri el a legnagyobb hatást.

A „*Magyarság*” kritikusa Oláh György teljesen objektív hangon ír Abel Pann művészetéről, amely „*Jeruzsálem tropikus ege alatt igazán elmélyült*.” Természetesen igyekszik Abel Pann zsidóságának lényegét megállapítani és kidomborítani, de a komoly művészi kritika határain belül. „*Bibliai illusztrációiban érvényesül igazi lelkisége, amely most már belülről is magában hordja a zsidó jelleget. Most telnek meg munkái a fölénynek és a mély miszticizmusnak keverékével, amit az ő testtelen színei s felhőbe faragott formái olyan tökéletesen tudnak visszaadni*.”

A „*Magyarság*“-ban egy hétre reá vezércikket írt Milotay István „Abel Pann” címen, arról a tényről, hogy egy hét óta állandó tömeges zarándoklás folyik a Nemzeti Szalónba. A ténymegállapítás helyes, de konklúziói hamis vágányba terelik az ügyet.

Németnyelvű lapjaink is mind meleg elismeréssel adóztak Abel Pann művészetének. Elsősorban a „*Pester Lloyd*“-ot kell említenünk, hol Gerő Ödön tollából poetikus, színes bő méltatás jelent meg. „*Abel Pann, ein palästinischer Maler, in Paris preisgekrönt, und auch im Palais Luxembourg untergekommen, hat der Welt nicht bloss von der ihm eigen gewordenen Welt was zu sagen, sondern auch vom grossen Leben. Er ist Leidensgenosse von Duldern und Genussmenschen, der von Schönheitsfreude erglüht. Enthusiast, doch nie unwirklich, hat wunderliche Farben, spielt mit zauberhaften Tonakkorden und ist dabei stets klar und deutlich. Es ist ein eigentümliches, erregtes, inhaltvolles Malen: die Gluth morgenländischer Beseelung, die Blüten morgenländischer Träume, unverschleiert in abendländischer Formensprache . . . Simfonien diesseits der modernen absoluten Farbenmusik . . . Aug und Herz ergötzende Farbenmelodien voll mit lyrischem und epischem Gehalt. Lied und Ballade in Farbenmusik versetzt . . .*” Ilyen emelkedett tónusban folyik a hódolatba olvadó kritika, amely végül kiemeli, hogy még Abel Pann litográfiái is magas művészi értékek.

Külön cikkben méltatja a „*Neues Pester Journal*” is a kiállítás rendkívüli érdekességét és művészi jelentőségét. Majd egy hétre reá külön cikket közölt dr. Fürst Aladár tollából a kiállítás példátlan sikeréről. „*Nem játszott itt közbe sem politika, sem cionizmus*”, ahogy egy hetilap elhamarkodva kikiáltotta. *A varázsszó, amely a nagy tömegeket idecsábította, a Biblia volt.* Valóban, ez „az ember könyve” a maga gyermekded egyszerűségében és bölcsészeti mélységében a mi korunk művészeit épűgy megihleti, mint egykor Michelangelot vagy Rembrandtot, az alakjai és történései olyan nyelven szólnak az emberhez, melyet mindenki, akár zsidó, akár keresztény, egyaránt megért. De amelyet kiki a maga módja szerint ért és személyesít meg. Ha már most egy istenáldotta lélek a legendás események naiv képeit egy olyan művész szemével szemléli, aki zsidó szellemi miliőben nevelődött és aki a biblia keleti-helyi környezetében tartózkodik, ha az Ábrahámot, ifjú szolgálólányokat, juhnyájakat akarván ábrázolni, a maga modelljeit közvetlen palesztinai környezetéből veszi, ha ősapáink életének folyását ugyanannak a Judeának köves, lombtalan tájkán mutatja be, melyen ők tényleg vándoroltak, akkor keletkezik ama sokat vitatott zsidó művészet! Ezt a zsidó művészetet fogják még sok-sok ezren — és nemcsak zsidók — a Pann-féle kiállításban keresni és megtalálni.”

Abel Pann már rég elutazott Budapestről és még mindig foglalkoznak vele a napilapok, folyóiratok és hetilapok, reprodukálják a képeit, méltatják és vitatkoznak róla, amikor a közönség tízezrei már rég eldöntötték a vitát.

LAZARUS ADOLF

*Tüneményes hangú, édes-szavú Dalnok,
Mesterének mester is, kit büszkén vallott,
Előttünk, fölöttünk, ki mint Nap ragyogtál,
Tövises pályánkra, ki csak dicsfényt szórtál . . .
Minket búsan, árván sivár gyászba döntve
Oly hirtelen, hamar elmentél örökre!*

*Csalogánya voltál egész nemzedéknek,
Égi balzsam volt az ajkadról az ének,
Mások szívét, lelkét gyönyörrel betöltve,
Elfeledted: szived ha tán bú gyötörte . . .
Szent imában, dalban megfürösztve, lelked
Körülöttered mindig csak örömet keltett.*

*Mintaképünk voltál s az maradsz Te nekünk,
Istent dallal méltón miként kell dicsérnünk,
Könnyet s mindent . . . dallá mint kell varázsolni,
Ihletett lélekkel csak Néki hódolni,
Isten elé lépve, mint álljon az ember . . .
Te mutattad nekünk, Te, dicső nagy Mester!*

*. . . Ma elhagytál minket, égbe szállt a lelked,
Hogy a szent zsolozsmát ott fenn tovább zengjed,
Az Úr trónusánál imádkozzál értünk:
Ne legyen már meddő dalos könyörgésünk . . .
Isten veled, Mester! Isten veled, Atyánk!
Dalolj, dalolj ott is, gondolj ott is reánk!*

Csillag Lipót.

TOLL- HEGYRŐL

„JÖVŐ ÉVRE JERUZSALEMBEN.“

Ez volt reányomva a pesti izr. hitközség nevezetes idei széderestjének, dr. Lederer Sándor hitk. elnök arcképével ellátott étlapjára. A pesti izr. hitközség ezzel beállott ama „hazaárulók“ közé, akiket Jeruzsálem szeretete miatt nálunk megbélyegezni szokás. Mi nem bélyegezzük meg, de egyrészt reméljük, hogy ezt a kitételt nem a vendégül meghívott jeruzsálemi Abel Pann kedvéért nyomtatták reá az étlapra, (héberül, hogy viszont az izraeliták ne értsék). Másrészt tulzásnak tartjuk a kijelentést, a maga egészében, mert még a jeruzsálemi zsidók is tiltakoznának az ellen, hogy a pesti zsidók kimenjenek Jeruzsálembe. Maradjanak csak szépen otthon — mondják a „sionisták“. Mi senkit sem akarunk kivándorlásra csábítani, legkevésbé a pesti izraelitákat.

„HOL VAN ABEL, A TE TESTVÉRED?“

A „Szózat“ című antisemita hecclap sietett megírni az Abel Pann képeiről jó magyaros zamattal, hogy csupa „smachtfecni“ és „semmi sem indokolta az idehozatalát“. Amikor azonban a sajtó nagy többsége másképen vélekedett, a következő kis versikében öntötte ki szíve bánatát.

ABEL.

*Szerkesztő Ur, sokan vannak
Pesten, akik Abel Pannak
Ugy hirdetik művészsíkját,
Mint aki tűfokán tolt át
Valóságos nagy tevét.
Ugy harsogják a nevét.
Szomori-Weisz megírhatja: „Abel Pann,
Aki nekünk, csak minékünk van
Csak nekük van, aki Abel,
Aki gój, az mizerábel.“*

Sietünk megnyugtanni a „Szózat“-ot a következő egyszerű tényekről: 1. Nem a Szomori Weiszok, hanem a keresztény Kézdi Kovácsok, Kosztolányi Dezsők, Tóth Aladárok, Lyka Károlyok, Ybl Ervinek, dr. Márfly Oszkárak stb. írtak a legmelegebben a jeruzsálemi művészről. 2. A Szomory-Weiszok tartózkodóbbak voltak, hogy elfogulatlanságukat dokumentálják a jeruzsálemi művésszel szemben. Aminthogy általában sok izraelita először várakozott mit szólnak a gójok? Nem lesz-e baj Jeruzsálem miatt? És csak amikor mindenfelől jött a gójok hódoló hehserje, mertek felmelegedni ők is. 3. Voltak persze Szomory-Weiszok is, akik azonnal és minden fenntartás nélkül, melegen, lelkesen írtak, zsidó szívük szerint. 4. A speciálisan zsidó felekezeti hetilap, az „Egyenlőség“ ugyanazt írta mint a „Szózat“: Fölösleges volt ezt a cionistát idehozni. Mi nem sietünk hódolni stb. A „Szózat“-nak nincs tehát oka panaszra a zsidók ellen, amikor a zsidó Ugocsa non coronat.

AZ ÚJ JERUZSALEMI EGYETEMET

a világ minden egyeteme és akadémiaja üdvözölte, kiküldött képviselő vagy átirat útján. A „Pesti Napló“ megírta, hogy a pesti egyetem egyiket se tette, hanem kimentette magát, hogy beteg a nagynénije. Amint értesülünk, nemcsak a pesti, de a legtöbb magyarországi hitközségnek is beteg volt a nagynénije.

KRÓNKA- ÉS ÖZEMLE

A MULT ÉS JÖVŐ APRILIS 12-IKI KULTUR-ESTJE az eddigieknél is fokozottabb érdeklődés mellett folyt le. A Fővárosi Vigadó óriási nagyterme szűknek bizonyult és csakhamar ki kellett nyitni a kistermet is, amely szintén zsúfolásig megtelt. *Dienzl* finom orgonanyitánya után dr. Kiss Arnold hatalmas beszédben méltatta a jeruzsálemi művésznapi jelentőségét az új héber egyetem megnyitásával kapcsolatban. A megrázó hatású szónoki remekműnek egyik részletét vezető helyen közöljük. Beszéde végén klaszszikus héber nyelven üdvözölte *Abel Pann*t, akit a közönség lelkes ovációkban részesített. *Relle Gabi*, az Operaház ünnepelt nagy művésznője gyönyörű héber oratoriumot és operaáriákat énekelt és szünni nem akaró tapsviharok fejezték ki a közönség háláját és tetszését. Nagy ünneplésben részesítették *Jászai Marit*, aki *Patai József* és *Kiss József* verseiből és a zsoltsárokból szavalt. Ekkor könnyekig megható jelenet következett. A függöny mögül a pódiumra lépett dr. *Patai* és átnyújtott a nagy tragikának egy szentföldi díszoklevelet arról, hogy *Jászai Mari hódolói és tisztelői olajfakertet ültetnek Jeruzsálem mellett a magyar drámai művészet büszkesége nevére*. „*Jászai Mari* — mondotta *Patai* — nem ismert soha sem fajt, sem felekezetet, csak egyet ismert: *művészetet!* És amikor öt évvel ezelőtt még az izzó izgalmak idején arra kértük, hogy tolmácsolja nekünk halhatatlan művészetével a héber költészet kincseit, egy pillanatig sem habozott és mialatt odakünn az utcán dultak a felkorbácsolt szenvedélyek, ő itt állott ezen a dobogón, a *Mult és Jövő első kultúrestjén és szavalta nekünk Bialikot és Csernichovszkyt. Mert Jászai Mari nem ismert politikát, csak művészetet!* A magyar nemzet telket ajándékozott *Jászai Marina* hazánk földjéből, melyen egykor ércszobrok fogják hirdetni a magyar művészet nagyasszonyának nagyságát. És ugyanakkor egy kis olajfakert fog illatozni az újjáéledő Szentföldön, ahonnan a judeai próféták szeretetet hirdettek az egész világ számára. És ültetni és öntözni fogják a kis kertet hálával és szeretettel azok a cioni visszatérők, akikről a Nagyasszony az imént a gyönyörű zsoltsárt mondotta, azok, akik könnyel vetettek és dallal aratnak, azok, akik sírva szórják a magot és ujjongva lengetik a kévéiket!“ Zugó tapsorkán szakította félbe *Patai* minden egyes mondatát, majd az egész közönség mint egy ember felállott a helyéről és percekig állva éljeneztek és tapsolták *Jászai Marit*, aki a meghatottságtól könnyezve szorította keblére az átnyújtott oklevelet. *Kálmán Oszkár* hatalmas stílusos előadásával emelte az est fényét. *Szentföldi dalokat adott elő eredeti héber szöveggel*, majd a nemrég elhunyt *Major J. Gyula* emlékére „Az utolsó főpap“ című nagy kompozícióját, amely annak idején a *Mult és Jövő* hasábjain jelent meg. A zongorán *Dienzl* kísért, a hegedűszólamot pedig *Gyenes Lili* adta elő bravúrosan és azzal a mély átérzéssel, mellyel önálló hegedűszámait vitte a közönség szívébe. *Nosti Elza*, a kiváló operaénekesnő a *Rigoletto* Gilda-áriáját adta elő a jeruzsálemi *Opera héber szövegével* és ezzel, valamint *Goldmark* áriájával osztatlan őszinte sikert

aratott. Mint új tehetség mutatkozott be *Timár Ilona* szavalóművésznő. Kiss József és Patai József verseket szavalt frenetikus hatással. Új zongorafenomen ismert meg a közönség, a 12 éves *Farnadi Edit*ben, akinek klasszikus műsorát és zsidó népdalait egyaránt lelkes tapsokkal fogadták. A legnagyobb művészi jövő vár erre a már is nagy kis művésznőre. *Peterdi Andor*, a nagynevű poéta két gyönyörű új versét olvasta fel, amelyet lelkes tapsokkal honoráltak. A kultúrest keretében vett búcsút a pesti közönségtől *Abel Pann*, aki itteni tapasztalatait adta elő kacagtató, humoros tükröztetésben, miután komolyan — úgy mond — a pesti közönséghez a Nemzeti Szalónban szólt, az ő igazi nyelvén, a színek és vonalak nyelvén. Előadását Patai tolmácsolta a héber eredetiből és a közönség derűs kacagással élvezte Abel Pann finom humorát. Mikor a felejthetetlen estnek vége volt, *Jászai Mari* még mindig könnyes szemekkel ült a művész-szobában és szorongatta a szentföldi díszoklevelet.

A Mult és Jövő a Jászai Mari olajfakertre és az Aranykönyvbe való bevezetésére tíz millió koronát ajánlott fel a Keren Kajemethnek.

ÖTVEN DOLLAR A BECALEL-MÜTEREM SZAMARA. *Fülöp Arthur* hajdudorogi földbirtokostól kaptuk a következő levelet:

Igen tisztelt Főszerkesztő Ur!

Végtelen hálával gondolok vissza a szentföldi gyönyörű napokra, melyek életem legszebb és legszentebb emlékei fognak maradni. Hogy a szentföldi útban részt vehettem, azt tisztára Önnek köszönhetem. Mert mikor még Arad előtt egy zsebmetsző kikapta a tárcámat, pénzemmel és útlevelemmel együtt és nem látszott más hátra, mint hogy fájdalommal visszaforduljak, Ön volt az, aki kiadta a jelszót, hogy a bajba jutott utitársat semmi körülmények közt cserben hagyni nem szabad és az Ön indítványára történt, hogy a társaság az én utiköltségemet fedezte és a különböző konzulátusoknál is személyes felelősségvállalással elvesztett okmányaim pótlását lehetővé tette. Midőn valamennyiökről ezuttal is hálával emlékezem meg, átutalok 50 (ötven) dollárt a Mult és Jövő által megindított jeruzsálemi Becalel-műhelyakció javára és felhasználom az alkalmat, hogy hitestvéreimet ezúton is felkérjem, járuljanak hozzá ehhez a műhely-építéshez, amely megőrökíti a magyar zsidóság nevét a Szentföldön. Az egész világ zsidósága segít Erec Jiszroel felépítésében, telep telep után, falu város keletkezik, nem maradhatunk mi sem teljesen távol, legalább ez az egy kis műhely viselje a nevünket, hogy ne kelljen pirulnunk, ha majd kérdezik egyszer: hol voltatok?

Szívélyes üdvözzel, Főszerkesztő úrnak tisztelő híve
Fülöp Artur.

Ugyanerre a célra meleghangú levél kíséretében 600.000 koronát küldött be *Friedmann Arnoldné*, iglói gyógyszerész neje, továbbá *Lemberger Izsák* nyírbátori főrabbi 100.000 koronát, özv. *Stern Bernátné* 600.000 koronát, dr. *Vida Sándor*, a csongrádi hitközség elnöke 300.000 koronát, *Wachs Emil* 50.000 koronát. — Ezenkívül érkezett 200.000 korona a Keren Kajemeth javára a *szegedi hitközségtől*, 100.000 korona *Breuer N.*-től Budapest, az izr. Leányárvaház részére és 100.000 korona *Weisz Jenőtől* Budapest a sátoraljaújhegyi talmudisták javára. *Sóbarat Erzsi* (Hatvan) egy nagy csomag ruhaneműt küldött szétosztás végett.

MEGÉRKEZTEK ABEL PANN BIBLIAI KÖRAJZAI. A *Nemzeti Szalón közli*, hogy Abel Pann színes bibliai kőrajzai, amelyek a *kiállításon teljesen elfogytak*, úgy hogy az utolsó napokon már nem voltak kaphatók, most új példányokban érkeztek Jeruzsálemből és átvehetők a Nemzeti Szalón műtárosánál (Erzsébet-tér) délelőtt 9-től 1-ig. A színes eredeti kőrajzok ára egyenként 200.000 korona.

MUNKÁCSI BERNÁTNÉ.

„Szép volt a házban, szép volt a gyermekek között, szép volt az imában, szép volt a szent cselekedetben“ mondotta dr. Weisz Miksa főrabbi szívből fakadó, szívekhez szóló, gyönyörű gyászbeszédében. És a Munkácsi Bernátné, Jacobi Paula korai koporsója felett egyetlen szem nem maradt szárazon és egyetlen szív sem maradt érintetlen e nagy, mélységes gyásztól. A nemes asszonynak, a jó embernek, a szerető, megszívű rokonnak, az igaz barátnőnek szólottak a könynyek, amelyek erre a sírra hullottak. De nemcsak rokonainak és barátainak vesztesége az ő elmulása, az ősi tradíciókhoz ragaszkodó zsidóság is sokat veszített benne. Csendes asszonyi eszközökkel, jósággal, szelidséggel és halk példaadással erősítette a hitet mindazokban, akik őt működési körében láthatták. Senki nálánál több szeretettel nem őrizte a zsidó vallás poezisét, senki több szeretettel nem hajolt az ősi tradíciók felé. Ilyen szellemben nevelte fel gyermekeit, ilyen szellemmel hatotta át tudós férjének otthonát, ezt a tudománynak szentelt házat, amelyből annyi maradandó érték virágzott ki a haza és a zsidóság dicsőségére. — Munkácsi Bernátot mély gyászában orszárszerte megnyilatkozó részvétellel vették körül, szintúgy gyermekeit, dr. Winklerné Munkácsi Noemit, a finomlelkű poétát, a Svájcban élő dr. Munkácsi Sándort és dr. Munkácsi Ernőt, a pesti izr. hitközség ügyésztitkárát, továbbá a megboldogult két fivérét, dr. Jacobi Béla kir. tanácsost és dr. Jacobi Józsefet, az ismertnevű fővárosi belgyógyász főorvost.

VADÁSZ EDE.

Bezárult az élő lexikon, ahol csak lapozni kellett és ömlött a tudás és megindult a történelmi adatok áradata. Az utolsó hatvan esztendőnek krónikásával sok értékes történelmi anyag szállt sírba, és csak most fájlaljuk, hogy nem kísérté őt állandóan gyorsíró, aki rengeteg tudását megőrökítette volna az utókor számára. Csak egy szót kellett említeni előtte és Vadász Ede ezerféle érdekes vonatkozással tudta kapcsolatba hozni és sohasem fogyott ki a mondanivalókból. A Mult és Jövő olvasóinak többször volt alkalmuk Vadász Ede írsaiban gyönyörködni, sokszor élvezhették anekdotakincseinek csillogását. Folklorisztikus és egyéb tudományos munkásságának máltatására még visszatérünk.

SCHWARZ LAJOS DR. KÉT EMLÉKBESZÉDE.

A csáktornyai hitközség elnöke, a néhai Schwarz Jakab csáktornyai rabbi fia két magas szárnyalású beszédben áldozott szülei emlékének. Mindkettőn érezni, hogy a szó művészete örökség nála. Csak el kell olvasni az atyja arcképének leleplezése alkalmából elmondott beszéde első bekezdését és már is benne vagyunk a szónoklat magával ragadó lendületében. „Tíz esztendővel rá, hogy lezárult szeme, a komoly, jóságos, annyi tanulmányba mélyedt szem, ime újból reánk tekint! A mi szemünk pedig, a tétova jelenbe, a talányos jövőbe révedező, szemközt nézve vele, a multba siklik vissza, élete forrásáig tekint vissza,

nyolcvannyolc esztendőre, melyből e hitközségé majd hatvankettő." Ilyen emelkedett stílusban folyik az egész beszéd, amelynek egyes mondatai szinte érbe vésik az egyéniség vonásait. Viszont a fiui ellágyulás szívemarkoló hangjait halljuk, amikor az anyjáról emlékezik meg. „Nem volt ő péntekesti zsidó asszony, nem ünnepi és nagyünnepi zsidó asszony, nem alkalmi zsidó asszony. Zsidósága nem volt eljátszandó szerep, betöltendő ügykör, elvégzendő feladat. Zsidósága maga volt az ő élete — széles ezüst sávban hosszan kanyargó, bő áradatú csengő folyam, virágos parton, Ég azurját tükröző gyönyörű tóba torkolló, abba, amely úgy keletkezett, hogy egy intelligibilis felsőbb világban évezredek keresztül beléje gyűlt minden zsidó szívnek minden szép érzelme, minden nemes zsidó elemének minden szép gondolata.”

AZ UJPESTI ZSIDÓ HŐSÖK EMLÉKTÁBLÁJÁNAK LELEPLEZÉSE ünnepélyes keretek között folyt le. A templomot zsúfolásig megtöltötte a gyászoló közönség s az elesettek hozzátartozói. Ott volt Ujpest társadalma vallásfelekezetre való különbség nélkül. A kormányzót három magasrangú tiszt képviselte. — Megjelent *dr. Semsey* Aladár polgármester vezetésével a város tanácsa. A képviselőtestület kebelében lévő pártok szintén testületileg vettek részt. Az egyházi gyászdalok eléneklése után, *Arányi* Adolf, a szentegylet agilis elnöke, megható szavak kíséretében átadta az emléktáblát *Dr. Kálmán* Ödön hitközségi elnöknek, majd *dr. Lichtmann* Mór a hitközségnek h. rabbija magasszárnyalású beszédben emlékezett meg a háborúban elesett zsidó hősekről.

A POZSONYI SZENTEGYLET 50 ÉVES JUBILEUMA impozáns keretek között folyt le. Az ünnepi istentisztelet után *dr. Stein* Viktor hitk. elnök meleg szavakkal nyitotta meg a chevra-szudát, amelyen 130-an vettek részt. Az elnök megemlékezett azokról a férfiakról, akik a chevra fejlesztése körül hervadhatatlan érdemeket szereztek, majd méltatta *Herzog* József elnököt és buzgó munkatársait, végül összehívásra és egységre hívta fel a zsidóságot. A nagy tetszéssel fogadott beszéd után az új tagok avatása következett, melyet *Herzog* József szép héber idézetekkel fűszerezett beszéddel vezetett be, az ünnepi szónoklatot pedig *dr. Lichtner* Jenő mondotta rendkívüli mély tartalommal. Az ünnepi vacsora alatt *dr. Diamant* Gyula hitk. titkár, majd *Feuer* igazgató, *dr. König*, *dr. Platschek*, *Wottitz* N., *Grotto* G., *Trebitsch* D., *Reisz* M., *dr. Ruhig* Dezső és *Komlósi* mondtak tartalmas felköszöntőket.

VIZSGAI JUTALOMKÖNYVEK céljára igen alkalmas zsidó művek: *Kiss József: Jokli*. A nagy, zsidó költő egyetlen, gyönyörű prózai munkája. *Dr. Bernstein Béla: Jókai és a zsidók*. Szerző a nagy költőfejedlem műveinek meglepően gazdag, intim zsidó vonatkozásait érdekesen és élvezetesen beszéli el. *Sass Irén: Híres zsidó asszonyok*. Hézagpótló mű, mely novellisztikus formában, vonzó modorban beszéli el a zsidóság nagyasszonyainak életét. *Leányavatási ajándékul különösen alkalmas*. Egy-egy könyv ára 15.000 korona, kötve 20.000 kor. Megrendelhető a „Remény“-nél.

A SATORALJAUJHELYI STATUSQUO HITKÖZSÉG kebelében működő Chevra Talmudtóra bensőséges ünnepséggel adózott a zsidóság halhatatlan mestere: Mózes emlékének. A hitszónoklattal kapcsolatos templomi gyászistentiszteletet kegyeletes vacsora követte, amelyen felszólaltak *Róth* Sámuel főrabbin kívül *dr. Reichard* Salamon hitk. elnök, *dr. Roboz* Bertalan isksz. elnök, *dr. Klein* Károly bankigazgató, *dr.*

Lichtenstein Jenő ügyvéd és *Kertész* Ödön ny. polg. iskolai igazgató. Azon meggyőződésnek adnak kifejezést, hogy egy életerős, önérzetes jövő zsidó nemzedéket nevelni csak úgy lehet, ha gyermekeink fogékony lelkébe a szent tannal együtt mélységes isteni hitet is ültetünk. *Kertész* megemlékezik többek közt *Patai* Józsefről, a zsidóság költőjéről, méltatja a zsidóság megvédelmezésében és a zsidó ifjuság kulturális nevelése körül kifejtett küzdelmeivel szerzett érdemeit, örömmel látja, hogy a felvilágosítás munkáját siker koronázza és győzni fog az eszme.

PATAI JÓZSEF NÉGY ELŐADÁSA. Az ungvári, beregszászi és munkácsi zsidóság ismételt meghívásának eleget téve, *dr. Patai* József e három városban a Mizrachi által szervezett Patai-esték keretében május 3, 4 és 5-ikén előadást tart szentföldi útjáról, május 7-ikén pedig a budai hitközség meghívására, a budai Vigadó nagytermében ismerteti a mai Szentföld kultúráját.

FÖRENDIHÁZI TAGSÁG ÉS HÉBER EGYETEM. Nyiregyházáról írják: *dr. Bernstein* Béla főrabbi pészach utolsó napján hatalmas beszédet mondott a zsidóság feladatairól, melyeket nálunk mestersegesen elhalványítani igyekeznek. Persze, el vannak foglalva nálunk a zsidó főrendiházi tagság nagy kérdésével. Ez is fontos, de talán mégsem a legfontosabb zsidó probléma! Héber egyetemet avattak Jeruzsálemben, hol volt a magyar zsidóság? Még egy üdvözlést se küldött a Szentföldre. Csoda-e, ha a külföldön lenézik a magyar zsidóságot? — Így beszélt a nyiregyháziak országos hírű történetíró főrabbi, aki csak a napokban utasította vissza a pesti főrabbi állásba való meghívását.

A JERUZSÁLEMI EGYETEMRŐL, a megnyitás alkalmából bő tudósításokat közöltek az összes napilapok, úgy hogy olvasóink erről a történeti eseményről kellőképpen tájékoztatva vannak. A Mult és Jövő külön számot fog szentelni az egyetem egész kérdésének, a jeruzsálemi professzorok közreműködésével.

A ZUGLÓI TEMPLOMEGYESÜLET kultúrestjén a Jókai-utcai árvaház dísztermében *Gáspárné Dávid* Margit igen ötletes felolvasása: a felolvasóról, az íróról, az írónak és a közönségének viszonyáról sűrű tapsokat és nagy sikert aratott. *Demény* Artur énekét ovációval fogadták. *Verböczy* Ila, a Király-színház tagja, *Lantos* Ilonka zongoraművésznő, *Göndör* Zsuzsika gyermekprimadonna járultak még hozzá a lelkes hangulatú estély sikeréhez. A rendezés nehéz munkáját *Láczér* Dénes rabbi és *Steiner* Izsó dr., a kulturbizottság elnöke méltó buzgalommal látták el.

DR. GUTTMANN SIMONT, a fiatal rabbigeneráció tudós kiválóságát a zombori hitközség elhódította az abonyiaktól, ahol annyi tisztelettel és szeretettel vették körül. A búcsúzás megható formák között folyt le. A templom zsúfolásig megtelt és a hívek könnyezve hallgatták távozó papjuk búcsúbeszédét. Az istentisztelet után nagy bankett volt, amelyen *Löffler* Miksa elnök, *Róth* Jakab, *dr. Steiner* Zoltán, *Wéli* Miksa méltatták *dr. Guttmann* működését sokféle elágazásában. A zombori ünnepélyes fogadtatáson, amint értesülünk, részt vettek a jugoszláviai hitközségek küldöttségei és papjai felekezeti különbség nélkül.

A „REMÉNY“ ZSIDÓ IFJUSÁGI FOLYÓIRAT májusi száma szép képekkel, *Salom Asch* elbeszéléseivel, a nagy zsidó asszonyok életéből vett érdekes képekkel, *Oszkár* bácsi zsidó gyermekmeséjével, gazdag rovatokkal stb. megjelent. Budapest IV., Magyar-utca 3. Előfizetési díj félévre 100.000 korona.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

5196. Korvin Testvérek könyvnyomdája Budapest.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

A kis
UNDERWOOD
(Portable) írógép

irodai, utazási
és magánhasz-
nálatra

10 \$ havi részlet

Underwood Standard
gyári új és újjáépített írógépek
díjtalan bemutatása
országszerte!

GEREBEN BÉLA
Budapest, VI., Andrássy-út 1.
Telefon-hívószám 38—31.

Verő Adél internátusa Alapítási év
1901.

kapcsolatban modern leányiskolákkal

Korlátolt létszám. Egyéni nevelés. Gondos fel-
ügyelet. Intenzív idegennyelvoktatás. Zene.
Tánc. Torna. Szabás-varrás. Gyakorlati ház-
tartástan.

עלית. ארטה. כשר

BUDAPEST, VI, GYAR-UTCA 1. SZÁM.

DR. RÉH BÉLA

Elektromágneses gyógyintézete
az összes modern villamos és
sugaras gyógy módokkal

Fájdalommentesen gyógyít:

Idegességet, álmatlanságot, fejfájást, széd-
ülést, fülzúgást, nagyothallást, idegszabát,
ischiást, bémulások, gerinc-, szív-, gyom-
or- és bélbajokat, ágybavizelést, haj-
hullást, köszvényt, ütőérelmeszesedést,
rheumát.

VII., Vilma királyné-út 11/13.

Telefon: József 26—24.

Kérjen prospektust!

DANZINGER JÓZSEF
orth. כשר **CUKRÁSZDÁJA**

Ujonnan berendezett fényes helyiségek. Legjutányo-
sabb árak. Előnyös kiszolgálás.

Alkalmi sütemények nagy választékban. Ren-
delésre házhoz szállítva. (Telefon: József 123—14)
ROMBACH-UTCA 13. (Bejárat az udvarról.)

Társaságbeli uriasszony legdiszkrétebben közvetít **házasságot.**

DOKTORNÉ, VII., Rákóczi-út hatvanhárom,
II. em. 20, főlépcsőház. Tel.: József 73-93.

ZSOLDOS MAGÁNTANFOLYAM

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 124—47.

Előkészít polgári- és közép-
iskolai magánvizsgákra, érett-
ségire vidékieket is.

**Ha némelyik
asszony tudná,**

hoggy néha mennyire nem
praktikusan vásárol, akkor sok
pénzt megspórolhatna. — Ne
hagyja magát félrevezetni s
ne tartson más kávépótlékot
épen olyan előnyösnek, mint
a „**Franck**“-ot.* Az igazi ol-
csóság épen abban az utól-
érhetetlen kiadósságban rej-
lik, amely a régen bevált
„**Franck kávépótlék**“-nak
specifikus tulajdonsága.

* A kávédarálóval mint védjegy.

Raffolt és kézimunkafüggönyök,
nyári ruhák, blousok, férfi-
öltönyök, felöltők, köpenyek,
tennisznadrágok stb. kiváló

tisztítása

a „**KIRÁLY**“ gőzmosóda

üzleteiben

IV., Magyar-utca 6. (Astoria-épület)

V., Bálvány-u. 23. (Szabadság-térsarok)

VII., Király-utca 15. (Holló-utca sarok)

VII., Dohány-utca 20. (Sip-utca sarok)

Telefon: 191—33.

Ugyanott a legelsőrendűbb gallér- és fehérnemű-
tisztítás. (Házhoz jövünk.)

Csángó Jenő

bőröndök,

bőrdíszmű különlegességek

Budapest, Rákóczi-út 39.

Telefon: József 129-25.

A legfiatalosabb és legpraktikusabb
hajviselet, a divatos

RÖVIDHAJU PARÓKA

Kipróbálás

díjtan.

SPECIÁLISTA: PIECHNIK ÉS MECHTL

HAJMÜTEREM

VI., VÁCZI-UTCA 8. félemelet

Szigorúan rituális fiú-internátus

számára. / Szigorú felügyelet és gondos ápolás, a legkitünőbb ellátás, egyéni nevelés. / Az összes iskolához közel. / Tanulók csakis korlátolt számban vétetnek fel. / Legjobb referenciák.

középiskolai, keres-
kedelmi és polgári
iskolai tanulók

Cím: Virág Gyuláné, Budapest, VI., Ó-utca 42.

BARBIN késnélküli illatos borotváló por

mindenkit meghódított!

Szállítás postán utánvéttel.

HUNGÁRIA VEGYÉSZETI GYÁR

Budapest, IX., Páva-utca 7.

NEIGER כשר ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.

POLGÁRI ÁRAK.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

Ezüst disztárgyak

Ezüst evőeszközök

Ezüst sport- és versenydíjak

dús választékban, gyári árban

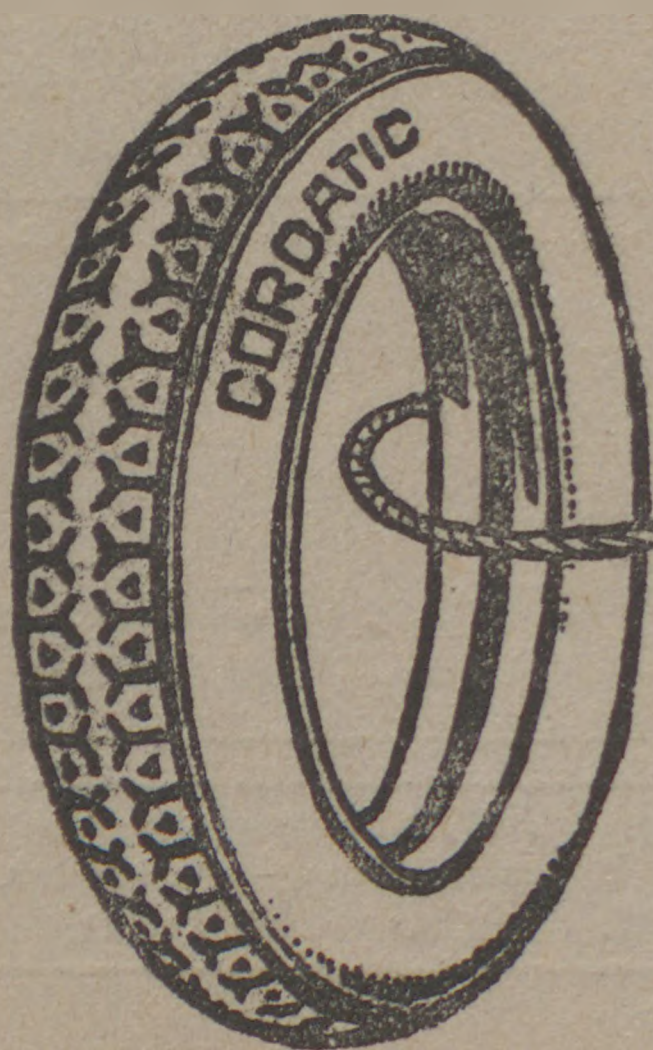
SCHLEIFER ezüstárugyár

Budapest, VII., Kazinczy-utca 14.

Telefon: József 135-28.

Telefon: 134-88.

Cordatic

Főelárusítás: VI., Mozsár-utca 9.